

Г П

ГОРАН ПЕТРОВИЧ

БАЛКАНСКА БИБЛИОТЕКА

БАЛКАНСКА БИБЛИОТЕКА

ГОРАН ПЕТРОВИЧ БЛИЖЕН

Превод: Жела Георгиева

chitanka.info

ШЕСТ ЛИСТА ОТ СМИНДУХ

НАИСТИНА НА ТОЗИ СВЯТ ИМА ВСЯКАКВИ ОБИЧАИ

Седяхме на двора и разресвахме на тънко гъстите слънчеви лъчи, за да не изгорят зеленчуковата ни градина, когато на портата се появи запъхтян мъж с градско, непонятно едноцветно облекло. Веднага разбрахме, че е чужденец. Първо, никой не го познаваше и освен това крачолите му бяха мокри до коленете — само местните хора могат да минават по тясната греда над потока.

— Защо не направите мост? — каза той, без да поздрави.

— Право да си кажем, нямаме нужда, потокът е чист — отговори дядо, като го покани да седне на пейката.

Гостенинът завъртя очи и седна. Баба му подаде три сплетени слънчеви кичура да разресва и той — в работа приказката по-лесно върви. Но той сви рамене, изглежда, не знаеше какво да прави с тях.

— Никога ли не сте разресвали слънчеви лъчи? — попита, силно изненадана, майка ми.

— Не — отговори чужденецът.

— Извинявайте, а как тогава се пазите от жегата? — учуди се баща ми.

— Ей така — каза чужденецът и извади от чантата си пластмасово ветрило с цвета на скучните си дрехи.

— Мили Боже, на този свят наистина има всякакви обичаи! — прекръсти се баба.

ЧУДОВИЩНОТО ИЗДЕЛИЕ

Чужденецът беше търговец. Съобщи ни това с важен глас, от който веднага решихме, че сигурно работата му не заслужава особено внимание. Все пак скрихме съжалението си: много хора са принудени да работят какво ли не.

— Бих могъл да ви предложа план за къща — каза, след като се почерпи с вода и мед.

— Табаните ви не вървят в крак с очите, още от хълма може да се види, че вече си имаме къща — отговори дядо. — Язык за мокрите крачоли, но ние наистина нямаме нужда от план, напомням на зрението ви, че вече си имаме къща. Ето я, вашата сянка се обляга тъкмо на нея.

— Не-е, не ме разбрахте — размаха широко чужденецът ветрилото. — Бих ви предложил план за голяма къща: на няколко етажа, с няколко балкона, порядъчно обточена с медни улуци.

— Как не, та мракът всяка нощ да гъргори наоколо! Залудо се стараете! Дори да имаме нужда от по-голяма къща, нямаме пари да пазарим плана ви — намеси се баба. — И моля ви се, не размахвайте толкова това чудовищно изделие, ще ми прогоните най-хубавия въздух!

— Извинявайте — само за момент се отдръпна чужденецът. — Между другото, госпожо, аз не продавам плана. В замяна на него ще ми стигнат няколко шарки, каквито, забелязвам, имате в изобилие.

— За какви шарки говорите! — отсече, малко ядосана, баба, защото към зеленчуковата градина ѝ се изплъзна един неразресан стрък слънчеви лъчи.

— За шарките от пешкира, антерията, от дирека на вратата, от везаната кърпа, от хурката, елека, откъдето и да е. Онова, на което са изрисувани, резбовани или избродирани, си го задръжте. Честно и почтено, нали?

— Как смятате да свалим шарките? — включи се в разговора и майка ми.

— Ей така! — каза чужденецът, стана от пейката и вдигна тъкания пояс, върху който седеше.

Не ни се беше случвало да се изненадваме толкова от миналата година, когато срещнахме на потока голобрад таласъм. Гостенинът силно тръсна пояса и от него изпадаха на земята ръкойки бродирани полски цветя.

— На вас планът, на мен шарките — засмя се, изваждайки от чантата си свитък хартия и алчно тъпчейки нападалите стръкчета, венчелистчета и стъбълца с багрите на късния април.

— Съсипа най-скъпия ми пояс! — първа се свързе баба, но чужденецът беше вече отпрашил по пътя.

ОБЛАКЪТ СЕ НАТЪКНА НА НАНОСА НАД НАШИЯ ДВОР

Това лято сушата преполови много зеленчукови градини. Хората изоставяха разресването на слънчевите кичури и растенията оклюмаха под тежестта на всекидневната и многолика жегата. Чужденецът посети всички домакинства в селото. От едни взе винена лоза от хурката, от други — нарисуван на портата грозд, от трети — лъкатушешката виеница на носната кърпичка, от четвърти — класовете от забуна, от пети — двойка пауни от таблите на кревата... В замяна на това на всички остави планове за къщи. У нас дядо и баба казаха:

— Не ни трябва голяма къща. В нея можем да се изгубим. Освен това единствените стълби, на които бихме стъпили, са стълбите, които водят към дверите на милия Бог!

— Но вашите стаи могат да бъдат в приземието — предложи мама и на пясъчния нанос над нашия двор се натъкна първият тъмен облак.

Същата вечер, противно на навиците си, баба посрещна нощта на двора.

— Искам да се нагледам до насита на звездите, скоро тук ще стане много сенчесто — обясни тя.

Само една нощ след тези думи дядо оплете с месечината няколко най-едри сънища. Закачи оплетените кълбета високо за таванската греда, така че чумата и останалите миткала да не могат да ги достигнат. Той също смяташе, че идват облачни дни.

— Ще ни потрѣбват, когато от будване ни заболят главите — прошепна в малкото джобче на елека, там, където пазеше списъка на най-важните предмети.

НЕБЕСНАТА ВИС СЕ СЛЕГНА

Когато в началото на есента пълнихме бурканите за зимнина със зряло слънце, чужденецът отново дойде. По крачолите му се стичаше вода, а по-лицето — силно удивление. Разбира се, веднага познахме водата: пак беше паднал от дънера, прехвърлен през двата бряга на потока. Удивлението му идеше от неверието, че още не сме започнали строежа на новата къща. Вместо ветрило от чантата си измъкна предложение за осигуряване на строителен материал.

— Естествено срещу шарки! — завърши алчно, като се взираше в чорапите на дядо с избродирани зюмбюли и треви.

— Откажи се! Не се продават! — наежи се баба и войнствено избърса о престилката златните си от октомврийската светлина ръце.

— Тогава срещу шарките от стомната! — гледаше чужденецът нарисуваните червени, сини и зелени лентички.

— Ще стигнат ли? — излъга се баща ми.

— На първо време да! — отговори чужденецът и потри ръце.

— Ами добре! — съгласи се мама.

Тъй както тинята се сляга в пресъхналите речни ръкави, тъй и облаците се слягаха във все по-плитката вис над нашия двор. Баба и дядо запечатаха бурканите със слънце. Сенки за зимата не оставяме. Не стават за ядене, а не са и много за гледане.

СЕНКИТЕ СЕ МНОЖАХА СЪС СКОРОСТТА НА ЗАКРИВАНЕТО НА СВЕТЛИНАТА

За щастие зимата беше мека. Строителният материал пристигаше. Чужденецът носеше тухла след тухла, керемидата след керемидата, греди след греди... В чантата си отнасяше шарка по шарка от нашите вещи. Когато се запролети, започнахме градежа на новата, голяма къща. Изобщо тази пролет никой не се занимаваше със събиране на разпръснати слънчеви лъчи. Рядката светлина крееше напразно. Личеше си, че реколтата от зеленчуковите градини ще бъде слаба. Сенките се множаха със скоростта на скриването на светлината, със страшната скорост, с която всички издигаха грамадните къщи.

Баба и дядо се опитаха да спасят положението. Обикаляха околността, качваха се по стръмнини и хълмове, откриваха и събираха разпилените стръкове слънце, пренасяха светлината на наръчи до нашата градина.

— Никой поне за малко не слиза от скелето. Колкото по-се извисява строежът, толкова повече разумът е изложен на течението. Без шарки всичко е еднообразно. В еднообразните къщи — еднообразен живот... Еднообразен живот — еднообразни души... — отчайваха се те.

Въпреки това не можеха да не обичат мама и татко.

За новия строеж дадоха дори зюмбюлите и тревичките от дядовите чорапи. Когато след първата нощ се оказа, че там се спи зле, със студено и празно безсъние, донесоха от тавана за възглавници оплетените с топлата месечина сънища.

ШЕСТОТО ЛИСТО

След като селото остана без шарки, чужденецът най-последно изсуши крачолиите си, вдигна торбите си и си замина, оставяйки безброй еднообразия. Шарени бяха само различно довършените строежи.

Както през онова лято, в което разресвахме слънцето, седяхме на двора под дебелиите облаци, в усоеето на голямата къща, този път без работа.

— Излъга ни — каза кратко баща ми.

— Можеш ли да си представиш, искаше да вдигаме мост над чистия поток — добави дядо.

Мама започна да плаче.

— Не плачи на сянка, опасно е, ще полепне мъх по миглите ти — докосна я баба по рамото. — Вземи, избърши се. Запазих една кърпичка с избродирани листенца сминдух.

Когато мама си избърса сълзите, дядо се обърна към мен.

— Нецо съм отмалял, кръстът не ме слуша, по-млад си, сложи кърпичката в раклата за чеиз заедно с другите неща, може би шарката на сминдуха ще се прихване и на тях.

Събрах всички пешкири, стомни, елеци, чорапи, пояси, ризи, антерии, покривки, калъфки и хурки. Преди да спусна капака на раклата до кърпичката с избродиран сминдух, добавих и шест листа бяла хартия.

ТРЪСТИКА

ГОСТЕНИН ВКЪЩИ Е КАТО СОЛ В МАНДЖАТА

Портата беше широко отворена. Знаех, че са я отворили още в зори. За по-голяма сигурност, да не би случайно пътниците да ги подминат и като едновременно стопани три пъти са хвърляли ключа през лявото рамо и седем пъти са казвали високо през дясното:

— Гостенин въщи е като сол в манджата.

След целувките баща ми и майка ми оставиха на масата насред двора подаръците и питанията. Баба изнесе жълт като злато мед и венчета от свежи пожелания за здраве. Ведрото се хързулна на дъното на кладенеца. На връщане, като дрънчеше и се препираше, неохотно се раздели с искрящата вода. Пилетата се пръснаха да разгласят новината за гостите. Котката се смъкна от пейката. Дядо ме хвана за ръка и ме отведе встрани. Не обичаше питания от града, а мед не беше вкусвал от времето, когато пътните техници пресякоха друма направо през пълните с цветя селски поляни.

И така: седяхме под голямата копа утринна светлина и се гледахме. Аз него — ококорено. Той мен — с премрежен поглед. Както винаги, когато се готвеше за разговор, дядо протегна ръка, сръчно измъкна от копата мъничък лъч, сви го на две, даде половината на мен, а другата половина нехайно задяна в тъглчето на устните си.

— Тази година някак нагарча — започваше винаги по един и същи начин, след като захапеше лъча, блясъкът осветяваше зъбите му.

— Горчиво е лятото, нали? — питах важно, нетърпелив да покажа колко съм пораснал от последната ни среща.

— Сухо — пестеше думите си дядо.

— Сухо, сухо — още по-важно потвърждавах аз, дъвчейки сламчица утринна светлина.

ПИТАНИЯ И ПОЗДРАВЛЕНИЯ, ДЯДО МНОГО ШУМНО СЪРБАШЕ МЛЯКО

По време на закуската всеки предлагаше своето. Мамините питания се ронеха по масата. Хрупкавите бабини поздравления лъщяха, трудно беше да се каже кой ухае по-силно: те или топлият хляб. Дядо мълчеше, но в замяна на това шумно сърбаше студено мляко. Баба го гледаше укорително изпод вежди. Той обаче не се трогваше. Баща ми се беше посветил на своето любимо сирене. Аз се опитвах да преброя дали на дядо му са побелели толкова косми, колкото черни косъмчета бяха наболи над горната ми устна.

— Как си, майко? — попита мама баба.

— Слава Богу, добре — отговори тя, като оправя забрадката си: стори ми се, че под нея държи подплатата на думите. — Наистина, мъчи ме безсъние.

— Догодина можем да си купим нова кола — похвали се мама.

— Лани умря последният магьосник в селото — имаше новини и баба.

— Магьосник ли? — стресна се татко между две бучки сирене. — Сега, преди края на века? Трябва да е бил много стар. Учудвам се, че е живял толкова!

— Магьосникът е човек с крилца под мишниците — обърна се баба към мен. — Малки, ала много полезни. Пазеше посеви от напаст. Ти беше бебе, не си спомняш, когато един тъмен облак надвисна над село, той изтръгна един клонест дъб, излетя нагоре и направо помете облака. Остана само небето! Сега не знаем какво може да се случи. Много ни е страх за реколтата.

— А защо не опитате с ракети против градушка? — предложи баща ми.

Баба съжалително огледа въпроса. Накрая го пропъди като неуместен с презрително движение на ръката:

— Глупости на търкалета! Опомни се! Ако не си знаел, миличък, да знаеш: нищо не става без кадърен магьосник.

Дядо много шумно сърбаше мляко.

ТАКА ЗНАЧИ

След закуска мама и баба застлаха масата с чиста покривка, сложиха на средата разрязана круша за пчелите и влязоха вкъщи да прегледат гардероба с моминския чеиз. Мама обеща на някого в града модели с шевици. Татко реши да се пораздвижи. Запъти се към овощната градина, за да се учуди за пореден път защо дядо упорито отказва да посади най-новия сорт ябълки. Двамата с дядо пак отидохме при копата, сега от почти следобедна светлина.

Пак със сламки от слънчеви лъчи между зъбите продължихме от мястото, където ни прекъсна закуската.

— Сухо, сухо — казах, дъвчейки лъча.

— Сухо, но това не е най-лошото — въздъхна дядо; нещо изскърца в гърдите му.

Мълчах и търпеливо чаках. Знаех, че скоро разговорът бавно ще се разгърне.

— Нивото на явето опасно нарасна... погледни към бора — започна дядо.

С крайчеца на окото си измерих дървото, което според преданието било посадено някога от вятъра, когато оттук минал на кон голям юнак. Високо над главите ни забелязах червено вълнено конче — нишан, с който дядо отбелязваше нивото на явето.

— Значи ли това, че сме доста под нивото на съня? — разтревожено попитах аз.

— Никога не сме били по-ниско — изохка дядо. — Толкова ниско, че още от твоето идване през миналата година аз дишам с куха тръстика, дълга четири сажена.

— Тръстика ли? Каква тръстика? Къде ти е тръстиката? — обсадах дядо с въпроси.

— Нали ти казах: куха тръстика, един пръст дебела, четири сажена дълга, кажи-речи невидима!

— А аз? — изкарах си ума от страх. — А аз да се задуша наяве без тръстика, така ли?

— В трапа ли си държиш юначеството? Срамота! Ако нямаш намерение да залинее, вади го оттам! Бъди храбър, явето няма да излезе толкова лесно на глава с теб както с нас, старите! — доброжелателно се опитваше да изтърси страха от раменете ми дядо.

— А баба? И тя ли има тръстика? — все пак не можех да се освободя напълно от страха.

— Баба ти ли? — насочи дядо пръст към своите думи в желанието си, изглежда, да подчертае тяхното значение. — Наяве тя се справя като калугерица във водата. За нея сънят е опасен. Затова не спи по цяла нощ. Обикаля като призрак до сутринта. Уж страда от безсъние, но аз зная за какво става дума. В тази къща от толкова яве се задушавам само аз. Ако не дишах с тръстика, толкова дълга, че стига до съня, тозчас щях да загазя!

— Така значи — казах аз и пак вдигнах поглед към бора. Нишанът за нивото на явето, направен от червен вълнен конец, пъхнат в кората на старото дърво, приличаше на примка, която застрашително се клати и неспирно, дъх след дъх съкращава, стиска нашия живот за гушата.

ОТ ТАКАВА ВИСОЧИНА И В ТРЕВАТА СЕ ЧУПЯТ ВСИЧКИ РЕБРА

Обядът беше разширена закуска. Най-важното пак бяха питанията и поздравите. Освен това имаше супа и пълнени тиквички. Дядо сърбаше много шумно супата. Всъщност всички мислеха, че той сърба супа както млякото сутринта, но аз знаех, че вдишва сън през куха тръстика. Нивото на явето трябва да се е вдигнало още по-високо.

— Не сърбай толкова, нямаме място за разговор — осмели се баба да го укори на глас.

— Каза ли нещо? — попита дядо.

— Напоследък се държи особено — обърна се баба към татко. — Можеш да провериш това, което ти казвам: миналата година го заварих да се катери на стария бор. Ами ако беше паднал? От такава височина и в тревата се чупят всички ребра!

— Аз ли да падна от дървото?! — обиди се дядо.

— Наистина ли си се качвал на бора? — изненада се татко, а мама се разтревожи.

— Да... — сръбна дядо от супата.

— И? Какво търсеше там? — татко остави лъжицата, а мама продължи да се притеснява.

Дядо изгледа всеки от нас с особен, бавен поглед. Можеше да се чуе как някъде дълбоко в гърдите си шумолящо разгъва своята тайна, после бързо се разколебава и скришом я сгъва, пак се разколебава и я разгъва пред всички да видят какво крие.

— Търся мястото, докъдето достига явето и откъдето се разпростира сънят! — отговори най-сетне с решителен глас. — Порано явето не стигаше дори до коленете ми. Сега заля всички по-ниски краища на селото. И цялото съседно село. Тъй като не се грижехме за насипа, добре, че и досега издържа. Мога да ви кажа, че отгоре, от бора, работата не изглежда весело. Сполетя ни наводнение!

— Наводнение ли? — искрено се смая баща ми.

— Наводнение! — потвърди дядо. — Ще се издавим.

— Аз нищо не усещам — продължи съвсем искрено баща ми.

— То е, защото в града си свикнал на явето. Право да ви кажа вас двамата отдавна ви смятам за удавници — поясни мисълта си дядо.

— Боже опази! А ти стани от стола! Мръдни от мястото си! Какво говориш, клетнико! — баба се мъчеше да прекръсти всяка негова дума.

— Не се вайкай, късно е, удавници са, откак отидоха там — спокойно отговори дядо.

После все пак стана за малко от стола. Толкова, колкото прав да добави:

— Наистина, и това е живот, и така може да се живурка!

Настъпи тягостна тишина. Баща ми безпомощно се усмихна. Няколко пъти се обърна наляво и надясно, като да търси изход, макар да обядвахме на двора. Най-после се досети и с видимо облекчение въздъхна:

— Метафора.

— Да не си станал късоглед? Извинявай, но аз съм здрав като дрян! — изправи се дядо и дори гордо се тупна по гърдите.

До края на обяда никой вече не се докосна до питанията. Онова, което остана от тях, баба внимателно събра и вдигна за самотните зимни дни. Представях си я като малка птичка, може би точно като калугерица, на която тези трошички занимания ѝ помагат да се изхрани до следващото ни идване.

ОТТУК ХУБАВО МОЖЕШ ДА ВИДИШ ПОЛОЖЕНИЕТО НА НЕЩАТА

Докато баба разпитваше мама и татко дали тази метафора е някаква опасна болест, двамата с дядо тръгнахме да се поразходим. Разбира се, дъвчехме сламките следобедна светлина.

Пътеката към хълма лениво лъкатушеше. Въздухът се разреждаше. Тежестта, която чувствах около врата си, падна до нивото на кръста, а когато се изкачихме на една полянка, тежестта се спусна до прасците.

— Оттук хубаво можеш да огледаш положението на нещата — замахвайки с ръка, дядо посочи към долината. — Явето приижда най-вече по пътя.

Наистина от това място, от полянката, главният селски път, прекаран през полето и орните ниви, изглеждаше като пороище, през което неудържимо препуска огромният талвег на явето, способен да преобърне всичко пред себе си. На безопасно място беше само онова, което се намиреше достатъчно високо, извън обхвата на побеснелия порой.

По средата на средния хълм съзирах границата. Буковата гора беше разредена, някак си оклюмана в долния край. В горния се зеленееше, бих се заклеял, че не й липсваше нито едно листенце. Изобщо всичко над линията, където се докосваха сънят и явето, беше по-пълно. Небето беше по-ясно. Планините — като брегове в синьо. Птиците ята — като пяна, която се събира ту тук, ту там.

Всичко под чертата, където се докосваха сънят и явето обаче, беше в голямо безредие. Нямаше никакво съмнение, че в някога красивата долина пороят на явето беше докарал купища излишни неща. Къртичините на къщите загрозяваха полята. Металните мостове грубо стесняваха потоците и реката. Синурите размътваха повърхността на земята. Едва сега разбрах напълно загрижеността на дядо.

Крачка по крачка, без желание, се запътихме назад.

Дядо каза:

— Преди да се върнем долу, вземи колкото се може повече сън, ще ти стигне поне за известно време.

Спрях се и дълбоко поех дъх. После замижах, престанах да дишам и се гмурнах.

СГЪНАТАТА ХАРТИЙКА И НЕЙНОТО СЪДЪРЖАНИЕ

Когато влязохме в двора, на масата търпеливо ни чакаше голяма кошница с ябълки, царевично брашно, орехи, мед, дамаджанка с люта ракия, венчета чесън против уроки, стрък босилек — всичко, покрито с кърпа с извезани кръстчета.

Здрачът разпиляваше копите дневна светлина. Вместо тях подреждаше лунните лъчи.

— Защо не пренощувате? — плахо попита баба.

— Други ден сме на работа — отговори мама.

— Вярно, не е удобно — бързо се съгласи баба.

Дядо мълчеше. Докато се диша през куха тръстика, не може да се говори.

— Останете си със здраве — усмихна се баща ми.

— Когато стигнеш завоя при реката, недей да завиваш подир светлината от западна страна — загрижено го съветваше баба. — Това, дето сватка, са очите на ламята, разправят, че точно тия дни се мотаела насам...

— Да тръгваме — прошепна мама. — Да тръгваме, че ще ми пораснат сълзи.

С баба се разцелувахме. С дядо само се ръкувахме.

Докато ръката ми беше в неговата, усетих, че ми предава някаква сгъната хартийка. С погледа си сочеше нагоре, там, където над явето, се люлееше сънят. Някакво тайно послание, помислих си и трескаво стиснах пръсти.

Не се мина много време и се осмелих да разгърна хартийката. Но на нея нямаше нито дума. Само в средата на нагърченото листче имаше малко зрънце, шарено зрънце от куха тръстика.

Знаех, че след нас котката отново е заела мястото си на пейката, дядо мълчаливо връзва на кръстци лунни лъчи, а баба с натежало сърце затваря вратницата.

МЕСЕЧИНА НАД ТЕПСИЯТА

БЯЛ ХЛЯБ ОТ ПРЕУВЕЛИЧЕНИЯ

Докато дядо обикновено си говореше наум, но шумно и рязко, баба често си говореше на глас, впрочем винаги много тихо, с една особена кротост.

— Мъжете не умеят да отребят думите от хвалбите — обясняваше тя просто причината за определено сложната разлика между начина, по който говорят жените и мъжете. — Освен това те виждат слабо, хвалбите лесно се лепят по тях, после свикват и се започва едно преувеличаване без край.

Дядо тъкмо сваляше леките дневни завеси от прозореца, вместо тях закачваше вечерните, със свежи, матови багри, нощта беше с облачна луна, гъста, сякаш изцедена от едра къпина. Той не беше склонен да оставя на другите работата около смяната на светлината и тъмнината, смяташе, че сме твърде безотговорни за толкова важна дейност. Никога не можа да забрави как веднъж, просто от мързел, бяхме оставили нощните пердета до обяд, по стените се бе хванала тъмнина, дебела около три пръста, а той изхаби девет препълнени кофи с вар, докато върне деня вкъщи.

— Чух те, чух те! — каза дядо, като оправяше гънките на здрача.

— Да не би да лъжа? — усмихна се с крайчеца на устните си баба. — Как само се хвалеше, преди да се вземем. Та къщата ми е с два комина, та конят ми е истински ат, няма по-добър от него в село, а хамбарът ми е натъпкан догоре, ще се пръсне. А после видях, че покривът е пробит на две места. Наистина и двете дупки пушеха. За коня по-добре да не говоря, не можеше да търпи седло. А хамбарът наистина беше препълнен, но с преувеличения, царевицата — едва за четири товара, и то ако великодушно приемеш третинката като по-лека половина.

— Прокъсала ти се е паметта — махна с ръка дядо. — Винаги е имало достатъчно царевица.

— За просеник. Бял хляб месехме от твоите преувеличения — усмихна се баба с другия крайчец на устните си.

— Точно тъй, затова беше мек като душа — не се предаваше дядо.

Баба млъкна. Беше ѝ неудобно да се съгласи или се бяха свършили усмивките ѝ. Може би си спомни, че като млада особено е обичала да вечеря именно с бял хляб, замесен от дядовите преувеличения. Отчупиш крайче, гризнеш, първо хрусне, а после се стопи... Колко сладък беше разговорът! Пчелите неохотно се надигаха от отделните думи, натежали двойно от наслада.

ВИТОРОГ ВЯТЪР СЕ СПЪНА В ТЪМНАТА ЗАВЕСА НА НОЩТА

— Разказът някога живеел на ивицата на света. Светът е бил тепсия, обточена от разказване. По-късно, когато започнал да се разширява и да се закръгля, той лакомо изял своите ивици и сега почти навсякъде можеш да попаднеш на тези остатъци, дори дълбоко във вътрешността — довери ми като най-голяма тайна дядо същата нощ.

— А-а! — отворих широко уста, това беше много сериозно изказване. — Сигурен ли си?

— Съмняваш ли се? — разкри ме той. — Ами хайде, хайде тръгни в която си щеш посока, никога няма да стигнеш до края, а ще изхабиш голямо повесмо търпение. Надебелели сме извън всякаква мярка. Ако тук или там настъпиш разказ, да знаеш, че това е само малка част от някогашната хубава ивица.

— Разкопка ли? — попитах любознателно, като че ли не бяхме вечеряли.

— Нещо такова. Чувал си за Александър Македонски?

— Учили сме... — изпъчих гърди аз.

— Вероятно нещо неважно — прекъсна ме дядо. — Сигурно не знаеш, че тук, зад хълма, се намира част от ивицата на едновременния свят, който той е посетил. Утре ще идем да ти покажа това специално място. Нарича се дворецът Ехей.

Дълго не можах да заспя. През откrehнатия прозорец виторогият вятър се беше закачил о тъмната завеса на нощта и издувайки се, тя непрекъснато шумолеше. Представях си двореца Ехей, представях си как цялото село се олюлява на самата ивица на света — ту насам, ту натам. Виеше ми се свят. Завих се в съня, когато нашите къщи и ниви, нашата река, хълмове и гори първо се наклониха застрашително и започнаха бавно, а после все по-бързо и по-бързо да падат, да падат в синята бездна.

ОБИЧАИТЕ НА ИСТИНА МОГАТ ДА УМОРИЯТ ЧОВЕКА

— Ставай — събуди ме дядо. — Ставай, само тебе чакам. Страхуваше се да не му забранят да поеме по толкова дългия път към двореца Ехей, още на зазоряване приготви торбата с хляб, сирене, кайсии и весели поздравии в случай, че срещнем по друма някой роднина или добри хора. Излязохме от къщи на пръсти, като носехме в ръцете си скърцането на пода. Безшумно прекосихме и двора, като прескачахме по-шумолящите треви. На портата обухме звуците на крачките и едва когато се отдалечихме достатъчно, дядо се осмели да се подпре на разговора, тъй като се движеше несигурно без помощта на тоягата.

— Когато Александър Македонски завоювал целия свят, сразил всички свои врагове, поробил много царства, превърнал много народи в свои поданици, плякосал или получил даром много съкровища и жени, та значи, когато извършил всичко това, бил все още много млад, но вече не е знаел на нишката на каква цел да наниже своите бъдещи дни. Той бил толкова нещастен, че легнал болен и горчиво заплакал.

Подтичвах подир дядо и си представях как Александър Македонски плаче, как от тежките му стонове потреперват куполите на разкошния палат и как прислугата трескаво препуска по коридорите и залите и затваря прозорците, за да не би разпилените, ненанизани на нишката на целта дни на господаря да се изгубят безвъзвратно в далечината на хоризонта. Представях си как по площадите глашатаите със страшни гласове съобщават на насъбралите се хора заповедта: ако човек намери някой избягал ден от живота на Александър, тозчас да го върне в двореца, в случай че го запази за себе си, ще бъде публично разпънат на кръст. Представях си как едрооки красавици, надявайки се на успех, старателно усукват нишки за разнизаните дни на своя господар, а когато някой току-що усукан конец се пръсне, става все ясно, че животът на човек като Александър не може да се събере, поне не от нежна женска ръка.

— От всички краища на царството към столицата се стекли най-авторитетни знахари — продължи дядо. — Но щом се събрали, мненията им се разминали. Едни казвали, че му е влязъл трън в окото, други твърдели, че без да иска, видял билката царска корона, трети смятали, че докато слизал от коня, си навехнал лошо погледа, да не ти изреждам всяко мнение поотделно, че ще бъде тъпчене на място, никога няма да стигнем до двореца Ехей. Тъй или иначе, нито един знахар не успял дори да облекчи опърничавата болест.

— Не са ли могли поне да му избършат сълзите? — питах дядо колкото да спре за малко; както се беше увлякъл, едва го настигах.

— Да, но това не е важно. Нещастieto надвиснало над Александър Македонски. Сълзите му били на свършване, без тях, и това се е знаело тогава, душата остава да се мята на сухо, докато не повехне. Тогава в града пристигнал слабичък поклонник, обут със сандали с каишки от жили на коренища, облечен с боядисан в черно козяк, със сламена шапка на главата и дългоуха сова над своята странна фигура. Когато чул за неволите на великия военачалник, чужденецът веднага познал, че Александър страда, защото е завоювал целия свят. Тоест, поради това че вече не е имал какво да завоюва.

— Значи, нямало лек за него — помислих си на глас, а на ум със съжаление си казах: приказката е към своя край, нима дядо е избрал толкова къса тояга за толкова дълъг път.

— Такова мнение, че за болестта на Александър няма лек, веднага се разнесло из столицата, но чужденецът с дългоухата сова на главата отговорил, че Александър не е завоювал ивицата на света. Наистина е завоювал целия свят, но не и неговата ивица. Затова ето целта, на която могат да се нанизват неговите дни, нека прислугата спокойно, широко отвори всички прозорци, от този момент дори най-лудият вятър няма да може да разпръсне живота на Александър. И наистина след всичко това болестта на владетеля изчезнала, все едно никога не я е имало. Той скочил пъргаво от постелята и заповядал да се пригответи голяма войска, за да тръгне на поход към най-хубавото царство, което досущ като венец от цветя обточва всичко съществуващо — така поклонникът описал пред Александър Македонски ивицата на света. Освен това Александър пожелал да възнагради богато чужденеца, но той вече си бил отишъл. В стаята му

намерили само малки сламки, паднали от шапката, и бяла купчинка от добре оглозгани миши костички.

— И Александър тръгнал към нашето село ли? — почти се спрях аз.

— Не, не веднага — продължи дядо. — Пък и тогава нашето село не е било тук. То се е намирало осем конака по-южно. Едва по-късно цялото се изтърколило. Та Александър с дружина млади конници и пехотинци, опасани с храброст, минали през градските порти. Първо вървели по дълги друмища. После навлезли в широка безпътица, водени само от сиянието на звездите, които, колкото повече се отдалечавали, толкова по-едри и по-едри ставали. Наистина понякога се изгубвали в облачни нощи, но въпреки това бързо напредвали, като спирали само да разгледат някакво чудо, а чудесата ставали все повече, колкото повече се приближавали към ивицата на света. Всеки ден Александър Македонски изпращал по един вестоносец, в столицата с нетърпение очаквали новини за благополучния завършек на похода... А какво ще кажеш да си починем малко и да хапнем нещо? Ето дебела сянка да не се натъртим.

Излегнахме се под огромен дъб. Дядо извади от торбата хляб и сирене. Аз оглеждах околността. Пътят, по който вървахме, отдавна беше навлязъл в гора. Небето беше ясно, можеше да се види цветът на зениците на някое по-бавно ято диви гъски. Боже, нима оттук е минавал Александър Македонски? Може би неговият отряд е спрял точно на това място? Може би неговите войници и самият той точно на това място са връзвали разхлабилите се от дългия поход дисаги, натъпкани със спомени за дома, с надежди за победа, с желания за вечна слава?

Дядо раздели кайсиите. Старателно върна костилките в торбата. Загледа се известно време в съдържанието ѝ, протегна ръка нагоре, сякаш да провери тежестта ѝ.

— Обичаите наистина могат да уморят човека — каза. — Не срещнахме нито един роднина или добри хора. Напразно мъкнах на гръб толкова поздравя.

РАЗКОШНАТА ЗАКОПЧАЛКА НА ВЕЛИКОЛЕПНИЯ ОБРЪЧ

— Да тръгваме, че ако към нас се присъединят и сенките, ще напредваме по-бавно, а право да ти кажа, дори не знаая какво да си говоря с тях — стана дядо, като изтърсваше хладината от лактите и коленете си.

— Колко още има до двореца Ехей? — с готовност го последвах и аз, стори ми се, че чувам дрънкането на оръжието на войската, която се готви да продължи пътя си.

— Няма много — направи дядо първата крачка и се облегна на разказа. — Та когато звездите от пръсната шепа просо пораснали колкото пожълтели тикви в синьото поле, походът на Александър Македонски се озовал на ивицата на света. Слуховете, които описвали тези предели, не били лъжливи, само дето поради голямата отдалеченост били доста избледнели. Това кралство било с цяла една хубост по-хубаво от всички, които Александър Македонски бил завоювал някога. Потоците, които се вливали от земята в самото начало на свода, носели в небето сребърните люспи на рибите, седефа на мидите и златните отблясъци на водните кончета. Реките, които течали обратно, заливали земята с вълни от светлина. От време на време някоя непредпазлива птица прелитала през границата и там сред клоните на вятъра снасяла яйцата си, от които на другата сутрин се излюпвали меки и пухкави птичета...

Направо тичах след дядо. Напълно отдаден на разказа, той не само че не ми обръщаше никакво внимание, но беше оставил далеч зад себе си факта, че като всеки човек на години, не може да ходи толкова бързо. Неочаквано, когато вече си помислих, че бе дошъл моят ред, че и аз ще бъда безмилостно изоставен някъде на горския път, дядо забави крачка и ме изчака с ръце на хълбоците.

— Човешкият ум обаче е като стомна. Пуква се, щом се препълни с алчност!

Под краката на дядо сред прахоляка на пътя се намираха три керамични парченца, остатъци от някакъв съд, който отдавна беше забравил своята форма. Наведох се да разгледам отблизо това безспорно доказателство на дядовите думи, но той веднага ме вдигна с гласа си:

— Губиш си времето, това не е същинският съд. Оттук виждам, че е от по-късно време, по-лоша изработка, по-близка до нас! Да се върнем на пътя! На Александър Македонски не му е било достатъчно, че се е намерил на ивицата на света, искал е и да я завоюва. Така заедно с остатъците от своята войска (защото мнозина били изпратени като вестоносци към столицата, а никой не се бил върнал) започнали да търсят владетеля на тази прекрасна област с намерение да го покорят. Войската дълго пътувала, нетърпеливо очаквайки очертанията на крепостните стени на града, който би трябвало да бъде разкошна закопчалка на този великолепен обръч. Нижели се пейзажи, растели и вехнели ветрове, отминавали дни, излюпените птичета се учели да летят, сменяли се нощи, месеците раждали години, заминавали вестоносци, но никъде не се появявало никакво селище, нищо не говорело за човешко присъствие. Съмнението застигнало няколко души от спътниците на Александър. Низ стръмнините към похода започнало да се търкаля голямо малодушие. По нанагорницето все по-често ги очаквала умората. Все по-голямо неверие се изпречвало на друма. Единствено Александър продължавал да упорства, всеки ден изпращал вестоносци с хубави новини: как само някаква плитка вода, мъничък хълм или мека седловина дели господаря на света от господаря на всичко.

— Колко още има до двореца Ехей? — изневери ми търпението, горският път се превърна в тясна просека, по която не можех да се размина с постоянното и вече уморително повторение на пейзажа.

— Още едно лъкатушно изречение — отговори дядо. — Изведнъж пред останалата войска, ако така може да се нарече самият Александър и неговият най-верен слуга, се появила каменна къща, заобиколена от празно място. Александър Македонски заповядал на своя знаменосец бързо да препусне към столицата и да отнесе радостните вести. А той стегнал колана, дръпнал юздите, конят бясно се изправил на задните си крака и последното разстояние пред конника започнало да се раздробява в искри от прах.

ПАЛАТЪТ И ГОСПОДАРЯТ НА ТРИКРАКО ДЪРВЕНО СТОЛЧЕ

Зад един завой без особени знаци гората се разреде, сенките на короните на дърветата останаха зад нас. Отпред ни се показва малка горска полянка, обрасла в слънце. Насред полянката се намираше малка каменна сграда на неопределена възраст, очевидно твърде изоставена, прошарена с пукнатини, без покрив, само с четири прозореца и тясна врата.

— Стигнахме! — насочи дядо победоносен възглас към малката къща.

Забързахме след тропота на Александровия кон.

Докато наоколо се отместваха лъчите и стръкчетата трева, дядо разпалено продължаваше своя разказ:

— Скромната сграда, пред която се озовал Александър, не приличала на дворец, дори трудно могла да мине за що-годе приличен приют. Със своята простота тя била в пълно противоречие с буйната природа и чудесата, с които била обрасла ивицата на света. Човекът, който седял на трикрако столче пред къщата, също не би могъл да бъде никакъв велик владетел, в най-добрия случай ставало въпрос за горски пазач или за някакъв особняк. Дрехите му били от просто сукно, косата му рядка, брадата занемарена, единствено очите му излъчвали някакво сияние, което обикновено наричаме топлина.

Споделях напълно разочарованието на Александър Македонски. И тогава, и сега подобно на дъбовата греда, здраво залостена и в миналото, и в настоящето, едно беше сигурно — дворецът Ехей никога не е бил палат. Колкото и да се напругах, не виждах нищо особено в този градеж, заради който бихме толкова път. Всичко се събирало на една купчина; баба беше права: разказите на дядо си бяха чисти преувеличения.

— Тоя, дето седял на трикрако столче, старецът пред къщата, бил господарят на ивицата на света, така ли? — попитах откровено заядливо.

— Така е — потвърди дядо, като се престори, че не е доловил тона ми. — По-точно, така се представил на Александър Македонски. Големият завоевател първо смутено се усмихнал, после избухнал в искрен смях. Господар на ивицата на света в кръпки! Господар, от когото се носи съмнителна миризма, сякаш току-що е излязъл от обор! Господар, който седи на трикрако столче! Александър се тресъл от смях, а старецът го наблюдавал спокойно, без ни най-малко да се обиди, отдаден на изпридането на търпението. Най-сетне гостенинът станал сериозен. „Каня те в моя дом, видя моето имение, виж сега и откъде управлявам!“ — точно така казал домакинът на Александър Македонски, като се изправил и пъхнал трикракото столче под лявата си мишница.

МОЖЕШ ДА СМЯТАШ, ЧЕ СИ СЕ УВЕНЧАЛ С ВЕНЕЦА НА СЛАВАТА

Веднага след дядо прекрачих и аз каменния праг на двореца Ехей. Вътрешността на сградата беше точно толкова скромна, колкото и външният ѝ вид. Разлистени лескови храсти, широки листа от папрат, следобедът, който си почива върху лишеи, съборени късове дялан камък, нацърбен квадрат небе — това беше всичко, което можеше да се види. Гледах дядо изпод вежди и се питах как ще излезе сега от това безинтересно положение.

— И Александър Македонски приел поканата, — продължи дядо. — Трябвало да остави блясъка на позлатените си доспехи и оръжие пред вратата, в дома на стареца имало малко светлина, толкова, колкото да се долови пръстеният под, грубо изработената покъщнина, на стените — чифт опънати кожи, на клиновете няколко глинени стомни. На угасналото огнище имало съд с някакво сиромашко ядене. „Добре дошъл“ — казал старецът прекалено високо, както говорят хората, които дълго живеят уединено и с движение на ръката посочил на гостенина масата, на която през единствения отворен прозорец се облягал косият стълб на слънчевите лъчи. Александър Македонски закрачил в посока към поздрава. „Закопчалката на кралството, което обгражда като ивица света“ — обяснил старецът, когато гостенинът седнал на масата, покрита с пергаменти и хартии, с много пера и купички. „Разгледай, няма къде да бързаш, тук и трите времена са под моя власт“ — извикал самозваният господар на ивицата на света, извадил от невидим джоб късче мълчание, оставил на земята трикракото си столче и с цялата си тежест се отпуснал на него.

Един буков труп сред развалините, подпрян на два камъка, ми се стори удобно място за чакане. Един гуцер, несвикнал да се плаши от хора, отегчено вдигна дремещи клепачи, за да продължи да сънува. Двамата с дядо седнахме и се заехме да натрошаваме мълчанието. Колона от мравки препускаше към трохите, влачеше ги, носеше ги някъде под земята. Оттам значи идва голямата тишина, помислих си

аз. Времето стоеше неподвижно или течеше, не бях напълно сигурен в чувството си.

— Да! — внезапно се сепна дядо; нравките се разбягаха.

— На хартиите, които Александър разгледал, били записани най-различни разкази за различни неща: за крилати коне, огнени птици, делтите на месечината, вълшебниците, войните, любовта, изворите и какво ли още не. Александър Македонски четял ли, четял. Господарят на ивицата на света вършел всичко сам: Вчесвал и чистел крилатите коне, отглеждал птиците с огнени криле, разресвал дългите коси на хубавиците, бил дворцов шут и мъдрец, ковач и златар, владетел и поданик... Когато Александър Македонски станал (тъкмо четял нещо за мозайките), пелерината му вече не докосвала пръстения под, краищата на плаща му падали върху най-красивата мозайка, изработена от хилядоцветни частици! „Виждаш ли: каквото напиша, това и става!“ — казал господарят на ивицата на света, като се надигнал от трикракото си столче. „Твоето кралство не може да бъде завоювано, то не е истинско, то не съществува, нали?“ — попитал Александър. „Ох, грешиш, не съществуват само форми без ивици! Ивиците определят размерите на нещата!“ — опитал се да обясни старецът.

— Светът е тепсия, обточена от разказване — повторих вчерашното изказване на дядо.

— Така е било някога — съгласи се той. — Но нека завърша. Господарят на ивицата на света приготвил гозба от своите най-успешни описания. Яли риба, която хвърля хайвера си някъде около месечината, пили вино, което зрее на стръмнината накрай света, там, където лозовите насаждения са най-близо до слънчевите лъчи. И тогава, изневиделица, докато пред очите на Александър скромната къща се превръщала в палат с безброй прозорци и врати, се чули викове на двора. Домакинът и гостенинът оставили кристалните бокали и излезли навън. Александър Македонски едва познал вестоносеца, когото изпратил още в първия ден на похода в столицата, някога все още момче, сега кажи-речи истински мъж, новодошлият задъхано викал от покрития с пяна кон: „Господарю! Господарю, най-после ви настигнах! Нося лоши новини! Господарю, из царството са плъзнали злостни слухове, че сте мъртъв! Готвят се безредици, започна битката за властта!“ Александър пребледнял, хванал се за бляскавото

си оръжие и още същия миг пожелал да яхне коня, но домакинът, старецът с трикракото столче под мишница, сложил ръка на рамото му. „Къде, Александре? Нима не си дошъл да завоюваш ивицата на света? Можеш да смяташ, че си се увенчал и с този венец на славата! Вестоносецо, мястото ти не е тук, веднага се върни там, откъдето си дошъл! Разнеси навсякъде из вътрешността, че Александър Македонски е останал в кралството, което е обръч на всички познати форми!“

— Е, сега вече прекали! — казах и макар да не знаех защо го правя, станах да се връщам обратно. — Ако не ти е известно, Александър Македонски е умрял много млад в своята столица!

— Мигар аз съм твърдял нещо друго? — остана дядо да седи на буковия труп до заспалия гушер. — Разбира се, че е умрял, когато срещнал поклонника с шапката и дългоухата сова над това сламено гнездо. След срещата с него никой не може да остане жив, не е могъл и Александър, въпреки че е бил владетел на целия свят. Между другото, понеже виждам, че си се запътил да се връщаш, знаеш ли къде е гробът на Александър Македонски?

— Не — отговорих. — Никой не знае това.

Дядо многозначително замълча. Из тревата предпазливо се надигаха мравки, дебнейки своята плячка от трошици тишина.

— Хей! — извиках аз. — Какво искаш да кажеш?

— Ехей! — отговориха стените на двореца Ехей или това беше моят глас, който отекна сякаш на ивицата на някакво необятно пространство.

МРАВКИТЕ ВЛАЧЕХА ГОЛЕМИ ТРОШИЦИ ТИШИНА

Наистина, изглежда много неща на света бяха преобърнати. Връщането беше несравнимо по-кратко. Въпреки че когато тръгнахме обратно, почти падаше първият здрач, пристигнахме вкъщи почти по същото време на деня — беше се смрачило най-много колкото една крачка.

— Направи ми една услуга — помоли ме дядо, когато влязохме в двора. — Довечера смени ти пердетата на прозорците. Избери някои по-светли, без облаци, ако може с избродирана пълна месечина.

— Добре — отговорих. — А ти? Къде ще ходиш?

— Само малко ще си почина на пейката — отговори той.

Влязох вкъщи. Странно, тъпчех по тишина. Нима баба е успяла да измете всичко: разсипваното кажи-речи цял живот скърцане на пода, умореното дишане на гредите, хлопането на прозорците, пукането на варовика и протягането на пукнатините. Някой беше спуснал черна кърпа върху огледалото в коридора. Някой беше оставил вратата на дядовата стая отворена. Някой лежеше с кръстосани ръце на одъра в средата на стаята. Вощеницата треперливо осветяваше лицето на умрелия, бледото лице на моя дядо.

— Какво ти е? — попита татко или мама; в мъката лицата и гласовете на всички хора си приличат.

— Бях далеч, много далеч — казах аз. — Кога се случи това? Как?

— Извика ехеей — заплака баба. — А после нещо се пукна, както когато се скъса струна...

— Не може да бъде! По навик той преувеличава! — изскочих от къщи.

На пейката на двора нямаше никого, ако не се брой зеленикавата сянка на един забравен гущер. Няколко плъзнали наоколо мравки влачеха големи трошици тишина. В далечината се чу писък на дългоуха сова. Нещо скръцна под стъпалото ми. Наведох се и видях

сламка и три бели, добре оглозгани миши костици. Мравките пъргаво завличаха мълчанието под земята. Над всичко бавно се издигаше пълният кръг на месечината.

ИЗ ХРОНИКАТА НА ТАЙНОТО ОБЩЕСТВО

На Милан Джокич

ОТ ПЪРВИЯ ДО ВТОРИЯ САЖЕН

Мракът беше един сажен, когато, стъпвайки на пръсти, напуснахме жилището си. За щастие в коридора не срещнахме никого. Навън валеше непресят дъжд, навсякъде наоколо никнеше бръшлянеста хладина.

Вървахме по празните улици покрай стените на сградите с чадър, спуснат така, че неговата сянка да скрива лицата ни. На кръстопътя се спряхме под стрехата, изчакахме да мине двойка минувачи. После спокойно, все едно не се случва нищо, поехме по лявата страна на улицата. Там една кола, профучавайки с пълна скорост, ни засипа с мръсните остатъци от локвите, но ние си затрахме — би било лудост да провокираме чуждото внимание, все едно да си търсим белята. Тъмнината дебелееше, светлината изсъхваше и ние изминахме половината път без ничий поглед.

— Нали остави телевизора включен? — попитах жена си.

— Естествено — прошепна тя. — Ще си мислят, че сме си вкъщи.

— Умно... — позволих си да се усмихна.

— Тихо — прекъсна ме тя, в гласа ѝ долових опасност, а на дланта си — нейните нокти.

Срещу нас идваше група хора. Наведохме глави. Чух как сърцата ни пърхат като птици сред брезови листа. Нямаше къде да се скрием. Нима трябваше да бъдем открити така, на една крачка от целта. Направихме единственото, което можеше да се измисли за толкова кратко време — наведохме се и се престорихме, че си връзваме връзките на обувките. Хората минаха покрай нас, мърморейки незначителни думи в ритъма на капките. Ах, какво прекрасно стечение на обстоятелствата, вързано с панделката на щастливия изход — никой не се обърна към двамата, които бяха клекнали с уплашени лица.

Заслужава да се спомене още, че две улици по-нататък минахме покрай музикантката. Тя не ни се обади, както и ние на нея. Краткото трепване каза всичко, всяко нещо повече от това щеше да бъде

излишна непредпазливост. Нощта се надигна до втория сажан, дъждът ни съпроводи чак до вратата на дома на художника.

ГЛЪЧКА И КОЙ КАКВО ПООТДЕЛНО КАЗА

— Закъснявате!

— Какво става с вас?

— Къде бяхте досега?

— Заповядайте, седнете — покани ни домакинят, зает с пълненето на плетената кошница за излет с четки, бои, вино, хляб и бурканче сол.

— Може ли глътка орехова ракия? Успокоява задъхването, предпазва от студ и се справя с чувството за страх.

— Добре ще ни дойде една чашка — въздъхна жена ми. — Случи ни се малка неприятност, връзвахме си връзките на обувките.

— О, да! Този номер винаги минава — засмя се актьорът.

Аз се промъкнах без проблеми, вървах по улицата по-тъжен от всякога, това беше една от най-успешните ми роли.

— Аз също — каза музикантката, размота цяла змийска кожа от влажни вестници и измъкна лъка и гъвкавото тяло на цигулката.

— Остроумен камуфлаж! Но, моля ви, да не предизвикваме злото, изгорете калъфчето! — смееше се боботещо актьорът.

— Лесно ви е на вас, носите си текстовете в главата!

На хроникъора и на мен ни стига и един молив! Но да скриеш цигулка на днешно време си е мъка — упрекна поетът развеселения актьор.

— Не разбирате, става дума, така да се каже, за костюма! — продължи да се смее още по-силно актьорът. — На улицата направо плачех, сега трябва да сваля тъгата, за да не ми се прихване на лицето.

— Не сте ли довели децата си? — попита моята жена жената на поета.

— Малки са, страхуваме се да не се издадат някъде — отговори тя.

— Спокойно можехте да дойдете с тях, и без това никой не вярва на деца — включи се в разговора и музикантката.

— Всичко е готово! — зашумоля художникът, покривайки кошницата с ленена покривка. — Ще тръгваме ли?

— Да тръгваме! — завикахме в един глас и станахме, оставяйки чашките с ореховата ракия.

НА ДЪНОТО НА БРЕГА

Прекрачихме мълчаливо в съседната стая, всъщност в ателието, на миризмата на бои и терпентин придадохме ореола на тържественост. Наглед спокойно, но тръпнейки вътрешно, очаквахме мига на откритието.

— Тази седмица имаме пейзаж — каза художникът и издърпа плата, който покриваше статива.

На върха на трикракото приспособление, облегат на дървената поставка с коричка от безброй шарки, имаше акварел с разлети цветове, които се свързваха така, че да изобразяват река, поле, бряг и небе.

— Да не губим време, да тръгваме — прошепна някой.

— Да, да не губим време — потвърди актьорът и се поклони театрално на дамите.

В картината първо влезе музикантката, после съпругата на поета, след това моята жена. По изпробвания начин — десният крак, после главата и тялото, накрая левият крак. Художникът подаде кошницата и цигулката. Актьорът по навик се заклеци, вероятно защото непрекъснато говореше, но не мина дори толкова време, колкото беше необходимо за такъв път и всички се намерихме на дъното на акварелния бряг.

ЗАПИСВАЙКИ ВСИЧКО, КАКТО СЕ СЛУЧВА

— О! — вдъхна поетът с пълни гърди прозрачния въздух.

— Като кадифе е — пхна неговата съпруга ръка в речната вода.

Музикантката не каза нищо. Вече стоеше под нарисуваното дърво и свиреше. От цигулката се извиваше мелодия. Докосваше листата, заплиташе се в короната, ту се издигаше до небето, ту падаше под тревата... Не смогвах да записвам всичко. Моята жена събираше билки: дебелец, калоферче, копитник, кучи дрян, иглика, самобойка, кукувича прежда, живовляк... Поетът размерваше римите на брега. Неговата съпруга сушеше зрънца пясък, кварц и черупки от охлюви. Насред горичката като по чудо заобиколена от ято птици актьорът изричаше някакъв монолог. Птиците събираха изречените думи и заедно с клончетата, влакнцата и листенцата ги вплитаха в своите гнезда. Художникът се разхождаше насам-натам, проверяваше лекотата на цветовете, на едно място дорисува преплитането на слънчевите лъчи, по молба на жена ми добави по падината стръкчета зановец и пореч. После се излежавахме, духахме глухарчета, наредихме на покривката вино, хляб и сол, измихме се с блясъка на водата и избърсахме челата си с по-ниските краища на небето. Аз, разбира се, бях седнал на церов път и пишех на коленете си хрониката на тази среща, стараейки се да отбелязвам всичко, както става, включително и пеперудата, която кацна накрая на тази глава.

ВЕДНАГА СЛЕД ТРИНАЙСЕТΙΑ САЖЕН, ДОКАТО СЕ ПРИГОТВЯХМЕ ЗА СЪБУЖДАНЕ

Когато излязохме от картината, нощта вече беше полегнала на осем или девет сажена.

— Много ви моля, какво бихте искали за следващата седмица?
— попита художникът във весело настроение.

Оглеждахме ателието, спирахме се пред скиците, пред завършените и незавършените платна, надничахме в паничките, изпробвахме четките, пренасяхме от тъгъл на тъгъл оскъдната светлина от крушката.

— Бих искала да им свиря — каза музикантката, загледана в двойка балерини, нарисувани с маслени бои.

— А какво ще кажете за разходка над Париж? — посочи жена ми към пастела, който съдържаше стотина покриви на прочутия град.

— Прекрасно, ще бъда маестро Теофил Готие! — възкликна актьорът, разпервайки ръце.

— Предложението се приема — съгласихме се всички, когато тъмнината изведнъж порасна с още два сажена.

Не посмяхме да дочакаме нещастния тринадесети сажени, времето на най-мрачните сили. За да не будим съмнение, напъхахме усмивките в джобовете си, облякохме палтата и един по един се измъкнахме от мястото на срещата. Дъждът продължаваше да вали. Двамата с жена ми вдигнахме яки, непресятите капки летяха около нас, докато бързахме с тихи стъпки. По пътя мълчахме, отчасти за да не привличаме внимание, отчасти в знак на съжаление заради краткостта на събитието.

В сградата влязохме на пръсти, без да светваме осветлението, спъвайки се в собствения си страх. Отдъхнахме си едва след като затворихме вратата. Въпреки че никой не ни разкри, за всеки случай усилих звука на телевизора. Докато се приготвяхме за събуждане,

забелязах в огледалото, че синият цвят на свода, о който си бършихме челата в акварела, е изчезнал.

— Нищо не остана от небето, дъждът го изми — казах.

— Бъди спокоен, запазих нещо — приближи се жена ми и отвори дясната си шепа.

Там, на нейната мъничка длан, имаше ръкойка нарисувано биле.

ДУМИ

ТОВА СА НАНИЗАНИ ДУМИ

Домакинът беше подредил столовете в четири реда. На всяка седалка беше сложил програма. Домакинята махна лентата. Щракна с пръсти да прикове вниманието на поканените. Настрои радиоапарата на мълчание.

Те двамата седяха на третия ред. Той — леко наведен, малко изненадан, че все още има такива неща. Тя — със скръстени ръце на малкото си коремче, спокойна, унесена в слушане на тишината.

Беше средата на лятото, вечерният въздух — изпълнен със задуха, стаята — твърде малка за толкова гости, и домакинът беше принуден да прекъсва на няколко пъти концерта, за да откrehне прозорците. По време на тези неприятни паузи поканените се спасяваха от врявата навън с полугласни разговори. Може би защото в един момент бегло се погледнаха, той леко се изчерви:

— Идвате ли често?

— Живея в съседство — отговори тя. — Чухте ли по средата на първия пасаж величественото кресчендо на тишината?

Той се смути още повече. Не разбираше много от музика. Докато сякаш от някаква дълбочина отново се разстилаше древно мълчание, той почти отчаяно търсеше с какво би могъл да я заговори отново. И тогава забеляза на дългата ѝ шия някаква специална огърлица. В началото на следващата пауза срамежливо я попита:

— Извинявайте, не бих искал да се навеждам, но това бисери ли са или някакви специални камъни?

— Нито едното, нито другото — усмихна се тя.

— Но никога не съм виждал такова украшение...

— Само по себе си то не е толкова рядко. Но малцина го носят така — направи малка пауза тя, сякаш се колебаеше за нещо. — Това са нанизани думи. Ако не се лъжа, около двайсетина. Най-едрата дума е БЛЯСЪК. След нея следват две СИЯНИЯ, а всички останали до края, до самата закопчалка, най-дребните, са СВЕТУЛЧИЦИ.

— Не знаех, че такова нещо може да се направи от думи — призна си той.

— О, млади, любознателни господине, с думите може да се постигне всичко. И все пак в наше време към думите се посяга, когато искат да направят нещо напълно противоположно на тяхното съдържание.

Домакинът отново затвори прозорците. Домакинята сръчно отстрани остатъците от врявата навън. Гостите насядаха и продължиха да слушат тишината. Той не се обръщаше към нея, взираше се в програмата — празен лист хартия, но всъщност внимателно разглеждаше спомена за нейното лице. Трябваше да е малко по-възрастна от него. Имаше големи очи, възбяла плът, постоянна усмивка. Леката рокля на дребни черешови клончета следваше гъвкаво нейните движения. Ухаеше. Особено. Той притисна с дясната ръка гърдите си, боеше се да не чуе дълбокото му дишане. Все пак не издържа и веднага след като концертът свърши, несъзнателно промълви:

— Хубаво миришете.

— Благодаря. Това е МИРИСКА.

— МИРИСКА? Някаква екзотична билка?

— Не, това е просто думата МИРИСКА. Разбирате ли? Една-единствена дума: МИРИСКА. Така се нарича, т.е. така се изговаря. Това ухание се прави точно от тази дума.

Гостите се сбогуваха с домакина. Сред разнизаните редици столове бяха останали само те двамата. Тя промърмори нещо като извинение. Мимоходом той чу техният общ приятел да казва:

— Ана, надявам се, че ти е било приятно.

— Беше ПРЕКРАСНО — отговори тя на вратата и предаде като поздрав тази последна дума на домакина.

Той се сети, че дори не ѝ е казал своето име. Затича се.

— Ана, почакайте! Позволете да ви се представя. Казвам се...

ХВАНЕТЕ Я ОТКЪМ КРАИЩАТА И ЛЕКО Я ИЗВИЙТЕ

— Приятно ми е, все едно как се казвате — тя сведе мигли. — Но би трябвало да тръгвам...

— Дължите ми обяснение. За уханието. Обяснение. — Той следваше стъпките ѝ по стълбището.

— Ах, това ли — спря се тя. — Ами, ето така, имате някаква дума. Хващате я откъм краищата и леко я извивате. Внимавайте, съвсем леко. Толкова, колкото да капне мъничко сок от нея, но да не потече по-силно или пък съвсем да се скъса. Моят мирис е направен от думата МИРИСКА.

— Чакайте, не може да бъде. Вие се шегувате. Как така...

— Хайде, кажете нещо — погледна го право в устните тя.

— Какво?

— Просто кажете нещо, по възможност нещо хубаво, все пак сигурно знаете някоя дума, в която да има красота.

— Целувка! — каза, макар в същия момент да съжали, уплаши се да не е прекалил...

Ана леко се стресна. Все пак направи няколко движения. Изглеждаше, сякаш откъсва изреченото. После като че ли старателно протри между пръстите си ЦЕЛУВКА. Прекара възглавничката на показалеца по долната си устна. Под пръста остана влажна следа. На руменото мокро място се лепеше околната светлина.

— Хубаво го казахте — прошепна тя и продължи да слиза.

— Почакайте! Почакайте поне да ви се НАГЛЕДАМ! — извика той след нея, входът се изпълни от ехото.

Тя се обърна, като че ли нямаше къде да ходи. Облегна се на стената. Просто се отдаде на тази дума, на думата НАГЛЕДАМ — нежно по косата, дръзко по врата, галещо под ушните миди, кършещо по раменете, нанагорно там, където се издигаха гърдите ѝ. Когато това НАГЛЕДАМ започна да се плъзга по корема, когато започна да

притиска роклята към хълбоците ѝ и по-нататък — към бедрата, сякаш люлееше нарисуваните шумолящи клончета, тя каза с пресипнал глас:

— Имате дарба. Искате ли да ви покажа моите речници?

Мълчаливо слязоха още два етажа надолу. Пред жилището Ана изрече думата КЛЮЧ, допря я до бравата и отвори с нея вратата.

— Няма ли да се откажете? След като веднъж почувствате пълнотата на думите, дори най-малката непълнота ще ви наранява! — каза тя на самия праг. — Болката може да бъде непоносима. Понякога дори не може да се издържи.

— Не ме е грижа — отговори той.

— В такъв случай заповядайте.

ВСЕ ПО-БЪРЗО, ВСЕ ПО-ПЛЪТНО

Никога не беше виждал обзаведено по такъв начин жилище. В коридора имаше стъклена купа с десетина названия на плодове. До телефона едно ДОБРО и едно УТРО. Навсякъде по пода вместо постелки беше разпръсната думата ТОПЛИНА. Картините бяха от названия на цветове. Покривките — от думата МЕКОТА ДО прозореца — СИТО, за да пресява врявата отвън. На масата — ГРЕБЕН, НОЖИЦА, нападали гласове и скроена до половината рокля, този път от най-различни ЛИСТА. Стаята беше препълнена с книги.

— Седнете — каза тя и направи разсеяно движение към канапето, а после и към огъващите се рафтове. — Кажете, моля, какво да ви предложи?

Смутен, той хвърли бърз поглед върху заглавията.

Това бяха все речници. Стотици речници. Големи и малки, джобни, многотомни, с меки корици, с кожена подвързия, на родния език и чужди, общи и специални, някои в няколко издания, в повечето бяха пъхнати думите ТУК и ДОТУК... ТЯ посегна към един от тях, отвори го и избра наслуки:

— НАСЛАДА.

И въпреки че ги делиха няколко крачки, той почувства как тази дума влиза през яката на ризата му, плъзга се по гърба, завива под мишниците, връща се към гърдите, пълзи между ребрата... В един миг сякаш я чу да настоява:

— Кажете! Говорете ми нещо! Говорете...

Той започна да реди думи, като се стараяше да ги изговаря колкото се може по-близо до тяхното значение:

— ПРЕМАЛА... КОЛЕНЕ... СТОН...

Премаляла, тя се смъкна на стола срещу него.

Втората дума разтвори коленете ѝ. Роклята ѝ се вдигна нагоре. Изстена.

— ЯКОСТ!

Той почувства как се стяга, как всяка част от тялото му се напъва, как се изпълва с онази сила. Почти обезумял, започна да шепне точно срещу разголените ѝ нозе:

— ГЛАДКОСТ...

— ДЪХ... — отвърна тя.

— СТЯГАНЕ — добави той.

— МУСКУЛИ.

— ПРОЛУКА.

— ХАПАНЕ.

— СЪЕДИНЯВАНЕ.

Седяха един срещу друг и говореха все по-силно, все по-бързо, все по-плътно. Всяка дума имаше своето място.

— КОЖА, ПЛОДОВИТОСТ, ХРАСТИ, ДОЛИНКА, ВЛАГА, ПОСИЛНО, ОРЕХИ, МЪХЧЕТА, СИЯНИЕ, МЕЖДА, ПРИЛИВ, СЕМЕ, ОЛИЗВАНЕ, МАСЛО, ЛАВИНА...

— ТАМАН.

ШУМОВЕ И ДРУГИ ПРОСТОТИИ

Градската врява го поде още от първите крачки.

Отвсякъде се чуваха окаяни гласове, прегракнали отломки от разговори и разпалени дрънканици. Раздуваха се големи обещания. Разнасяха се безкрайни оплаквания. Ехтяха дръзки хвалби. Разпиляваха се нищожни клетви. Жънеха успехи жалки подмазвания. Който почувства веднъж пълнотата на думите, страда, докато е жив, защото открива празното говорене...

Усети, че му призлява. Наистина, както го предупреди тя, думите без ни най-малко значение страшно нараняваха. От болка неволно простена:

— ТИШИНА!

След това продължи да върви, като се стараше да прескача разсипаното изобилие от чужди безцелни шумове.

PA3KA3

ТЪКМО СЕ ГОТВЕХ ЗА ЕДИН ОТ СВОИТЕ РАЗКАЗИ

С госпожица Станислава Т. се запознахме непосредствено след преместването си. Нейното скромно жилище се намираше под нашето, още на другия ден за добре дошли тя отстрани паяжината от своя таван.

Беше приятна жена, но блясъкът в очите ѝ не се задържаше за дълго — ясно си личеше, че в своите петдесетина години имаше най-малко трийсет с удължен декември. Живееше неомъжена, почти целия си живот беше прекарала, грижейки се за трудно подвижния си баща и за няколко саксии, в които не растеше нищо, дори случайна трева. Две зими преди ние да дойдем, бащата на Станислава Т. починал и на нея ѝ останали само глинените гърнета, пълни догоре с тъмна пръст на буци, която продължавала да не ражда нищо. Въпреки това още с пукването на пролетта Станислава отново с надежда ги изнасяше на балкона. Зиме пък, за да не мръзнат, грижливо нареждаше една до друга празните саксии по прозорците на своя невесел живот.

Приятелството със самотната жена беше от онези, които се състоят в любезно поздравяване по стълбището и съвместно слушане на драматичните спортни предавания. С последните изобилстваше цялата сграда. Нечий радиоапарат ги разпространяваше с голям ентузиазъм до най-малките подробности, с превземките на репортерите или въздишките на зрителите на някаква далечна, претъпкана с хора арена. Не си ходехме на гости, само няколко пъти си поприказвахме малко дали има ябълки на пазара и кой сорт е най-подходящ за определена част на деня.

И тогава, един тих следобед, вероятно спортният полусезон е бил завършил, на вратата се позвъни. В първия момент си помислихме, че на госпожица Станислава Т. ѝ е прилошало, беше бледичка, с разтреперан глас. Говореше сякаш насила, засрамено:

— Прощавайте, ако преча, но бих искала да ви помоля за нещо, нещо съдбоносно, така да се каже, от жизнена важност.

— Заповядайте, не се притеснявайте — посочих на гостенката стаята, в която се грижим за разговорите.

След като няколко минути разглежда разпръснатите по масата думи — тъкмо ги приготвих за един от своите разкази — Станислава Т. дръпна с два пръста широко клепачите си и каза:

— Виждате, а и по очите ми ясно личи, че аз не съм се омъжвала. Като млада бях сгодена за моя Хранислав. Обаче няколко дни преди насрочената венчавка той изчезна, без да се сбогува и без каквото и да било обяснение. Аз първо го чаках. А после продължих да го чакам. Никога не съм обикнала друг. Ето, след трийсет години този Хранислав се връща от чужбина. Има намерение да ме посети. Получих писмото му, в което ме известява, че ще дойде за рождения ми ден в първата събота на месец декември. Как да ви кажа? Аз искам да го видя, но не искам той да ме види. Поне не такава каквато съм.

Госпожица Станислава Т. млъкна. Погледът ѝ окончателно клюмна към скута. Нито жена ми, нито аз знаехме какво да отговорим. Изповедта на нашата гостенка шумолеше по покривката на масата, вече не знаех кой е моят, а кой нейният разказ...

Тук-там денят се оттегляше от стаята.

НЕ ИСКАХ ДА ОТСТЪПЯ, НИТО ПЪК БИХ ГО НАПРАВИЛ НЯКОГА, ДОКАТО НЕ СЕ ПРЕДАДОХ

Разбира се, аз дълго не отстъпвах. Жена ми обаче казваше, че трябва да помогнем. Впрочем крайно време е и аз да направя нещо по нейно желание. Няколко сутрини намирах молби в леглото ни, после убеждавания, най-сетне — изрични искания. Както обикновено ставаше, не исках да отстъпя, нито пък бих го направил, докато не се предадох.

— Добре де, но много съм любопитен как ще направиш всичко това — питах, колкото с лекото си заяждане да замаскирам своето поражение.

— О, вече всичко съм обмислила — радостно подскочи жена ми.

— Нима? — сметнах, че трябва да се почувствам и леко засегнат.

— Да ти призная, знаех, че ще се съ согласиш и отдавна се захванах да подготвям цялата работа — измъкна се тя.

А всичко преразказано се отнасяше за първата събота на декември. Та значи, тази сутрин ние отиваме при госпожица Станислава Т. Докато нейният приятел от чужбина е на обяд, моята жена е нейна дъщеря, а аз — зетят. Привечер, когато той си отиде, ние се връщаме в нашето жилище.

— Мисля, че не е възможно — махнах с ръка. — Преди още да опитаме супата, той ще е открил цялата лъжа! Недей, защото горката жена ще се почувства непоправимо нещастна.

— Не е възможно ли? Май остаряваш! Вземи, препиши всичко, както ще се случи и накрая ще си ми благодарен, че съм те накарала! Само те моля, когато добавяш онези твои описания, да не прекаляваш, защото ще излезе, че именно аз съм непоправимо нещастната особа! — беше най-краткият извод от потока от думи, които изля жена ми.

Прецених, че е разумно да отложам разговора за някой друг ден. Тогава ми се струваше, че най-важното е да не я направя нещастна.

Освен това — а то беше напълно достатъчно — аз я обичах.

И така, започнаха приготовленията. Някой път се събирахме тримата. Друг път жена ми ме изпитваше. Това би трябвало да имам наум, това да зная, а това в никакъв случай не бива да забравям. Към своята тъща ще се обръщам със Сташа. Към него, леко студено — с господине. Никакво тупане по рамото, за чужбина ще говоря с леко презрение, ще похваля обяда, към края ще разкрия плана за съвместната ни почивка през есента, която предприемаме всяка година през октомври, за да съберем малко топлинка за зимата.

И по-рано бях изпитал прецизността на жена си. Но тези приготовления бяха нещо специално. Тя не само пренареди целия тъжен живот на Станислава Т. в наниз от радостни дни, но се погрижи в нейното жилище да има наши снимки от младини, а на стената — портрет на несъществуващия съпруг, дето се вика, Сташа вече от пет години беше вдовица.

Освен това всички видими бръчки на самотническия живот бяха опънати или просто пометени със стръкче ела. Моята жена разреса ресните на килима, избърса от огледалото излишъка от меланхолия, за да ни бъде по-комфортно, раздели времето на два стенни часовника, а тъжните домашни кътчета пренесе в мазето. Аз направих някои необходими поправки, смених шума на водата в чешмите, отстраних нощното капане на крана, отстраних звука от трикратното заключване на bravата, надвих глухата тишина на паркета със стотици ситни, живи крачки. Отдъхнахме си, когато на лицето на Станислава Т. се появи, кой знае откъде, изчезналата руменина. Само в нощта преди решителния ден, докато пишех последните си бележки, жена ми сериозно ме предупреди:

— Въздържай се от твоите описания, остави живота сам да се преразкаже.

ЗА МНОГО ГОДИНИ

На сутринта, в първата събота на декември, моята жена настоя да излезем заедно. Първо, искаше да занесе подарък на тъщата — букет цветя и бутилка вино. Второ, смяташе по този начин постепенно да навлезем в ситуацията. Трето, никак не ѝ се искаше в уречения час просто да се качим един етаж нагоре. Съгласих се с всичко най-вече поради това, че нямаше смисъл да се противя.

След като прекарахме няколко часа в безцелна разходка, бяхме се отдалечили в онази част на града, където уж живеехме, бързо се запътихме оттам към Сташа. Във входа донесохме снежинките на първия сняг и ентусиазиран разговор. На вратата позвънихме, но веднага влязохме. Още от антрето жена ми извика:

— Майко, честит рожден ден!

Когато прекрачихме в трапезарията, казах и аз:

— Сташа, за много години!

Госпожица Станислава Т. отговори:

— Благодаря, деца, нямаше нужда да харчите.

След това ни представи на господина, който седеше на масата. Каза меко, почти повярвах:

— Това е моята дъщеря. А това е моят зет. Това е мой стар приятел от далечна чужбина!

— Приятно ми е — ръкувах се аз.

— Майка ми е разказвала за вас, Храниславе — поклони се сдържано жена ми.

— Станислава, имаш хубава дъщеря — учтиво каза гостенинът в тон с порядъчния си вид.

Жена ми ме погледна одобрително. Това означаваше: всичко започна идеално.

Госпожица Станислава Т. повика дъщеря си в кухнята да ѝ помогне нещо, вероятно да събере смелост. Аз предложих на гостенина пиене. Казах му:

— Препоръчвам ви ликьора от орехи.

— За съжаление, не смея да пия алкохол — отказа Хранислав.

— Здравни неволи ли? — попитах уместно.

— Как да ви кажа, има едно дълго и заплетено латинско название, но по нашенски казано, имах дългогодишни угризения на съвестта. Вие трябва да знаете за романа ми със Сташа. Наистина, като я виждам толкова доволна, се чувствам по-добре. А какво отглежда тя в тези празни саксии на прозореца?

Изтръпнах целият. Нима е възможно толкова бързо да ни прозре? В джоба си стисках листчето със своите бележки, но нямаше начин да го извадя незабелязано, бях принуден да говоря наизуст:

— Ех, жалко, че не дойдохте през пролетта! Нямате си представа какво ли не никне тук! Шарения! Миналата година тук се отбиваха и птици! Прелест! И слънцето се вплита! По цяла нощ остава! Щом ви казвам! Не можете да познаете ден ли е, или нощ!

— Да, да, само нашата страна може да роди нещо толкова чудесно — промърмори разсеяно гостенинът.

ЧУЖБИНА Е БОГАТА НА ЩАСТИЕ, У НАС ТО Е РЯДКОСТ

Беше истински семеен обяд. Говореше се много, чиниите се предаваха от ръка на ръка, добавяха се думи и сол, подканваше се, досипваше, духаше в лъжицата, с интерес се опитваше и слушаше.

Дали заради онази болест, или заради нещо друго, но гостенинът хапваше най-малко от всички. Само любопитно кокореше очи, жаден да узнае от нашия разговор нещо повече за живота на Сташа, всичко, което не знаеше, а сега нямаше смелост да попита.

Но колкото повече времето минаваше, ставахме все по-мълчаливи. Страхувахме се да не би по някаква непредпазливост да развалим вече създаденото впечатление: животът на Сташа е пълен като тази изобилна трапеза, около която сме се събрали.

Може би от желание за още нещо, може би развеселен от небрежността на нашите стенни часовници, чужденецът ставаше все по-приказлив. Описваше ни какво е работил, как постигнал несъмнен успех, думата „несъмнен“ беше подчертана два пъти; как бил назначен за съветник на правителството, думата „правителство“ беше изречена с многозначителен шепот; как станал съсобственик на една от тамошните най-големи минни компании, думата „най-големи“ придружи със замах на ръката. Наистина, жена му го напуснала, а децата живеели далеч от него.

— Въглища ли копаете? Желязна руда? Нещо трето? — попитах и станах да откrehна прозореца, стори ми се, че в стаята стана тясно от такива размери.

— Не — отговори той. — Моята компания търси щастие.

— Чужбина е богата на щастие, у нас то е рядкост казах, не без известна доза завист.

— Може би — колебливо потвърди Хранислав. — Но преди всичко трябва да се прехвърлят огромни количества нещастие. Не можете дори да си представите тези необятни безплодни планини.

Знаете ли, щастието вече не е въпрос на съдба. Трябва да познавате и да разполагате с най-съвършена технология.

— Все пак щастието си е щастие. Като го откриете веднъж, можете да си живеете съвсем спокойно.

— Не, млади човече — отговори Хранислав. — Когато намерим парченце щастие, ние го продаваме, за да продължим нашите проучвания и разработки. Непрекъснатите вложения са много важни.

— Добре, но все пак веднъж трябва да се спре.

— Нито една компания не може да си позволи това. Започването на нови издирвания е скъпо...

— Не разбирам! — прекъснах го аз. — Не разбирам целта на тази работа!

Хранислав мълкна. Възцари се стъклена тишина.

Станислава Т. ме погледна уплашено. В очите на жена си съзрях укорителен отблясък. Чужденецът продължаваше да мълчи, единствената промяна беше в това, че сега лицето му се беше зачервило.

— Прощавайте, малко прекалих — понечих да се измъкна от неприятната ситуация.

— Няма нужда да се извинявате, аз също не разбирам — призна той и отново разсеяно погледна към глинените гърнета на прозореца.

СБОГОМ

Разделихме се с тези малко думи. Разцелувахме се по нашенски. Станислава Т. наблюдаваше от прозореца как той уморено се отдалечава по улицата. После, въздишайки, взе да рови с пръст тъмните бучици в своите саксии.

— Казвате, че напролет филизите са такива, че и слънцето се вплита в тях? — попита сякаш за себе си, без да се обръща.

Нямах сили да добавя каквото и да било.

ЖЕНАТА, КОЯТО ПЕЕ

ТЪНИЧКИ СЛЕДИ ОТ РАЦИ, ПЛУВАЩИ СРЕЩУ ТЕЧЕНИЕТО

Удобно настанен в плетен стол, с одеяло, нехайно праметнато върху двете колена, небрежно хванал въдицата, която получи от колегите при пенсионирането си, господин Павле загрижено наблюдаваше ръкава на небето, който можеше да се види от неговия балкон. Повърхността на свода беше бистра. На дъното можеха да се забележат тънички следи от раци, които плуват срещу течението. Господин Павле и по-рано беше забелязал това движение. Ни най-малко не би преувеличил, ако каже, че го беше проучвал сериозно. Напролет, скърцайки от несъгласие, хълмовете на облаците се топят в по-малки айсберги, които след това потъват по пътеките на течението. Тъкмо навреме да открият връщането на раците със своите младоженки.

Всичко това е добър знак, че може да се хвърли въдицата нагоре. Въпреки това господин Павле никога не беше се занимавал с риболов. Поне не така както изискват навиците. Той лови риба без въдица. Горе, за края на неговия конец, е привързана само оловна тежест и шарен поплавък, колкото да може точно да отбележи докъде е стигнал при разглеждането на свода.

Колко непредвидим само е този свят, мислеше си господин Павле, като внимателно следеше вече по-силните отблясъци на седефените охлюви на дъното на небето. Наистина слънцето меко се свива както всяка пролет, някои събития се случват както винаги, но въпреки това може да се каже, че светът е пълен с изненади. Ето на, можеше ли да предположи, че при излизането си в пенсия ще получи от колегите си въдица. Той, който не се интересуваше от риболов. В такива случаи обикновено се подарява стенен часовник. Кое то, разбира се, е доста неуместно.

Нежната топлина на късния следобед се плъзгаше по лицето му. На свода се появиха и блестящи кръгове. Сигурно някъде отвъд зрителното му поле е кацнало пораснало рибарче и гордо е запляскало

с криле. Шареният поплавък трептеше. Една жена в отсрещната сграда смело се навеждаше през прозореца. Далечината не позволяваше да се чуе добре, но изглежда пееше. Във всеки случай отваряше си устата. Кръговете изчезнаха от небето така, както се появиха. После и поплавъкът се оклюма.

ЕТО, ПО СВОДА МИНА ЧЕРВЕНОПЕРКА

Какво ли пее жената отсреща, питаше се господин Павле, напрягайки слуха си. Ясно се вижда как нежно отваря уста, как гърдите ѝ буйно се надигат, как главите на другите съседни любопитно, благосклонно се появяват по прозорците, та да могат да я чуят по-добре. Краят на март е най-подходящото време за песен. Ето, по свода плавно мина червеноперка. Докосна с опашка поплавъка. Конецът затрепери. Прътът кротко се изви. Но това никой не го забелязва. Всички живеещи в околните сгради са обърнати към жената, която пее. Ех, ако чуваше по-добре, щеше да слуша и той, така само може да предположи колко разкошна е арията.

Като зажумя, господин Павле изведнъж реши: ще стане от стола и ще се приближи до парапета на балкона. Вероятно тогава ще може да познае мелодията. Тази непредвидена разходка може да използва и като опит да докосне една по-ниска небесна вълна. Имат ли край изненадите, които дебнат човека! Само миг преди това го интересуваше единствено движението на раците, които плуват срещу течението. Но за техните пътища вече беше мислил днес. Мина и една червеноперка. От запад трябва да пристига цяло огнено ято. Винаги е така преди залеза на голямото слънчево гнездо, избягалите червеноперки нахлуват в източната, по-бавна половина на течението.

ТЪМНИТЕ ТРЕВИ КРИЕХА МЯСТОТО НА ОЛОВНАТА ТЕЖЕСТ

И господин Павле остави риболовния прът във вече приготвения чатал до своя стол, раздели се с одеялото и смело се приближи до парапета на балкона, като се наведе напред, доколкото позволяваше студеният метал. Жената, изглежда, пееше още по-силно, тъй като и тяхната, и съседната сграда бяха гъсто окичени с човешки глави, които внимателно слушат. Въпреки това господин Павле продължаваше да не чува нищо. Може би само едно силно привлечено а-а! Впрочем не беше сигурен дори в това. Гласът на жената сякаш нарочно се разминаваше с несигурните му уши. Все едно, в очите му се вля още един ръкав на свода. Блестящият грозд от мехурчета говореше, че там пребивават миди, които убиват времето си с неумерено дълги разкази.

Вляво от неговия се намираще съседният балкон, на който стоеше млада, наскоро настанила се семейна двойка. Господин Павле нямаше навика да приказва надълго и нашироко със съседите си. Поздравяваше тихичко с „Добър ден!“, и то само тогава, когато денят наистина си го биваше. Да не би случайно да се излъже, ако им се обади? Категорично не! Те сигурно също виждат това меко сияние на небето! Впрочем силно го интересуваше какво пее жената.

— Добър ден! — каза господин Павле, много по-високо, отколкото трябва, както обикновено правят хората, притиснати от глухота и самота. — Извинете, съседи, какво пее тази жена?

Младата семейна двойка се обърна към него, като го гледаше едновременно учудено и съжалително. Хората напоследък гледат точно с такива погледи света, забеляза господин Павле, той се усмихваше с надеждата, че изразът на неговото лице ще се отрази и на събеседниците му.

— Тя реве — каза обаче мъжът, като се взираше в него, без да мигне, а жена му беше оборила поглед към земята, от която безсмислено никнеше тяхната бяла сграда.

— Реве ли се? Нима толкова лошо пее? — пак извика, този път смаяно господин Павле; усмивката му подсказваше, че понякога тези млади хора могат да бъдат жестоки, без да имат истинска причина.

— Не! Тя не пее, а циври! — повтори мъжът, като обилно си служеше с викове и отрицателни движения на ръцете.

Вероятно не обича тази песен, досети се господин Павле. Неговите деца не обичат музиката, която той слуша, внуците няма да обичат песните на неговите деца. Колко глупави са хората!

— Млади човече, дори някой да пее лошо, не трябва да се казва, че реве или циври! — господин Павле сам се изненада от силата на своя упрек.

В следващия момент му стана криво. Може би се ядосаха, задето им пречи да слушат песента. По-добре ще е да се обърне към ръкавите на небето. Горے поплавъкът пак подскачаше просто така, весело. Скалата на първата месечина изплува. Около нея се сплиташе обилна пяна. Мъжът тъжно се усмихваше.

— Не, господине. Тази жена не пее. Тя плаче. Умрял е мъжът ѝ — отговори той, този път бавно, внимателно разтягайки устни, сякаш има думи, от които ще пръсне отрова, ако непредпазливо се стиснат със зъби.

— Нарежда — със сух глас се намеси и съпругата му.

— Нарежда ли? Умрял е мъжът ѝ? — повтори господин Павле.

— Да — отговори мъжът и двамата с жена си наведоха глави, може би смятаха, че това е нещо срамно, нещо, заради което трябва много да се срамуват.

Господин Павле погледна към сградата с жената. После вдигна очи към небето. Раците, плуващи срещу течението, си бяха отишли със следобедния отлив. Долавяха се първите наноси на звездите. Сега тъмнорусите треви криеха мястото на оловната тежест. Една случайна птица, търсейки къде да ноцува, кацна на поплавка. От тежестта ѝ той потъна под повърхността на свода. Върхът на пръта леко се колебаеше в ритъма на птичето дишане. Господин Павле си помисли, че това е невъзможно. Сигурно е невъзможно, мислеше си той непрекъснато.

— В никакъв случай! Тази жена пее! — каза най-после твърде високо и решително, но по погледа му личеше, че очаква младата семейна двойка да се възпротиви.

Мъжът и жената се спогледаха. За щастие, нищо не отговориха.

КОНЕЦЪТ ОТНОВО ЗАПОЧНА ДА СЕ ОПЪВА

Като че ли е бил някъде много далеч, господин Павле уморено се върна на своя стол. Отново взе пръта в ръка. Въпреки че нямаше навик да лови риба нощем, реши този път да хвърли въдицата. От сръчния замах поплавъкът подскочи. Птицата изпърха в тъмнината. Оловото пак потъна. Конецът започна да се опъва. От огромния свод по лицето на самотния рибар на балкона ръснаха няколко капки. Докато около поплавъка се образуваше венец от лунна пяна, господин Павле откри, че капките по бузите му се стичат като двойки сълзи.

ОСТРОВЪТ

ПРИСТИГАНЕТО НА КОРАБА, ЗАЩО ДЕЦАТА СА ПО-ГЛАСОВИТИ ОТ ВЪЗРАСТНИТЕ

През деветото лято на нашето пребиваване на Острова, на разсъмване, като кораб, който горделиво предупреждава с кърмовия топ влизането си в пристанището, сърдит звук разпори мрежата на тишината. Наскачахме от постелите и изтичахме колкото се може по-бързо. По-късно разпънатите нишки бяха изчезнали, богатият улов от роса чезнеше в пясъка, а сънищата, сякаш останали без дъх, се мятаха в тревата. И този път се потвърди, че не сгрешихме, когато направихме нашата колиба точно до входа на Пещерата. Успяхме да спасим малкото останали сънища благодарение на близостта до нейната тиха вътрешност.

Предизвиканото от изстрела раздвижване доведе до допълнителна щета. Гледката от източния прозорец се изкриви, внезапно падналият мрак предизвика пърхане на птиците из целия Остров, а страховете изровиха опасни, стръмни ровове. По едно от тези сънни дерета се спуснахме към Лунната котловина, нехаейки за натъртванията и драскотините. В края на краищата изскочихме на сребърния пясък, заливан от Океана, и тук, пред хоризонта, се спряхме. Недалеч от брега, в началото на далнината, там, където подолните струи решат островната вода от водата на морската шир, се люлееше кораб, каравела със спуснати платна — вятърът тази сутрин някак не смогваше да си върши работата — флаговете на мачтите бяха смъкнати така, че не се различаваха. Все пак, доколкото можеше да се види, това не беше обикновено посещение. Приливите и по-рано ни бяха докарвали събития и предмети, и по-рано идвали гости с обикновени лодки, някои и плувайки. Никой не беше се приближавал обаче с толкова голям кораб може би заради околните скали, може би защото се намирахме встрани от морските пътища, въпреки че най-

вероятно защото изобщо не бяхме отбелязани на навигационните карти.

Ясно се виждаше, че димът от топовния изстрел все още пълзи нагоре, а от дясната страна на кораба се спуска лодка с четири весла и с очевидното намерение да сложи край на нашето чакане.

— Добре, че спасихме малко сънища — казах на жена си, колкото да не мълчим.

— Спомняш ли си, когато голямата хала напълно разкъса мрежата на тишината. Ако не беше Пещерата, щяхме да останем без цяла зала със сънища? — каза тя по същата причина.

Нашето момиченце, разбира се, не можеше да се преструва като възрастните и попита на глас онова, което ние от четвърт час се питахме наум:

— Кой идва при нас?

ПРИСТИГАНЕТО НА ЛОДКАТА, СМУТЕНО КАЗАХМЕ НАШИТЕ ИМЕНА

Вълните отнесоха лодката малко по на изток от нашето любопитство. Въпреки това можеше да се различи как изскачат пет човешки фигури и с тренирани движения я измъкват на пясъчния бряг. Посетителите се оглеждаха наоколо още известно време, като че ли отдавна не бяха виждали утро и се запътиха към нас. В знак на добра воля и ние се запътихме към тях. Горедолу по същото време подухна лек вятър и силуетите някак си се оформиха.

Новодошлите се предвождаха от едър мъж с колоритни дрехи, окичени с копчета, дантели и кръстосани ленти. На главата си носеше шапка с голяма периферия. От периферията до средата на лицето му падаше сянка, която после се губеше в брадата, чиито побелели власи стигаха почти до кръста. На кръста си имаше меч, но жена ми съвсем естествено, по женски забеляза:

— Няма съмнение, виждам как се развява, онова на ръкавите му е истинска португалска дантела!

Зад високия мъж вървяха двама души. Първият беше кривокрак, със скромна ръст и облекло, отличителното у него беше смешна двурога шапка, уморено килната към тила. Вторият беше доста пълен, би могло да се каже: в по-малка степен от обикновена пълнота, а в по-голяма — от наперената си стойка. Пред него силно биеше на очи бляскавото сияние на златната верижка на часовника, пхнат в джоба на вталения му елек. На няколко крачки зад всички бавно вървяха последните двама гости. Онзи с тъмния костюм, с грижливо подстригана брада и очила, беше потънал в размисъл и това му пречеше да върви бързо. Петият пътник всъщност беше гостенка — светлокоса и неприлично облечена. Високите ѝ точета постоянно затъваха в пясъка и изглеждаше, че както се беше задъхала, щеше да остане без сили, докато стигне до нас.

Познавах добре Лунната котловина. Застанахме на разстояние точно от милион песъчинки. Оставих по-нататъшното наблюдение на

чужденците на жена си и на нашето момиченце. Аз се опитвах да разбера какво впечатление правим ние. По изразите на лицата им подозирах, че не особено добро. И тримата бяхме боси, облечени със скромни роби от обикновено платно. Наистина жена ми носеше огърлица от най-хубавите люспи на морския таралеж, наречен Усукания шум, а детето както винаги имаше детска усмивка. Всичко това обаче не трогваше чужденците. Затова не се учудих особено, когато първият някак студено попита:

— Но къде се намираме? Как се казва този остров?

— Ние го наричаме просто нашия Остров — избърза да отговори детето. — Думата „нашия“ изговаряме с мъничък, а думата „Остров“ изговаряме с голям заглавен глас.

— Нашия Остров! Как така не съм го намерил на картите? — попита пак същият гост с непроменен, студен тон.

ПРЕДСТАВЯНЕТО, КАК НИ СПАСИ ЕДИН СКАКАВЕЦ

Едва тогава забелязах руло хартия под лявата му мишница — вероятно карта на тази част на Океана. От свитъка капеше възтъмна вода, точно същата, каквато е на морската шир.

— Право да ви кажем, няма го на картите — отговори жена ми. — Когато последният кораб е минал оттук, на това място не е съществувала суша. Имало е само пуста скала, която мореплавателите не са искали, дори само като предупреждение, да удостоят с име. Островът е такъв, откакто ние го насипваме с пясък. Песъчинка по песъчинка, камък по камък и ето го: израсна в това, което е под вашите крака.

Пълният гостенин с наперената стойка и златната джобна верижка, реагира неочаквано бързо. Говореше алчно, от толкова припряност и думите му бяха неприятно потни:

— Пясъкът и камъкът са от Океана, нали? Чудесно! В такъв случай островът не е ваш! Точно обратното, тъй като Океанът и всичко в него принадлежи към нашите владения, значи островът е изграден от наше имущество и може да се смята за наша неприкосновена собственост!

Един от нас тримата понечи да каже нещо, но онзи, бегло присъстващият, четвъртият пътник внезапно пристигна от своите размисли. Любопитно свали очилата си и попита:

— Вие пък кои сте?

Смутено казахме имената си.

Изнесох пред колибата пънове. Гостите трябва да бяха доста уморени, след като решиха да се откажат и от своето надменно държание, и от своето леко презрение към нас. Жена ми ги почерпи с вода и плодове. Чак тогава, отблизо, забелязах, че почти всички са сериозно засегнати от годините. Освен това първият беше измъчен от скорбут. На втория, с двурогата шапка, нещо отвътре непрекъснато изкривяваше усмивката му в гримаса. Третият по принцип имаше

нездрав вид. Четвъртият имаше торбички под очите от безсъние. Освен това сега се видя, че дрехите на всички бяха износени, целите в огромни кръпки, избелели или протрити, полепнали с изсъхнали водорасли, с пълни с прах и миризма на застояли ветрове гънки. Единствено гостенката беше с безупречна външност, ако се изключи странният ѝ навик да мига прекалено често и още по-често да кокори очи. И все пак всичко това не ми бе достатъчно да се сетя кои са всъщност, макар още откак слязоха на брега, да ми се струваха познати. Колкото се може по-учтиво ги помолих да се представят.

Сякаш ги заплашваше голяма опасност, те отново си върнаха високомерното поведение.

— Фернандо Магелан — каза първият. — Португалски изследовател, Велик адмирал на Кралство Испания и личен мореплавател на Негово Величество Карл V. Несъмнено знаеш, че моят кораб „Виктория“ първи обиколи света, доказвайки неопровержимо, че земята е обикновена топка.

Сетих се за наблюденията на жена си. Наистина върху ръкавите на адмирала имаше истинска португалска дантела. Вярно, не съвсем чиста и не съвсем запазена. На някога гордата тъкан времето беше добавило печални празнини.

Вторият гостенин впрочем беше мълчалив. Без думи, като обиден, протегна дясната си ръка, която дотогава държеше постоянно свита и пъхната в полуразкопчания червен редингот. Приблужи съдържанието на отворената си шепа към моето невежество. На дланта му блестеше жълтица с неговия образ, същия образ с гримасата, а по ръба на парата пишеше: „BONAPARTE PREMIER CONSUL“.

Третият пътник стана, повдигна се на пръсти, въздъхна дълбоко, изглеждаше, че ще се пръсне от важността, която си придаваше. Отново твърде дълго не каза нищо. Вече се бях уплашил да не се задави от собствената си важност, когато той просто измърмори: — Ротшилд, banker и барон...

За разлика от тях обаче гостенката надмина всички.

Оказа се, че е настроена за монолог.

— Хубава работа! Това никога не ми се е случвало! Не мога да повярвам, че нашите домакини не ме познаха. Хайде, помислете! Руса коса, безупречна фигура, очите, бенката! Виждате ли бенката? Познават ме и в най-затътеното кътче! Професорът твърди, че съм

съществувала в сънищата на мъжете още преди да се родя. А къде ли е професорът?

Наистина къде се беше дянал четвъртият пътник?

Вероятно възползвайки се от нашата заплеснатост, просто се беше измъкнал от разговора.

— Професоре! Господин Зигмунд! Професоре! — викаше го блондинката някак нацупено.

— Ето ме, ето ме! — най-сетне се чу глас от Пещерата, след което на отвора се появи и замисленото лице на четвъртият пътник. — Трябва да призная, че съм смаян. Тук всичко е пълно със сънища! Цялата пещера е претъпкана със сънища. Представете си: сън до съня. Различни, най-различни. Като вдлъбнатини, не по-големи от лястовичи гнезда. Като зали, достатъчни да пренощуват в тях цели батальони. Капят от свода или изникват от земята. Какъв богат улов! Изследвали ли сте пещерата? Каква е дълбочината ѝ? Колко нива има?

— Дали сме я изследвали? — сви рамене нашата дъщеря. — Тя наистина се състои от нашите сънища. Подобни пещери има твърде много из целия Архипелаг.

— Архипелаг? — хлъцна сега адмирал Фернандо Магелан и веднага разгърна всичките си карти.

На картите тромаво се въргаляше Океанът. Никъде не беше очертана дори прашинка суша. Навсякъде се простираше необгледна шир, стотици разпенени вълни пълзяха по мократа повърхност. Дон Фернандо посегна към меча.

— Говорете! За какъв архипелаг става дума? Говорете или ще ви посека...

— Нима не сте чули: нашият Архипелаг... — опитах се да кръстосам поне нещо с изваденото оръжие.

Магелан обаче не беше доволен. Вдигнатото сечиво преполови моя отговор. Прегърнах детето и жена си, за да се предпазя, казах една молитва, когато ненадейно гостенката нададе писък. Причината беше почти никаква. В косата ѝ се беше заплела една буболечка, която наричаме скакавец. Адмиралът се смути, свали меча, неговата спътница продължаваше да врещи.

— Каква дивотия! Каква дивотия! — повтаряше непрекъснато.

— Госпожо, не се бойте, това е само... — отдъхнах си, дори малко се обидих.

Но тя се изпъчи и гневно просъска:

— Не съм никаква госпожа! Моля ви се, дори на слепеца сигурно му е ясно! Аз съм Мерилин Монро!

ПЪРВИ РАЗГОВОР, ЛЕКО НАНАГОРНИЩЕ

Едва поканата да им покажем Острова успокои малко гнева на нашите гости. Те, петимата, и ние, тримата, се запътихме към хълма на сушата. От самото начало по пътеката, която първо води леко нагоре, пришълците доста неучтиво ръсеха всякакви думи. Нямаше как, спрях се да им обясня.

— Моля ви се, господа, по-тихо. До хълма имаме пет разговора, бъдете любезни, не говорете на глас.

— Какво имате предвид? Какви пет разговора? Кажи колко версти има дотам? Колко крачки! С разговори не се мери разстоянието между две точки! — продължаваха да вдигат врява гостите; от толкова викове не можехме да се отдалечим достатъчно от колибата.

— Тук не важат вашите мерки — предпазливо каза жена ми. — Тук разстоянията се изразяват в разговори.

— Както вече ви казах, с разговори — добавих аз. — Примирете се с това, ако искате да видите върха на нашия Остров.

Гостите вдигаха врява още известно време, но когато разбраха, че така доникъде няма да стигнат, един по един се подчиниха на молбата.

— Можем ли да тръгваме? — исках да омилостивя пътника с гримасата.

— Мразя островите! — отговори ми той така, че веднага се отказах да задавам повече въпроси.

Това беше добро обстоятелство. Нагорнището не беше стръмно и ние бързо изминахме първата част от пътеката, кажи-речи завчас се изкачихме до втория разговор.

ВТОРИ РАЗГОВОР, ПО НЕ ТОЛКОВА ПРИЯТЕН ПЪТ

Великият адмирал Фернандо Магелан се интересуваше как е възможно такъв остров и споменатият архипелаг да не бъдат начертани на неговите карти. Смяташе това за заговор, за държавна измяна.

— Измама, ето какво е вашата жалка суша! — завърши той и определено ни заплаши: — Законът е ясен, онзи, който не заяви в испанското Адмиралтейство или на Кралската корона за съществуването дори на най-обикновен нанос, ще бъде наказан за най-тежка измама, а това ще рече, че заслужава публично обесване. Ако бяхме долу на кораба, честен кръст, щях да удостоя своята мачта с вашия живот!

Някаква гореща и суха буца заседна на гърлото ми. Знаех, че пътниците не можеха да намерят върха на Острова сами, без наша помощ. Но дали нямаше да изпълнят заплахите си, след като ги заведем горе? Опитах се да изразя своето мнение, преди да е станало късно:

— Уважаеми дон Фернандо, когато преди повече от четиристотин лета обиколихте света, вашите кораби минаха точно оттук. Припомнете си, ако поне малко от малко си спомняте тези прозрачни островни води, че тук беше ивицата на тогавашната земна плоча. След вашето плаване светът се заобли, преобрази се в кълбо, а ръбът му потъна в Океана на историята. Вие презряхте тогавашната ивица, бързайки все напред. Вашите последователи също не обръщаха внимание на краищата на някогашния венец, устремили се стремглаво да разширят света.

— Не ме предизвиквайте, не ми се иска пак да цапам меча си във вашите брътвежи! — изрева гръмогласно Фернандо Магелан. — Как си позволявате да защищавате стария облик на света? Скучната глиненна равнина? Праха, обточен с бездна? Твърде дълго плавам, но подобна дързост още не е направила моето платно! Какъв венец? Какви бабини деветини? Какъв океан на историята?

Сухата буца направо се заклеци в гърлото ми. Само присъствието на жена ми и детето ми даде сили да продължа.

— Точно такъв венец, какъвто ви описах. Венецът на разказа, който обрамчваше и пазеше света. Земята беше долина плодородна именно заради тази планина! Всичко, което възникваше на света, се спускаше от склоновете на този разказ! И всичко беше така, докато вие не оплетохте мрежи от меридиани и не повлякохте с тях целия разказ на дъното на историята. Вашите мъртви възли се наричат метри и мили! В по-ново време се появиха някакви светлинни години, а нима сте слепи и не виждате, че всеки ден е по-мрачен от предишния. Колко време ни дели от пълния мрак? Има ли край разширяването на историята? Какво ще стане, когато постигнете всички предполагаеми знания? Какво ще стане, когато навсякъде се възцари необятната шир на Океана на историята, велики адмирале, когато не остане нито една педя суша, ни най-малка частичка за разказване?

— Ще видим, когато се изкачим на върха — заплаши пак дон Фернандо, но на мене ми олекна, кажи-речи, бяхме стигнали до третия разговор.

ТРЕТИ РАЗГОВОР, ГЪСТА ГОРА И ЕДВА ЗАБЕЛЕЖИМА ПЪТЕКА

— Да речем, че е така — започна задъхано барон Ротшилд. — Впрочем ти самият признаваш, че океанът на историята е наш. Следователно собствеността на този остров е безспорна. Всяка суша, която може да бъде измерена, принадлежи на водата, която я обкръжава. Да не споменавам, че сте направили острова, като сте го насипвали с пясък и камъни, извадени от водата.

— Това е само отчасти така — пое защитата жена ми. — На вас потопеният венец на разказването не ви е бил нужен, за вас това са били изоставени скали. Ние се настанихме на ничия земя и на земя, принадлежаща на всички. На нашите умения се дължи цялата уредба. Моят мъж години наред се гмуркаше под водата, ето склерите му и сега са червени. Детето по някакво свое вътрешно чувство подреждаше извадения пясък, камъни, миди и корали. Създадохме пространство, на което да можем да стъпим, без да ни се мокрят краката. После повърхност, достатъчна да легнем и да отпочинем. След това бряг, за да тичаме. След всичко това: котловини и възвишения...

— Виждам какво сте създали, няма нужда да повтаряте — махна с ръка баронът и погледна към своя джобен часовник.

Златната верижка се точеше твърде дълго. Оказа се, че видимата ѝ част е незначителна в сравнение с онази, която се крие в джобчето. Все пак с всяка измъкната брънка барон Ротшилд губеше от своята солидност. Ясно си личеше, че неговата надменност се дължеше на златото. Помислих си, че на другия, далечния край не е часовникът, а неговата душа, хваната от последната брънка. Може би грешах, защото банкерът сякаш се умори и започна да връща верижката. Когато се сдоби с предишния си облик, студено отсъди:

— Всичко това е наше! Намирате се сред Океана, а тази вода е наша собственост, в по-голямата си част и лично моя! По дяволите,

това местенце определено притежава известна живописност, тук би могло да се построи скъп курортен комплекс!

— В никакъв случай! — в един глас се възпротивихме ние.

— Живеете на чужда собственост! Наистина в края на краищата, където и да се намирате, няма да бъдете на своя. Ще уредим да имате тук добре платена работа. Ще следите да не се разграбва острова, няма да позволявате на посетителите да остават повече от две седмици... Впрочем всичко ще разберете по време на обучението — пъхтеше ли, пъхтеше баронът непрекъснато чак докато не навлязохме в четвъртия разговор.

ЧЕТВЪРТИ РАЗГОВОР, ОТВОРИ В ПЕЩЕРАТА ЗА СЪХРАНЕНИЕ НА СЪНИЩА

Четвъртата част от нанагорницето трябваше да изминем повнимателно. Това беше онази част от хълма на острова, цялата в отвори, които се спускаха дълбоко в земята и се свързваха с главната Пещера.

— Означава ли това, че целият остров се издига върху една голяма пещера? — попита пътникът с очилата.

— Горе-долу — отговорих. — Островът не е малък.

Деветте лета, през които бяхме тук, биха били недостатъчни, за да се измъкне от Океана всичко необходимо за издигането на такава суша. За да спестим време и материал, направихме във вътрешността една голяма пещера с безброй коридори, зали, солариуми...

— И там съхранявате сънищата, видях го с очите си, само при главния вход има хиляди и хиляди сънища — алчно каза господин Зигмунд.

— Точно така, сънищата са украшението и градивният материал на Пещерата.

— Целият остров лежи върху сънища, дали и с целия архипелаг не е така? — продължи да пита професорът. — Най-общо казано, подземни хранилища на сънища се намират почти навсякъде.

— Пещерно примитивно, но интересно. Ще занеса на кораба няколко сънища, за да ги изследвам — разкри най-последно намеренията си господин Зигмунд.

— Не се сърдете, но това е невъзможно.

— Става въпрос за науката — изпъчи се професорът.

— За науката ли? А не ви ли се струва, че това е само изискано название за директна кражба от природата. Липсата дори на един сън би нарушило ехото на цялата Пещера. А когато собственият ви глас не се върне или се върне неистински, деформирано, всичко останало е напразно.

Съвсем недоволен, професор Зигмунд продължи да мърмори.

ПЕТИ РАЗГОВОР, ДО ВЪРХА ОСТАВА МНОГО МАЛКО

— Уморена съм, да прекратим разговора — нетърпеливо започна Мерилин Монро. — Как да кръстим острова? Джентълменски би било да го наречем на мое име.

— Но той вече си има име — каза нашето момиченце.

— Не е много звучно. Не разбирам от карти, от заплетените имуществени въпроси, от лов, от пещери със сънища, от тяхната минералогия или както там се нарича, но ако ме питате какво е шик, тутакси ще ви отговоря. За всичко останало се договаряйте, но смятам, че заслужавам да кръстя тази суша.

— Вашите подбуди са ясни. Все пак мисля, че това няма да ви подхожда на роклята и на бенката. Освен това тук гъмжи от насекоми, в тревата има и бодили, може внезапно да плисне дъжд, друг път жегата е ужасна, на целия Остров има само една пътека, а на всяка крачка по нея — най-малко двупосочен кръстопът. Впрочем съмнявам се дали си спомняте дори собственото си истинско име... Най-последно, ето ни на края на нашия път! — отдъхнах си аз.

НА ВЪРХА, КЪДЕТО ВЯТЪРЪТ ИЗБЪРСВА ВСИЧКО НЕНУЖНО

В първия момент всички млъкнаха. Нашите гости безмълвно, възхитено наблюдаваха хоризонта. От най-високата точка на Острова се откриваше панорама към по-голямата част от Архипелага. Досуц като древен, потопен планински венец в кристалната вода се низеха остров след остров, строго разделени от струите, разресани от тъмния цвят на морската шир.

— Всички острови са изградени по вече описания принцип — казах аз. — Един насипваше върховете, друг заравняваше бреговете, трети залеси с бял бор целините, четвърти отглеждаше маслини, а пети смяташе, че обикновената трева е напълно достатъчна. Всеки следователно постъпваше според желанията и възможностите си. От време на време си ходим на гости, разменяме си семена от растения, разговаряме за разположението на пещчинките, за отглеждането на по-слабите животински видове. Наскоро получихме като подарък жребче еднорог, а в замяна на това ние дадохме току-що излюпена пеперуда. Често заедно или поотделно посещаваме някои острови. Така поне веднъж годишно ходим до така наречената Кишова страна, там сега не живее никой, но няма по-подходящо място за размисъл. Погледнете нататък, това, което блести, е прочутото Шекспирово островче, то предлага невероятната възможност да се почувства едновременно и благостта, и остротата на живота. Спасение за изгубилия се е да бъде отнесен от вълните на Сервантесовия бряг — там всеки намира някаква цел. Автентичната свежест на Омировата страна е непрекъснато възпявана...

Увлечен, не забелязах веднага, че Фернандо Магелан чертае разположението на Архипелага на своите карти. До името на всяка суша добавяше точната ширина и дължина.

— Какво правите? — попитах смаяно.

— Онова, което съм длъжен — отговори той. — Отбелязвам местоположението на вашия и на околните острови, не искам в бъдеще

някой кораб да заседне без причина. Как да постъпим с вас, ще решим по-късно. Барон Ротшилд има свое предложение, но то се отнася до мен, ще настоявам за потопяване. Във всеки случай забранявам понататъшното ви разширяване. Не виждате ли, че така, насипвайки своите островчета, един ден наистина ще станете земя? Сигурно сте наясно, че всички необходими суши вече съществуват. Освободихме се от Атлантида, нямаме нужда от нови континенти.

— Нима? — реших да кажа всичко, което си мислех. — А къде щяхте да акостирате, ако го нямаше този Остров, ако го нямаше този разказ? Ако не беше ви посрещнал този бряг, все още щяхте да се скитате из Океана на историята! Не разбирате ли, дон Фернандо, че сте мъртъв още от 1522 година! Нима вие, господине с гримасата, живеете? Да оставим настрана малоумните, у които все още тлеят вашите идеи! И вашето съществуване, господин Ротшилд, не е съвсем наред. След работата на професора остана празнота, след толкова търсене на сънища, тяхното ниво спадна почти до нивото на действителността. Единствената територия на Мерилин Монро никога не е била нещо повече от мътва на твърде заслепени тълпи. Господа, ако не беше този Остров, вие все още щяхте да плавате. Господа, да не се бавим, продължете своя път! Това че в трюма вече плющи съдбата на удавниците, решете с вашите последователи. Вие сте техните бащи, те са вашите деца! Нека те ви намерят място, където да лекуват скорбута си, идеите си, неосъществените си желания архипелазите да носят вашите имена...

— Сами казахте, че се намирате върху купчини от обрасли с трева истории! Моля ви, не ги чертайте на картите! Вземете си вода, плодове, свеж вятър! Отплавайте! — добави жена ми.

— Заминавайте — завърши нашето момиченце.

ОКЕАНЪТ СЕ ТЪРКАЛЯШЕ ОКОЛО БЛЕЩУКАЩИТЕ ОГНЬОВЕ

Изпратихме кораба с колкото се може по-добри погледи. Опасно наклонен на едната страна, той бавно изчезваше от морската шир. После тримата се върнахме до нашето жилище и започнахме подготовка за приближаващата нощ. Здрачът се спускаше като було над нашия Остров. Тишината по това време на деня много прилича на утринната тишина и с нея довършвахме нашите мрежи за сутрешния улов на сънища и роса.

Работехме търпеливо и старателно. Това беше умение, от което зависеше животът на Архипелага. Малко по-далеч шумеше бездната на историята. Океанът тронаво се търкаляше около пръснатите острови, на които блещукаха самотни огньове.

КАРТИНИ ОТ ЕДНА ИЗЛОЖБА

ОФИЦИАЛНО ОТКРИВАНЕ

Гостите си бършеха краката от листата и месечината.

Пред широко разтворените врати остана ведрата есенна вечер. Безкрайното шумолене. И небесните прашинки.

А тук, в галерията, в неокласическата двуетажна сграда с елементи на късния романтизъм, по-точно в бившето здание на общината, на Окръжния съвет, на окупационното Reichswehr командване, на Народния фронт, в задълго изоставената и порутена постройка, изцяло подвластна на капризните исторически промени на миналите векове, отскоро пригодена за новото си предназначение, светлината беше в изобилие. Тя се сипеше отвсякъде: от тавана, украсен с обновена мазилка, излъчваше се от безупречните млечнобели стени, блестеше от излъскания мраморен под, избиваше от всеки ъгъл след сливането на шест по-малки в голямо общо помещение на партера. Блясъкът се събираше по тържествените усмивки, в очите на поканените, благородно блещукаше по нанизите на перлените огърлици, по халките на обеците, по скъпоценните камъчета на медальоните и пръстените, по седефените копчета на маншетите... Нищо не можеше да се скрие от толкова светлина. Нямаше нито една сянка. Всяка подробност можеше да се види както трябва: правилните вежди, колосаните яки, опияняващите уханны мъглявини, строгите връзки, очарователните бенки, копринените кърпички в малките джобчета, розовите възглавнички на пръстите, идеалните ръбове на панталоните, вталените кройки и водопадите на разкошните вечерни рокли, а под леките материи можеха да се доловят вълнуващи очертания — накъде се спускат панделчиците и ивичките на изящното дамско бельо, докъде достигат и напълно се губят...

Стените на галерията бяха съвсем празни. Но нарастващата гълчава сякаш провокираше тази странност. Откриването на изложбата без картини ни най-малко не попречи на никого да покаже доброто си настроение, подготвяно с часове и дни за този случай. Хората говореха, без да има особена нужда от това. По принцип приятно, одобрително.

Макар някои да говореха само и само да докоснат ушните миди на събеседничките си. Дори да се плъзнат дръзко по врата, по гърдите, там, където разрезът на деколтето загатваше улея. Нежната част от публиката също все по-смело, с все по-откровен, звънлив смях или непрестанно трепкайки с очи, се усукваше около поканените господа. Въпреки че имаше такива, които забелязаха липсата на картини, нямаше наивници, които да посмеят да си обясняват на глас тази странност. Никой не проявяваше желание да изрази недоумението си. Всички, без изключение, се държаха така, сякаш бяха напълно наясно със специфичната художествена концепция; мнозина дори поверително твърдяха, че художникът лично обосновал възгледите си пред тях още миналата година в своето ателие, макар всъщност да не се знаеше кой е загадъчният автор.

Вероятно заради всичко това никой не обърна внимание на няколкото работници в галерията, които дръпнаха завесите — белите платна, с които архитектът умело беше създал илюзията за ненарушаваната от нищо изложбена повърхност. Само миг по-късно бляскавото осветление угасна.

КАТАЛОГЪТ

Сякаш цялата тъмнина се събра точно тук. Навън виждаше се през прозорците — всичко си беше както винаги. Но сега, от тази тъмнина, това всичко изглеждаше по-ясно, по-изразително. Прозорците приемаха своите гледки.

Четири на фасадата на сградата — главната улица на града.

Четири на срещуположната страна — вътрешния двор на галерията.

Двата десни — черковната порта, с която граничеше източното крило.

Другите два странични прозореца — падината, която на запад, малко по-нататък, меко се спускаше до брега на реката.

С изчезването на светлината веднага угасна и блясъкът. Тоалетите изгубиха своето значение. Погледите, които си разменяха поканените, също. Гълчавата се срина в мълчание. Дванайсетте прозореца като дванайсет гледки се простираха във ведрата есенна вечер. На фона на тъмнината светлееха външните картини. Нямаше друг избор, само виделината проникваше през отворените капаци.

ЮГ

Всеки се обръщаше към най-близката рамка, а по-точно към очертанията на прозореца, там, където беше заварен. Градската врява още не беше утихнала, по улицата се движеха хора със загоряла от неона плът, луната падаше до нивото на лампите, тук-там някой лъч проникваше и до асфалтираната земя. Под строгите калкани на държавните сгради пъплеше върволица. Малко по-нататък — силуети, спрели се пред дебелиите стъкла на разкошна витрина. Кученце, което дърпа и каишката, и старицата с проскубано астраганено палто. Продавач на цигари уплашено опакова стоката си. Силно разголено, кльощаво момиче с всяка своя крачка безпогрешно се разминава със собствения си късмет. Закъснели сезонни работници, двама прегърнати замръзнали млади, най-малко десетина други, закрити от разгърнати вестници, студент по музика със захабен калъф за цигулка под мишница и голобрад войник със съвсем нова маскировъчна униформа на автобусната спирка. Старче, което забожда некролог на близкото дърво. От едната посока нерешително се приближава фигура, която влачи завързано с канап картонено куфарче. От другата, прегърнал дете, бърза млад човек. След него ситни жена с уплашен израз на лицето. Приближиха се до колата, паркирана срещу сградата на галерията. Размениха жестове и едно-две изречения с шофьора. И продължиха да тичат. Очевидно онзи в колата отказа да ги откара. Наистина неприятна гледка, би могло да се заключи според изложеното.

СЕВЕР

Публиката на срещуположната страна, онази пред прозорците, обърнати към вътрешния двор на галерията, можеше да види само една фигура — изпаднал на вид старец, заспал в ъгъла. Тук липсваше градското осветление, звездите безпрепятствено се ронеха. Под техните утешителни капки киснеха купища отпадъци, отдавна умряла птица, изхвърлени бутилки от евтино вино, използвани томболни билети, начертана с тебешир „куцанка“, зееща метална консерва от риба, плъх до хванала кора купчинка изпражнения, шест гилзи, фасове, супена лъжица с извита дръжка, смачкана баскетболна топка, люспи от слънчогледови семки; върху рошавите гърбове на съседните сгради — едри татуировки; изписани във всички посоки графити: *СЪРБИЯ!; Мишутка, любов моя, честит рожден ден; Върнете Краля...; Кресльовци!; А накрая издивяхме...; Продавам изгодно тояги; Поркам редовно! Без коментар; Пикси, майсторе!; Защо да умре човек, в чиято градина расте салвия?; KGS; Деца-а-а, спуквайте гумите!; Зорица е донорка; Партия с дванайсет подобрения; I want you to roll me...*

ЮГ, ОТНОВО

На улицата двойката с детето не може и не може да мръдне. Без да забелязва, че от галерията я наблюдават, една жена на средна възраст се приближава до крайния ляв прозорец, вероятно да се огледа. Лицето ѝ е тъжно, това впечатление не може да се промени дори от разтегнатите устни. Остава доста дълго пред отражението си, сякаш се упражнява как да се усмихва заради самата себе си или заради някого, когото обича, но е далеч от нея на разстояние цял един живот. Двойката, жената и мъжът с неподвижното дете, с детето с отпусната в прегръдките глава, сега не тича, сега само стои край уличното платно. Майката ту вдига ръце, ту безпомощно ги отпуска. Никой не иска да спре. Никой. Колите препускат. Нажежените фарове мъчително ясно осветяват нейния ужас.

ЗАПАД

Поканените в западното крило на галерията, край двата прозореца, надвесени към речната падина, треперят. Не, капациите не са отворени. И въпреки това насъбралите се настръхват от този поглед към оголените тополи край нощната вода, от призрочно нашарените от сенки клони на върбалаците. Хората треперят от страх от това течение, което не се вижда, но сигурно, носейки какво ли не, подмолно търкаля времето, обръща минало и бъдеще, капризно размества удавници, рибни пасажи, дупки и наноси, оглажда камъни, бавно руши бреговете на настоящето. Хората потреперват зиморничаво от далечната, прегърбена планина, от върха под синия лед, от очертанията, които почти се сливат с полегналия свод. Плашат се от пространството, което направо от града, спокойно, без никакво препятствие, се разпростира към неизвестното, където няма ясни знаци, където можеш да се изгубиш сред множеството посоки, въпреки че целият живот се свежда до движение в кръг, където от древната тъмница, както твърди легендата, ни дебнат злите очни цепки на язовци, святкат склерите на прилепи, проникват зениците на бухали...

СЕВЕР, ВТОРИ ПЪТ

Около картините на вътрешния двор на сградата пълна тишина. Мъртвило. Онзи старец, може би пияница, със сигурност бездомник, се събуди. Още щом стана, се изплю, нетърпеливо се разкопча и блеейки към съзвездията, се изпика. Чу се как струята дълго жабурка по пликовете с разядено лепило.

Тук-там в локвата плуваше лунният кръг.

ЮГ, СЪЩОТО

На улицата събитията се оттекоха няколко пъти.

Изборните плакати, дори некролозите, бяха облепени с нови лица, заслужаващи доверие. Само онази отчаяна жена и онзи млад мъж с детето с неестествено отпусната глава, само онази двойка, сполетяна от нещастие, не можеше и не можеше да мръдне, да се оттласне от съдбата.

— Браво! — извика прекалено силно някой в галерията, друг промърмори нещо многозначително.

ИЗТОК

Прозорците на източното крило разкриваха, впрочем от самото начало, една и съща гледка — борове и ели, надгробен паметник на владика от края на по-миналия век и контурите на църква, от чиито три тесни, но високи сводести ниши, през витражите, залети с олово, припламваха фитилите на кандилата и вощениците. От самото откриване на изложбата тук нищо не се промени. Затова пък пред тези постоянни картини се събираха все повече поканени. Отначало незабелязано. След това в такова количество, че се получи суматоха. А после и небивала блъсканица, при която по-силните избутваха по-слабите, за да се доближат колкото се може по-близо. Накрая, сред общия мрак в галерията, пред тези прозорци се тикаха толкова хора, че първите се озоваха до самите стъкла с деформирани бузи и носове, а зад тях се вихреше почти истинска битка за място до скута на онова далечно, нереално топло блещукане.

КОКТЕЙЛЪТ

Внезапно, така както беше изчезнала, светлината блесна. Всичките дванайсет прозореца мигом се изгубиха в белотата на тавана, стените и мраморния под. Поканените взеха да се отдръпват от рамките, припряно оправяйки официалните си тоалети и смутените изражения на лицата си. Една млада жена започна любопитно да изследва погледите на мъжете, опитвайки се да открие кой от тях в онази суматоха беше сложил топлатата си длан върху бедрото ѝ. Обслужващият персонал на галерията почти незабелязано премести завесите. Тишината бе прекъсната първо от сервитьорите, които дискретно предлагаха освежителни напитки. Със звъна на чашите и поклащането на отбраните питиета отново живнаха любезните усмивки и разговори между поканените...

ТРИ ЕСЕНИ И САМОТО НАЧАЛО НА ЗИМАТА

ЗА ПОЗНАНСТВОТО, КОЕТО КРЕЕ МЕЖДУ ДВЕ СРЕЩИ

Едва по-късно се разбра, че той винаги ме е възприемал като най-близък приятел. Аз пък от своя страна години наред съм смятал, че става въпрос за обикновено, повърхностно познанство от студентските години. Едно от онези, които неизбежно креят между две случайни виждания. А освен при няколко такива непредвидени случаи, другояче не сме се срещали. Всъщност, като се тегли калемът и старателно се пресметне, по уговорка или по необходимост, сме се срещали всичко на всичко четири пъти.

ЕСЕНТА ТЪРПЕЛИВО СЕ РАЗПОЛАГАШЕ, СЯКАШ ЩЕШЕ ДА ОСТАНЕ ВЕЧНО

Първия път — есента се разполагаше някак си твърде търпеливо, сякаш щеше да остане вечно — той ми се обади по телефона. С обзет от отчаяние глас, на един дъх, вероятно да не прекъсне от срам, ми разказа за своето нещастие — едно от многото подобни. По-точно, наскоро останал без работа, жена му също не работела, малкото спестявания се стопили, не знаел как ще издържа семейството си...

— А синът ми и дъщеря ми тръгнаха на училище... — каза накрая, преди гласът му да се сгърчи в мъчително мълчание.

Спомням си, че не ми беше ясно дали очакваше от мен да го поразведря, или се надяваше на някаква по-реална подкрепа. Все едно, предложих му малък заем, повече и без това нямах, за последния си разказ бях получил хонорар от три обещания, като веднага вложих и трите в малко хранителни продукти от близката бакалница.

— В такъв случай да се отбия? — стеснително попита.

— Естествено, заповядай, добре дошъл — отговорих искрено и оставих слушалката.

Но когато кажи-речи веднага се появи на вратата, дори не бях продължил току-що започнатата глава, ме прониза не особено приятната мисъл, че живее тук, съвсем близо, на същата улица, може би и в същата сграда. Това беше неприятно чувство по две причини — не само че повече от десет години не знаех къде живее, но стана ясно, че моят познат със своето нещастие съществува някак прекалено, непоносимо близо. За да преодолея чувството на вина, заедно с парите му дадох и новата си книга с разкази. Вероятно от чувство на най-голяма благодарност той не разбра нищо. Все пак олекна ми едва когато го изпратих. Въпреки обичая, чак до партера.

— Оттук можеш и сам, желая ти всичко най-хубаво... — сбогувах се несръчно.

Не го последвах на улицата. Вероятно за да не видя дали щеше да се запъти към някой от онези влажни входи на отсрещната,

нечетна страна, дали щеше да тръгне наляво, към пазара, или пък да завие зад изсъхналото дърво на десния ъгъл.

ЕСЕНТА СЕ ЗАГНЕЗДИ СЪЩО КАКТО ВСЯКО ДРУГО ГОДИШНО ВРЕМЕ

След това дълго не се видяхме. Моите задължения към онази бакалница нараснаха от три точно на деветдесет и шест обещания. Когато веднъж скучаех и пожелах да чуя какво става с моя познат от студентските години, установих, че нямам неговия телефон дори в старото си тефтерче на дъното на чекмеджето. Ако някой можеше да ми помогне, то това беше небезизвестната Марица, прочута с това, че помнеше безпогрешно всяко, дори най-незначително събитие от студентско време. По-късно, през всичките тези години тя беше осведомена до най-малките подробности за живота на всеки един от нашето поколение.

— Кой беше този? Къде седеше на лекциите? Сигурен ли си, че не е онзи, който пееше хубаво? Да не е бил в някоя друга група? Дори на упражненията винаги е идвал навреме, казваш? Среден на ръст, черноок? Дипломната му работа е била за повествователните модели? Слушай, да ти призная, нямам представа кой би могъл да бъде! — Препитването продължи цели два часа, преди Марица да се предаде. — А знаеш ли, че Коловичева отиде в Лос Анджелис? Представи си, намерила някакъв янки и получила виза. Да, да, добре си чул, същата Коловичева, която и на сръбски едно изречение не можеше да върже, а камо ли на английски. Да-а, Калифорния! Някои хора наистина имат късмет...

Нямаше какво да сторя, освен да чакам. Позвъни ми отново той, сега очевидно в добро настроение и попита кога и къде бихме могли да се срещнем.

— С паричния заем някак ти се издължавам — каза, като ми подаде пълен плик и тефтерче с меки кожени корици с цвят на естествен кехлибар и елегантна писалка със златен писец, след като по негово настояване влязохме в един от останалите изискани ресторанти в града. — Но за онова, с което ме дари твоята книга, оставам твой длъжник, просто не зная как да ти се реванширам.

— Ами, когато закъсам за интересни идеи, ще ми дадеш една, която да заслужава да се развие в разказ — опитах се да се пошегувам.

— Дадено! Аз съм насреща! — развълнувано отговори той, сякаш готов да започнем веднага.

И от дума на дума разбрах, че си е сменил работата. Че печели съвсем прилично. По-точно — невероятно много за това време. Което впрочем можеше да се забележи и по подаръците, и по старателно избраните му дрехи, по лекотата, с която галантно поръча разкошна вечеря и скъпа бутилка отлежало каберне. Сервитьорът се колебаеше, като отначало отваряше, после наливаше виното, сякаш преценяваше дали сме достойни за тази изба и за тази реколта.

— Радвам се да го чуя. А какво работиш сега? — попитах.

— Как да ти кажа... — леко се изчерви той. — Нещо съвсем необичайно. Всъщност, нещо съвсем обичайно. Давам уроци по уважение...

— Уроци по какво? — не разбрах добре или по-скоро не се задълбочавах твърде в разговора, предпочитах да се отдам на изобилната трапеза и двайсетина години отлежалото, старо безгрижие на благородното каберне.

— Уроци по уважение. По-точно занимавам се с уважаване на час... — повтори смутено, но продължи, сякаш нямаше търпение да говори за това. — Сам знаеш колко много хора днес главозамайващо забогатяха, но им липсва едно: себеуважение. Та аз оправям точно това. Доста успешно ги уважавам. Загубили човешкия си образ управници, най-различни алчни спекуланти, фанатични защитници на непрекъснатото сменящи се, противоположни възгледи, тук-там и по някой славолюбив писател, цялата тази порода има въпиеща нужда от моите услуги. Изглежда, че добре се познават помежду си и им трябва някой, който поне да не знае всичко, който е готов да забрави, да не вижда и да не чува. Някой, който да намери оправдание за опасните им действия в разрез със съвестта...

— Ами добре, все от нещо трябва да се живее... — казах разсеяно, без особено желание да слушам това излияние, чувствайки как по тялото ми заедно със силното вино се разливат гъстите, топли дни, толкова редки откак есента се загнезди като единственото годишно време.

ЕСЕННИЯТ ДЪЖД ПОСТОЯННО СЕ НАМЕСВАШЕ, В ЗАПУШЕНИТЕ РЕШЕТКИ ОСТАНА УТАЙКАТА НА ОГОРЧЕНИЕТО

До следващата ни среща мина много повече време.

В бакалницата смених деветдесет и шестте обещания за точно петстотин такива... После за близо две хиляди подобни. Още по-късно, неусетно, за около трийсет хиляди. А когато дългът ми нарасна на седемцифрено, може би на осемцифрено число, търговецът ми представи сметката и ледения въпрос:

— Господине, нека обобщим. Възнамерявате ли да платите някога нещо от тази сума?

— Разбира се. На мен също ми обещаха. Можем да закръглим и да приключим. Впрочем имате моята категорична дума! — отговорих съвсем сериозно.

— Дума? Категорична дума? — лицето на продавача се изкриви от погнуса. — Моля ви, поне се дръжте прилично, не ме правете на глупак!

Виждах по-често моя познат от студентските години, но сега вече по телевизията или на първите страници на ежедневния и седмичния печат. Това бяха предимно изчерпателни информации за излишни срещи, хроники за жалки политически споразумения, неочаквани новини за откриването на нови дестинации, съобщения за подписването на неясни учредителни договори, официални изявления по празнични поводи, слова на премиерите на мемоарни книги... Въпреки че програмите, декорът и изпълнителите на главните роли от време на време се сменяха, той присъстваше най-редовно, винаги благосклонен, дискретно превил гръбнак пред някоя важна личност, услужливо многословен, увлечен да убеждава. Очевидно му вървеше. Съдейки по всекидневните му публични изяви — дори много повече. Бях убеден, че е на една крачка от върховете постижения в своята обикновено-необикновена професия.

И така реших наистина да се видя с него. Есенният дъжд постоянно, месеци наред, може би години се забиваше в порите на земята, в стъклата на прозорците, в душите на минувачите, дори във всяка що-годе по-ведра мисъл. Дъждовната вода се оттичаше после кой знае къде, а в запушените решетки оставаше утайката на огорчението. Прекарах цели четири часа, изтърпявайки подозрителните погледи на пазачите и движението на капките точно срещу фасадата на хотела от хромирано стъкло, където се провеждаше приема, на който вероятно присъстваше и той. Не бях се излъгал, излезе между първите, току до един известен участник. Когато ме забеляза, прошепна нещо на своя работодател, мина през обръча на охраната с тъмни очила и разгърнати чадъри, хвана ме под ръка и ме дръпна настрана.

— Много хубаво, че си тук. Виж какво, миналия път не ти казах. Близките ми не знаят с какво точно се занимавам. Когато видиш жена ми...

Смятах предупреждението за излишно. Никога не съм се запознавал със съпругата му. Наистина, преди всичко това веднъж се случи да чакаме заедно градския транспорт и тогава той ми показва една семейна снимка. Доколкото си спомням, снимката беше изрязана така, че да се побира в портфейла, лицето на жена му беше миловидно, с големи, уплашени очи...

— Разбира се, не се притеснявай — успокоих го аз. Виждам, че нещата ти вървят добре.

Той се загледа в устните ми, като че ли по техния израз се опитваше да отгатне какво всъщност искам да му кажа. После малодушно се усмихна:

— Не е лесно. Липсва ми уважение...

— Много ли работиш? — отговорих. — Почини си, вземи си отпуска...

— Не! Не става дума за това! Липсва ми себеуважение! — провикна се и целият се сви, като че ли очакваше съдбоносен отговор.

Твърде дълго търсех думите, с които да му отговоря.

Известният участник от приема направи нетърпеливо движение с ръка. Моят познат от студентските години се обърна и бързо се отдалечи. Разделяше ни обръчът на охраната с чадърите и трийсетина метра, но на мене ми се струваше, че преди да влезе в черната

лимузина, той ме погледна още веднъж, сякаш отчаяно искаше да каже каквото и да било.

ЗИМА, САМОТО НАЧАЛО

Не минаха повече от две седмици и заварих на дървото, на онова, изсъхналото, на самия край на улицата, забоден некролог със стилизирана клонка. Дъждът биеше по неговото неясно отпечатано лице и се стичаше по сбитите букви, по обичайните изречения и редове, изпирайки чернилката в рамките на некролога. Кората на дървото беше цялата в малки метални кръгчета ръжда и белези от стотиците предишни забождания.

Влязох в параклиса малко преди уречения час. Край затворения ковчег се бяха събрали най-близките роднини. Миришеше на влажни палта. Видът на цветята не можеше да се познае от замъглените целофани. И свещите тежко дишаха. Двама омотани с въжета, нетърпеливи гробари бяха докарали катафалката и така, важно, със скръстени ръце, предупреждаваха, че е време за тръгване. Когато измънках съболезнователните фрази, жената на покойника прегърна по-силно сина си и дъщеря си, сирачетата. Да, имаше големи очи. Като на снимката — големи, уплашени очи. Шепотът ѝ се трошеше още на устните:

— Вие дойдохте.

Мълчах.

— Благодаря.

Пъхнах глава между раменете си.

— С такава гордост ми говореше за вас...

Наведох очи.

— Де тоз късмет да се бяхме запознали по друг повод...

Няколко пръски кал се втвърдяваха на върховете на обувките и краищата на крачолите ми.

— А колегите му от работата ги няма, никого няма, дори не се обадиха...

Взирах се в пода на параклиса. Камъкът беше накапан от сълзите на восъка.

— Не, всичко уредихме, нямам нужда от нищо, само исках да ги помоля, не е редно да си отиде без слово, без думи...

Двамата гробари многозначително се прокашляха. Единият от тях дори измърмори под нос:

— Хайде, че денят отиде...

От параклиса между паметниците се губеха безброй пътечки. Нямаше свещеник. Нито траурна музика. Малкото шествие следваше скърцането на катафалката. Зад мен костелива старица разказваше на друга:

— Голямо нещастие... Беше толкова възпитан и най-вече тих човек... Знаете ли, ние сме най-близките им съседи, врата до врата, дели ни само една стена. И тогава, онази сутрин, Не вярвам на собствените си уши, ясно чувам как крещи нечовешки на някого: „Куче! Куче такова!“ И после изстрел. Кръвта, разправя племенникът на госпожа Токалич, той първи влезе, била обляла цялото огледало...

Ускорих крачка. Дъждът започна да се превръща в сняг. Нереално едрите снежинки падаха някак успокоително по бузите и челото. Долу, докосвайки разкашканата земя, под колелата на катафалката и стъпките на шествието белотата на снега мигом изчезваше.

ПЕРДЕ

СЪВПАДЕНИЕ

— Какво съвпадение! Моята леля-баба има в апартамента си пердета, произведени в Чикаго. Като дете често се заглеждах в пришитото етикетче...

Миналата есен, на литературна вечер, посветена на разселените по света сърби, публиката отрупа автора с въпроси в желанието си да научи между другото каква е била и съдбата на стотиците офицери от кралската армия. На онези офицери, които са преживели немските лагери по време на Втората световна война и опасявайки се от новата власт в родината, са избрали временното, а после и постоянното пребиваване в западните страни.

— Незавидна — отговори с готовност писателят. — Далеч по-незавидна от съдбата на цялата сръбска емиграция, единици от тях са успявали да получат военна служба. По принцип на по-ниско ниво от образованието им и от предишния им чин. По-голямата част от тях са били принудени да живеят ден за ден, без да знаят достатъчно добре езика, неподготвени за никаква цивилна професия. Например един наш полковник е прекарал остатъка от живота си, като е изработвал пердета в Чикаго, предимно с жени и с малката си надница едва е смогвал да си купува лекарства срещу болестите, с които се е сдобил в лагерите, и да си плаща наема за мизерната сутеренна стаичка — периферията на американския мегаполис.

Може би авторът на книгата за диаспората разказваше още нещо за нещастния офицер, но аз не го чух, защото моят познат се наведе към мен и повтори:

— Какво съвпадение! Моята леля-баба има в апартамента си пердета, произведени в Чикаго. Като дете често се заглеждах в пришитото бродирано етикетче: *Original curtains from Chicago. Made in USA.*

Мигом изпитах непреодолима потребност да видя тази обикновена декоративна вещ. Моят познат първо отказваше, оправдаваше се с опърничавия характер на своята леля-баба.

— Както всички самотни хора може да бъде много, много неприятна...

Оправдаваше се с късния час:

— Вече мина осем, трябва да си е легнала...

Не беше напълно сигурен дали пердето още използва:

— В края на краищата, повярвай ми, няма кой знае какво за гледане — най-обикновен, леко прозрачен, набран плат, ако не се лъжа от светлопепеляв лен...

Все пак отстъпи пред упоритостта ми. Докато отивахме на вечерно посещение при неговата стара роднина, аз си представях бившия полковник от кралската армия как десетилетия наред ходи на работа във фабриката в Чикаго, как работи в шумната тъкачница, може би там, където пердетата се кроят, обримчват или поръбват, може би точно където се шият защитните знаци на американската фирма. Представях си го как прекарва обедната си почивка — мълчаливо, сред стотици шивачки, глух за безкрайните им приказки и закачки. Представях си го как се прибира в мизерния си сутерен, стараяйки се въпреки лагерните болести да запази достойното си офицерско държание, а после прекарва самотните вечери сам, съвсем сам в компанията на своята клетническа съдба.

АКО СИ ДОШЪЛ...

Възрастна, но енергична, лелята-баба видимо се изненада от посещението. За момент, изглежда наистина се поколеба дали изобщо да ни приеме. Въпреки че не беше облечена като за лягане. Напротив, свежата ѝ прическа на къдрици, извити като цифрата шест, може би малко фриволна за годините ѝ, червилото ѝ с цвят на бели черешки, едновременно официален костюм и огърлицата от неправилно натрошени зърна суров кехлибар по-скоро говореха, че се готви за излизане.

— Ако си дошъл пак да ме убеждаваш да ходя в старчески дом, веднага ти заявявам, че не съм съгласна, много добре се справям... — каза тя на внука си още в антрето, като подозрително ме измерваше с поглед, предполагайки вероятно, че съм лекар, който ще удостовери необходимостта от настаняването ѝ в някоя от геронтологичните институции.

Не я разубеди дори обяснението ни. Честно да си призная, то наистина не беше убедително. Апартаментът на четвъртия етаж на сградата, построена между двете войни, изобилстваше с двукрили врати, дръжки от месинг, скърцане на паркет, лампи от всякакви стилове, пукане на хоросан, пожълтели фотографии, възглавнички с пълнеж от спомени, с онези хубави, вече антикварни фигурки, които отдавна не се произвеждат, а ние — ни в клин, ни в ръкав — се интересуваме от някакво обикновено перде в дневната.

— Седнете на фотьойлите, там е по-удобно. Между другото, тъй и тъй си дошъл, можеш да ми препоръчаш добър майстор за дивана, доста е изтърбушен... Става дума за някой, който все още използва сушени морски водорасли, а не за мошеник, който ги пълни с изкуствена гъба... — настана ни тя в широките кресла, докато тя самата седна на единия край на един сецесионистичен диван, здравата хлътнал откъм другия.

И какво толкова сме се захванали с това перде, тя отдавна смятала да го смени, вярно, солидна, американска стока, разкошно

пада, но доста се е просенило от дългите години пране и гладене, от смяната на слънчевите обеда и нощните течения.

— Бях сигурна, че си довел приятеля си да му покажеш моя малък натюрморт, масленото платно от Мила Милотинович. Миналия месец го преместих в другата стая, имам чувството, че тук на нарисуваното цвете не му достига светлина... — говореше поточетливо, като че ли с промяната в гласа си искаше да подчертае, че предишната тема не я интересува.

Не, със сигурност не... Никога не е познавала никакъв майор. Добре де, полковник. Майор или полковник за нея е едно и също. Не се ориентирала и в униформите. Нито в чиновете и ордените. В тази страна винаги е имало твърде много военни, смяташе тя. Била прочела някъде, че в момента имаме над сто пенсионирани генерали. Какво толкова чудно има? Нима не сме имали толкова битки?

— Можеше да се обадиш предварително. С какво да почерпя сега приятеля ти? Правих ванилени сладки, но малко по малко се изядоха... Остана само миризмата. Знаете ли, че домовете на старите хора никога не могат да се проветрят напълно, когато човек живее сам, не може да вдъхне живот на всичко... Покойният господин Йосифович, човек с изтънчени сетива, жалко, че не сте го познавали, можеше да определи по миризмата какъв сорт вино са поднасяли преди десет или двацет години... — опита се тя пак елегантно да заобиколи обекта на нашия интерес, но нетърпеливо се огледа наоколо, отчаяно търсейки още някакво оправдание.

От друга страна, не можеше да се сети къде е купила пердето или го е получила от някого... Забравила е... Ето, ако не сме я били посетили, щяла да си мисли, че това е просто поръбен плат. Още по не можела да се сети кога е попаднало при нея. Дали преди или след войната? И коя война?

— Но заявявам, че в старчески дом не отивам и толкоз... — повтаряше от време на време.

Посещението при бабата-леля се оказа безпредметно. Моят познат вече ми беше описал подробно пердето, наистина нямаше нужда да го виждам — светлопепеляво ленено платно, набрано върху трикрилия прозорец в жилището на една старица. Ако не беше пришитото етикетче на производителя, трудно нещо би могло да се свърже с началото на разказа.

БЕШЕ КЪСНО

Наистина беше късно и нямаше смисъл да се бавим.

Когато станавме да се сбогуваме, използвах случая, докато двамата роднини тихичко обсъждаха още нещо, вероятно пак във връзка с настаняването в старческия дом, да се приближа до близкото перде. Този път го дръпнах леко, за да видя каква е гледката към града. Както се случва, на стъклото на прозореца като в огледало видях лицата на моя познат и неговата леля-баба, покъщнината, двете кресла, където седяхме преди малко, и смаяното си лице, когато на хлътналата част на дивана забелязах силуета на възрастен мъж, макар и стегнат, подстриган късо по войнишки, облечен прилично, но старовремски, който бавно остави чашката с чай на масата, точно до купата от алпака, пълна догоре с ванилени сладки, и отсечено се поклони към мен.

Обърнах се. Не достатъчно бързо. На дивана нямаше никого. Моят познат се бе запътил към коридора, но неговата опърничава леля-баба стоеше пред мен и чакаше да ми каже умолително:

— Бъдете любезни, кажете му, че никъде не мърдам оттук.

СЛУЧКА НА УЛИЦА „БАЛКАНСКА“

ПЛОЩАД „САВСКИ“, ПРЕДИ ТОВА „БРАТСТВО И ЕДИНСТВО“, ПРЕДИ НЕГО ПЛОЩАД „СРЪБСКИ“, ОЩЕ ПО-ПРЕДИ ПЛОЩАД „УИЛСЪН“...

Виж как едно, така да се каже, дребно късче хартия може да те дари с такава лекота. Като стискаше с палец и показалец хартийката в здравия джоб на вехтия си шлифер и почти се държеше за нея, господин Божидар Гостиляц, инженер геодезист IV клас, сега пенсионер, за първи път от дълго време насам не чувстваше тежестта на старческата си възраст. С бодра стъпка крачеше по улица „Милован Милованович“, сякаш не беше на седемдесет и пет, а два пъти по-млад.

Като мина покрай Туристическото бюро, украсено с избрани, увеличени, но сега просто избледнели красоти на страната, като заобиколи наконтения портиер пред „Астория“, облечен като генерал с яркочервени лампази и златни ширити в пълна противоположност с олющената сграда на хотела, като докосна бегло с поглед табелката на закусвалнята „Нашето море“ на отсрещната страна, зад чиито стъкла хората разговаряха шумно, но отвън изглеждаше, че само отварят тъжно сгърчени устни, също като човекоподобни риби в голям аквариум със застоял цигарен дим (за какво друго служеше съседният магазин за рибарски мрежи „Алас“), като прочете отново стария надпис „Поправка и чистене на мъжки шапки“, като прекоси кръстовището при павилиона „Народна лутрия“ с изложения на видно място списък с наградите от последното теглене, Гостиляц лесно стигна до „Балканска“.

От месеци, от години се изкачваше по същата тази стръмна улица, понасяше болките в краката и едва смогваше да се дотътри до скромното си жилище над шумното „Теразие“. След това до вечерта киснеше краката си в хладка вода, докато грозните, отекли възли на вените, цели морави буци, не започваха да се отпускат и болката

мъничко да утихва... Сега обаче всичко беше по-друго. Вече не спираше да си почива от умора. Другите минувачи вече не негодуваха, не мърмореха, че им запреща пътя. Вече не го избутваха. Сега, докосвайки с върха на пръстите си късчето хартия в джоба, струваше му се, че би могъл и да се затича. Сега би могъл да викне:

— Извинявайте!

— Дайте път!

— Бързам...

Трябва да бъде упорит. Търпелив. Мнозина, дори по-млади от него, отдавна са се предали. Затворили са се между четири стени, отчаяли са се, отиват най-много до ъгъла да си купят вестници. В най-добрия случай правят безсмислени разходки. Но той всяко божие утро слизаше по „Балканска“ до Централна жп гара, търпеливо чакаше на опашка, връщаше се на „Теразие“, без да свърши работа, и на другата сутрин въпреки всички унижения отново се опитваше да се снабди с билет. Колко пъти само учтиво повтаряше:

— Моля ви, един билет до Белград. За първия влак, който тръгва.

И колко пъти му отговаряха:

— Докъде? До Белград ли? Чиче, ти си вече в Белград!

— Разбира се — въздъхваше господин Гостиляц като човек, комуто е известна някаква непонятна за другите тайна, но му е омръзнало непрекъснато да обяснява.

— Разбира се. И все пак дайте ми един билет до Белград.

— Сърбине, не мога да ти продам билет до града, в който се намираш. И точка. Не разбираш ли сръбски? Не ми губи времето!

— Старче, да не си малко смахнат? Ако не си чалнат, сигурно си изкукуригал!

— Това тук е Белград. Огледай се, навсякъде пише. Оттук можеш да отидеш в Нови Сад, в Сталач, до Ариле и Рашка, на майната си, ако щеш, прав ти път, щом толкова драпаш, но оттук в Белград не можеш. Няма такава линия!

— Не ми досаждайте повече, виждате колко клиенти имам. Ще повикам милицията. Ало, дръпни се, дръпни се от опашката! Следващият! Следващият, като ти казвам! — бяха само някои от жалките оправдания, които през тези месеци и години използваша служителите на касите, черната кутия на микрофона деформираше гласовете им дотолкова, че понякога нищо не се разбираше.

— Добре, добре, а утре ще има ли влакове? — питаше най-накрая примирен Гостиляц.

— Ама ти подиграваш ли се с мен? Е, направо ще се побъркам от тоя ненормален народ! — сопна се веднъж една дебела чиновничка, истерично скочи от стола, запречи гишето с табелка с надпис ЗАКУСКА, извади от чекмеджето две макови кифли и рязко дръпна краищата на черните перденца.

КРЪСТОВИЩЕТО НА „МИЛОВАН МИЛОВАНОВИЧ“, „АДМИРАЛ ГЕПРАТ“ И „БАЛКАНСКА“

Хората както обикновено се събираха около витрината на сарачницата „Сава“ в самото подножие на „Балканска“. С интерес разглеждаха различните каишки, поводи и намордници за домашни любимци, патронажи, калъфки за ловни карабини, кобури за револвери и пистолети.

Излезе един младеж с току-що купен нашийник за кучета, един от онези, които имат цял венец от блестящи, накриво забити неръждаеми остриета. Съвсем наблизо се намираше още една работилница за изработка на кожена галантерия, специализирана за чанти, куфари и раници по поръчка. След нея разкошният „Ювелир“, отрупан с не най-благородно злато с червен, меден цвят. Фризьорският салон „Пенелопа“. Аптеката, чието название се оправдаваше от няколко кутийки на празните рафтове. Бутици, бутици, бутици... Напоследък „Балканска“ наистина беше пълна с бутици, с предимно чужди, непонятни за Божидар Гостиляц имена. Като останка от миналото тук някъде между тях се беше свила и фирмата „Шапки Раде“ с отдавна подредена стока, за която в този град имаше все по-малко глави.

Да, мислеше си Гостиляц, мнозина отдавна щяха да се откажат. Какво ли нямаше долу на пероните на Централна жп гара. Подигравки. Съжаления. Високомерие. Отначало идваше и милицията. Жаден за забавления, народът се струпваше от любопитство, а униформените лица недоверчиво разглеждаха документите му и грубо му обясняваха да се откаже от напразните си искания, да не търси невъзможното и веднага да напусне обекта. Преди три-четири лета заради тормоз над гражданите го закараха в най-близкия участък на Министерството на вътрешните работи, в участъка на улица „Слободан Пенезич Кърцун“.

Цивилният инспектор се усмихваше любезно дори когато накрая на информативния разговор му каза:

— Провокираш, дядо... Как не те е срам, баща можеш да ми бъдеш! Ако те докарат още един път, няма да се съобразявам с възрастта ти!

С течение на времето Божидар Гостиляц опозна всички на жп гарата. От винаги намръщения заместник маневрист („Ало, маневрената, ало, обади се!“), недоспалите машинисти („Обиколният закъсна два часа и тридесет и четири минути“), зализаните кондуктори („Ще се намери място, госпожо, заповядайте, настанете се при мен в служебното купе!“), уморените пътници („Тръгнал съм на погребение на роднина, ама стана тя една: само си ходя от погребение на погребение“), прегърбените хамали („А ти да не искаш за жълти стотинки да ти влача туй куфарище!“), мошеници, преоблечени като господа („Стиснал си парите, пинтийо, а аз живота си бих дал топчето да е под средната кутийка!“) до фрапантно облечени жени, заели предизвикателни пози („Ела насам, байно, виж, гледането е безплатно!“

— Пак ли? Пак ли до Белград? Вие всеки ден пътувате, сигурно не ви е лесно... — подхвърляха му подигравателно някои.

— Ей, къде си бе, сладур, преди малко замина един полупразен! Лъжат те, крият, на всеки половин час имаш влак за Белград! — отекваше под сводовете на гарата.

Други пък мълчаливо го измерваха с поглед, равнодушни към чуждите желания. На господин Божидар Гостиляц тогава не му оставаше нищо друго, освен да свие рамене и да чака вниманието на тълпата да се насочи към нещо друго, към някакво по-вълнуващо събитие. По стечение на обстоятелствата всеки ден имаше по нещо. Случваше се да предложат някого и той викваше да се оплаква и проклина, при което не ставаше ясно дали някой гони крадеца или нарочно се създава още по-голяма бъркотия, за да се измъкне.

— Щеше вече да е предал Богу дух, ако ми беше паднал в ръцете — перчеше се по навик друг, който дори не беше се помръднал.

Случваше се още по-често някой да докара цял духов оркестър за изпращане в казармата, случваше се ей тъй „да закипи кръвта в жилите му“ и да демонстрира пред цялата чакалня своята безподобна мъка или огромна радост.

— Лелеее! — гласеше въздишката, която обединяваше и напълно противоположни чувства.

Или някоя девойка сред навалищата, очаквайки международния влак Истанбул — София — Будапеща — Виена — Париж, със съвсем нов паспорт и торбичка ябълки петровки в ръце да падне под колелата на композицията.

— Какво нещастие, докато разследват случая, ще си изпусна връзката... — вайкаше се някакъв мустакат мъж.

Възползвайки се от подобни моменти, Божидар Гостиляц отново се приближаваше до гишето за билети, навеждаше се и стеснително питаше:

— Прощавайте, случайно да се е появила някаква възможност за Белград?

— Значи на тебе, градски, наистина ти хлопа дъската — следваше отговорът на онези, които добре го познаваха, докато новоназначените служители се пулеха срещу него с недоверчиви, празни погледи.

КРЪСТОВИЩЕТО НА „БАЛКАНСКА“ И „НАРОДНИ ФРОНТ“

След като при хотел „Прага“ пресече кръстовището с широката улица „Народни фронт“, господин Божидар Гостиляц продължи по сега вече не толкова стръмната „Балканска“. Толкова минувачи се разминават, едни пристигат от столицата, а други се връщат. Може би затова — за да им бъдат подръка, в случай че им потребват — има толкова ателиета за изработка на чанти. Няма да е лошо и той да си поръча една за такъв случай, помисли си, сричайки:

— Вл. Жигич Т. Милан...

Както обикновено пазачът на паркинга, издигнат зад олющените гърбове на двете жилищни кооперации, измери Гостиляц със заканителен поглед. Миналата година, докато си почиваше между колите, встрани от човешкия поток и наблюдаваше как весело се ветрее простряното сиромашко пране и цветните главички на висящите мушкати във вътрешния двор на сградите, голобрадият пазач го заплаши:

— Намерил си къде да стоиш! Не виждаш ли, че няма място дори за колите? Да не съм те видял повече от тази страна на бариерата!

През не особено чистата витрина на „Оптика“ трудно можеше да се разгледа нещо. Голямото неоново пано „Педикюр — Маникюр — Солариум“ светеше и посред бял ден. „Ноктопластика“ се перчеше точно зад него. Съседната фирма „Боядисване и чистене на кожи“ също можеше напълно да се отнесе към хората — добави наум Божидар Гостиляц. „Restoran Luxor“ — имаше печатен надпис отсреща, а под него с обикновени букви беше дописано „Фурна“. На вратата на магазина за струни на музикални инструменти „Симфония“ имаше кратко съобщение: „Нямаме струни за музикални инструменти“. В двете зали на кино „14 октомври“ се представяше филм със същото заглавие с продължения, от афишите не можеше да се разбере коя е първата и коя втората част. А после се нижеха вечно заключената градина на ресторант „Москва“, пастрочето „Бюфет

Малката Москва“ и най-сетне стройният хълбок на изискания хотел „Москва“, където някога ходеше на чай с кехлибарен ром заради благосклонните кимвания на дамите и за да слуша забавна музика.

Колко мъчителни завръщания по наклонената „Балканска“ е имало по-рано, старият Божидар Гостиляц не можеше да си спомни. Остана му само чувството, че никога не можеше да си даде сметка кое е по-лошо: дали душевната потиснатост от бремето на неразбирането или физическата болка от отеклите вени, които с всяка измината крачка се сплитаха във все по-трудно разплитаемо кълбо. Следваше глуха самота и кошмарна нощ в мъничката квартира над шумното „Теразие“, ослепителните светлини на рекламите надничаха в стаята и се рояха навсякъде: от стъклото в овална рамка, всъщност снимка на покойната му съпруга, от стъклото в четвъртита рамка, всъщност Указ за повишение по предложение на министъра на строителството от помощник-инженер геодезист I класа в инженер геодезист IV класа, през разваления екран на телевизора, който наистина имаше звук, въпреки че по никакъв начин не можеше да се намали напуканата мурано-фигурка на балерина на бюфета, чашите и кръглото стъкълце на ръчния часовник върху нощното шкафче, лампиона с форма и цвят на ягода, обърнатите наопаки празни буркани върху шкафа, кристалните фруктиери с два-три изсъхнали ореха, останали от някоя отдавна отминала Коледа до огледалото и срещуположното огледало в огледалото, и огледало в огледалото на огледалата и огледалата в огледалата... Множаха се едно след друго Първа сръбска пивница, Казино, McDonald's, Войводжанска банка, Осигурителен институт... А със зазоряването, което едва-едва се долавяше по отблясъците от куполите на църквата „Свети Марко“, се зараждаше и нова надежда, че чиновникът на Централна гара, отделен с дебела преграда, най-последно му каже: „До Белград ли? Един? Да, заповядайте. Тръгването е едикога си. От еди-кой си коловоз. Приятно... Приятно пътуване ви желая, господине.“

Но сега това не е важно. Най-последно всичко се уреди.

Хартийката беше в здравия джоб на вехтия шлифер. Не я изпускаше. По-точно казано: държеше се за нея. И все пак дали някой щеше да му повярва? Няма значение, едва ли има на кого да се похвали. Все пак на всяка цена трябва да каже на съседите. Филика, тази любопитна кльошава съседка, която съществуваше от трохите на

клюките, от остатъците от всякакви, дори незначителни събития, научи още миналото лято за неговите опити. Не можеше да мине по стълбището, без тя пъргаво да отвори вратата и да надникне.

— Да не би да ни напускате, съседе Божо? — питаше и се наслаждаваше на неговото смущение. — Казвам им аз на всички: съседът Гостиляц няма да си тръгне, без да се сбогува с нас... — взираше се да открие поне някаква промяна на лицето му, тъй като той упорито мълчеше.

Сега непременно трябва да ѝ се обади. Заради другите...

— Ами аз заминавам и дойдох да си взема довиждане — повтори полугласно Божидар Гостиляц думите, които смяташе да каже на Филика.

Тя ще има грижата да разгласи заминаването му. Още преди залез слънце всички чак във Врачар, Звездара или във Вождовац ще знаят, че господин Гостиляц е заминал за известно време в Белград.

— Заминал? Как?

— С влак.

— Кога?

— Точно в дванайсет и трийсет и четири.

— А знаете ли дали ще остане там по-дълго, или ще се върне скоро?

— Това не мога да ви кажа със сигурност.

— Но все пак известно време ще отсъства, така ли?

— Ами да... Ако искате нещо да му предам, с удоволствие ще го сторя... Разбира се, можете да проверявате... Ако е толкова спешно, може да ви се обади и оттам, от Белград, с телеграма...

ИЗЛИЗАНЕТО НА „ТЕРАЗИЕ“

Въпреки че повечето хора нетърпеливо пресичаха „Балканска“ при Бюрото за обмяна на валута „Парк“, Божидар Гостиляц беше примерен гражданин и продължи към зебрата. Впрочем тези няколко метра повече нищо не значат. Търпеливо изчака да светне зелено до още една лотарийна будка и тото-пункта с игрални автомати. Във хваналата мухъл сянка на току-що обновения партер на хотел „Балкан“, тъй като сенките не могат току-тъй да се оправят, се спря още веднъж. Платното гъмжеше от хора, коли, кротуваше само пресъхналата чешма от другата страна на улицата. Белокаменната чешма и той — единствените спокойни създания на цялото „Теразие“. Всичко останало пъплеше, измъкваше се, потъваше в подлезите, извираше, шаваше, съобразявайки се с избледнелите стрелки за престрояване на пътното платно или просто прекосяваше от единия тротоар до другия. Пред него, тук, току до бордюра няколко работници довършваха сцена с вече опънато бяло платно. Лекият ветрец допълнително надигаше огромния надпис „Белградски Соко-Щарк маратон“.

Толкова подобни дни бяха изтекли, бяха се сраснали в една огромна несрета, че Божидар Гостиляц съвсем се сбърка, като чу какво му каза онзи човек сутринта; той само видя пред полукръглия отвор старателно попълнения билет: гише на издаване — Белград, номер на гишето, номер на билета, дата на издаването; от Белград до Белград, via: Белград, точно в 12:34, еди-кой си коловоз, вагон 7, място 58, II класа...

— Колко ви дължа? — измърмори развълнуван, уплашен, че няма достатъчно пари в себе си.

— Нищо. Прекалено близо е. Същевременно твърде далеч, за да може да се изчисли. Нищо, освен ако не желаете да доплатите за... — усмихна се служителят съжалително.

— Благодаря, и така е добре — взе Гостиляц късчета хартия и го обърна.

„Извлечение от правилника за превоз... Билетът важи за линията, за която е издаден... Билетът не може да се преотстъпва, ако пътуването е започнало или ако е поименен... Срокът на валидност е отбелязан на билета... Двупосочен билет за разстояние до 100 км важи един ден, а за разстояние от 101 до 400 км — два дни... При всяко прекъсване на пътуването трябва да заверите билета си на гарата на прекъсването. Пътникът има право да изисква пътническата тарифа. Прехвърлянето във влак по-висока категория или в по-горна класа е разрешено след плащане на разликата в цената... Пътникът е длъжен да пази и да не поврежда билета до края на пътуването и да го показва при поискване от страна на упълномощения представител на железниците при влизане във влака и по време на пътуването... Югославските железници ви желаят приятно пътуване! Печат: «Биографика», Суботица...“

— Благодаря, благодаря... — повтори Гостиляц, пхна билета в джоба и побърза към площад „Савски“, после по улица „Милован Милованович“ и по „Балканска“, за да се приготви за толкова дълго очакваното пътуване, разбира се, само най-необходимото (та Белград не е накрай света): шапка, нова кърпичка, изпитваше се наум, разбира се, и официалните обувки и двуредния костюм рибена кост, друг шлифер нямаше, но щеше да му свърши работа и този, вехтият...

Сякаш наистина се държеше за билета, докато пресичаше и това последно кръстовище. Толкова бе лек, че не усети дори болка в гърдите в момента, в който стигна „Теразие“. Просто падна. И разбра, че не може да стане, че е някак неестествено отпуснат.

— Мили Боже, да не взема да закъснея сега? — помисли си, използвайки останалата си сила, за да стиска късчето хартия в здравия джоб.

ВЪРХУ НАНОСА

*„Книги, които са чисти, са слепи.
Аз съм готов да загреба,
ако нямам под ръка молив...
Бележките ще дадат душа на книгата.“*
Милорад Павич

ТОМОВЕ, УНИКАЛНИ ПО СВОЯТА ТЪЖНА НЕЗНАЧИТЕЛНОСТ

Та значи, преди известно време в една белградска антикварна книжарница, може би онази, най-голямата, в сградата на Академията, кажи-речи против волята ми, вниманието ми бе привлечено от отдавна остарялото двутомно издание на Кратка енциклопедия, издадена от „Просвета“ през 1959 година. Наоколо беше отрупано с извънредно редки библиофилски издания, несравнимо по-значими заглавия, кожени гърбове със златни ръбове, бронзирани издания от края на XIX и началото на XX век, чуждестранна литература, загадъчни, неразрязани досега списания на различни научни дружества, навити на руло карти на отдавна изчезнали държави и афиши на забравени театрални представления, сантиментални четива на наши госпожици между двете войни, излезли от употреба учебници, сборници със закони и брошури, като по чудо останали броеве на поучителните списания „Здравле“, „Граничар“, „Зорица“, „Савезник“ или други по-нови, но както се случва у нас, по-късно непреиздавани полезни книги. И все пак, въпреки цялото това богатство ръката ми посегна именно към тези тонове, уникални по своята тъжна неважност, на всичко отгоре подсилена от почти нищожната, обидно ниска цена: Нито погледът върху видимо овехтелите платнени корици, нито инициалите на бившия собственик върху тях Н.Н., нито професията учител, която беше добавил под тези две витиевидно изписани букви — нито едно от тези неща не обещавахе ни най-малко приключение, заради което обикновено всички се отбиваме в подобни книжарници за редки книги.

— Не е възможно, та това са „Пътувания по Сърбия“ на Йоаким Вуич... — каза някой до мене и пъргаво грабна изданието на Сръбска книжевна задруга от 1901 и 1902 година; на рафта вместо достолепната синя подвързия остана да зее празнина.

— „Пътешествие по Сърбия“, а не „Пътувания“ — обърнах се и поправих мършавия младеж, който в този момент пъхаше находката под палтото си.

— Не сте видели нищо... Трябва ми за дипломна работа... —
намигна студентът, със свободната си ръка разреди останалите книги и
отвисоко, надменно измери предмета на моя интерес.

КАК ОБИКНОВЕНОТО СЕ РАЗПИЛЯ ОЩЕ ПРИ СЛУЧАЙНОТО РАЗЛИСТВАНЕ НА СТРАНИЦИТЕ

Впрочем още при първото случайно разлистване на страниците обикновеното се разпиля. По-голяма част от белите полета на Енциклопедията на „Просвета“ беше изпълнена с педантично-старателния почерк на бившия собственик, на места толкова ситен, че имах нужда от лупа. Та този учител навсякъде, където пространството позволяваше, до рубриката беше добавял свои впечатления, предимно с автоматична писалка със синьо и черно мастило, по-рядко с червено или зелено, въпреки че от време на време беше използвал и обикновен молив, а тук-там, ако се съди по дебелината на буквите, дори дърводелски. Някъде оригиналният текст беше грубо зачертан, другаде подчертан. Коментарите се движеха от обикновено добавяне на нови биографични данни за някои личности, до наистина вдъхновени бележки във връзка с отделни обяснения на съставителите на енциклопедията. Бях развълнуван, както вероятно литературните историци се вълнуват, когато открият ново, непознато дотогава произведение.

— Ако желаете, можем да ви ги опаковаме — благоволи да се усмихне любезно книжарката, изглежда, и тя беше развълнувана, че най-сетне щеше да се отърве от книги, с които не знаеше какво да прави.

— Благодаря, няма нужда... Ще ги взема така... — отговорих изненадано.

— Както желаете — по-студено каза тя, съобразявайки, че е прекалила.

В ПРОСТРАНСТВОТО МЕЖДУ ТАЛВЕГА И ИВИЦАТА НА ЗАБРАВАТА

Вълнението ни най-малко не ме напусна и въпреки, където спокойно можех да се посветя на изследване на автографите, да отделям една по една залепените от времето страници, внимателно да разгъвам завитите краища на листата и неразрязаните коли пожълтяла хартия без никакви следи от тютюн, трошички хляб, паднали косми и отдавна умрели книжни въшки. Вълнението ни най-малко не ме напусна дори когато, седнал сам на масата сред късния следобеден покой, можах да се посветя на разгадаването на думите. Наистина Н.Н. не е искал или не е могъл да удостои с формата на разказ или роман своите редове, но в някаква степен е правил онова, което правят всички писатели. На тясно пространство — съвсем точно го измерих: един сантиметър и осем милиметра ширина, — между талвега на основния печатан текст и самата ивица на забравата като върху някакъв бял нанос се редуваха опити да се спаси някоя и друга суха истина от буйното течение на събитията, да се открие нечия и друга отделна съдба. Разнообразието и количеството на тези бележки не предлагаше възможност за по-здрава систематизация, но все пак можеха да се забележат някои основни изисквания, които анонимният автор си бе поставил.

— Гледам те и се чудя дали не избираш книгите по праха, който съдържат? — обади се заядливо жена ми, като ми донесе пепелника, та да не изтръсквам на пода поне трошичките от чуждия живот.

— Как смяташ, може би трябва да използвам нещо по-достойно? — отклоних отговора, като многозначително измерих с поглед овалната кутийка за бижута от бледозелен оникс до телефона, предмет, донесен от някое отдавнашно пътуване, сега убежище на никому ненужни дреболии.

— За урна ли? — прекръсти се бавно жена ми.

БЕЛЕЖКА ВЪРХУ БЕЛЕЖКА, ДОКАТО НЕ СЕ ОБРАЗУВА ПЕТНО

Наред с библиографските единици, които се отнасят до националната история, многократно с червено мастило е подчертавана важността на отделни епизоди — някои са свеждани до по-малко пространство, а някои са закривани с допълнително залепяни хартиени късчета и така напълно заличавани. Този вид текстове беше пълен с „помпозни“ думи и изрази като подвиг, увенчан със слава, безпримерен героизъм, повратна точка, монументално и т.н. Наистина имаше и напълно противоположни понятия: изрод, отцеубиец, подлизурски, в името на лични интереси, заслепен от властта и т.н. в същия дух. Характерно за тези бележки беше, че макар и категорични, след това бяха многократно поправяни, допълвани и пак заменяни с нови, дори напълно противоположни, но също недвусмислени обяснения. Някъде този палимпсест имаше толкова слоеве, че старите и по-новите бележки се смесваха и образуваха нечетливи петна, които някои и до днес наричат „лекета“. Главозамайващите замени, които са ръководили автора, някъде завършваха и със съвсем искрения, почти трагичен коментар. Вече не зная какво да мисля за това или с отчаян, предателски вопъл: — Не, не съм дорасъл до това!

— Нямаме ли по-новото, допълнено издание на същата енциклопедия? — каза жена ми, като ми донесе сандвич и чаша чай; денят отдавна беше отшумял и на нея ѝ беше омръзнало да ме чака за вечеря.

— Има разлика... Там липсва този живот — опитах се да ѝ обясня, посочвайки с показалец инициалите Н.Н.

— Винаги липсва нещо — отговори тя кратко и излезе от стаята.

В НИКАКЪВ СЛУЧАЙ НЕ БИХ ПРОПУСНАЛ ДА КАЖА

Друг вид текстове се отнасяха към основното течение по напълно противоположен начин. Като се въздържаше от категорични мнения, Н.Н. сякаш се опитваше да забави главоломната смяна на библиографски единици. До тях търпеливо, с всеотдайността на посветен, може би на покаял се, изписваше хиляди подробности. Старателно изреждаше всичко, което според него имаше дори най-малко значение. В едни случаи оригиналът на автора можеше да бъде разпознат в други книги — в случаите, които с голямо търпение се описваше някакво събитие. Като че ли с тези описания издигаше бент, успокояваше талвега и така даваше възможност на себе си и на другите да забележат колко много неща влачи по своето дъно историята от десетилетия и векове. Бележките обикновено започваха огорчено: „Ако бях съставител, в никакъв случай не бих пропуснал да спомена...“ И следваше, да речем: „Въпреки че Австро-Унгарската империя не съществуваше вече от осемдесет и пет години, от императорска Виена в тази босненска паланка точно на стогодишнината от построяването на гимназията пристигна писмо, с което тукашните власти се известяваха, че срокът за подаване на жалби относно строителните работи е изтекъл и поддръжката на сградата сега е грижа на общината...“ Или само малко по-нататък: „Полезно е да се знае, че тогавашните укрепления са изградени така, че пътникът да може да стигне от едно място до друго, докато трае денят...“

— Късно е, трябва да си лягаме — пак влезе жена ми; часовникът показваше, че е минало полунощ.

— Ти върви, върви, аз ще остана още малко... — не вдигах поглед от разтворените страници.

— Както искаш... Внимавай в антрето, крушката е изгоряла...

ВИЖ

Един специален вид коментари можеха да се нарекат упътвания, по принцип те бяха обозначени само с думата виж и номера на страницата, където се намира упоменатото допълнение. Двата тома на Енциклопедията сякаш бяха замрежени с нишки, които невидимо преминаваха от единия край до другия, връщаха се, кръстосваха се, понякога кротуваха в мъртви възли. Особено многобройни бяха онези, които водеха от рубриката човек, разклоняваха се към толкова съкровища на цивилизацията, а също така и към животински примери на човешка дейност. Не би могло да се каже, че всички указания бяха непознати, с наивна страст Н.Н. подчертаваше вече известни паралели. И въпреки това бях трогнат от огромната вяра на писателя, представях си го как нощ след нощ, докато близките му си почиват, наведен над страниците, свързва всичко онова, което, Така да се каже, подразбираме, но всъщност заради мнимото си удобство предпочитаме да изтласкаме, да прогоним от паметта си...

— Бягай, плашило... през главата... през устата... през очите — внезапно ме обзе огромен, необясним страх и започнах да мърморя някаква древна магия, като отчаяно се опитвах да си я спомня точно.

— Бягай, плашило... през ръцете... през пръстите... през сърцето... през кръста... — редях аз по тъмна доба, посред нощ, предчувствайки, че самият аз съм хванат в мрежата, като че ли всички нишки, все едно колко са далеч, водят до мен, като че ли могат да ръководят моите действия...

— Бягай, плашило... през коленете... през петите... през ходилата... през пръстите — отдъхнах си или поне повече не можех да си спомня нито една дума.

СКРОМНО МЯСТО

Най-после, когато се съвзех, видях, че бившият собственик на Кратка енциклопедия на „Просвета“ не е устоял на изкушението да отдели скромно място и за себе си. Тук-там бяха пръснати бележки, от които можеше да се заключи кои забележителности е посетил, къде и кога е сънувал някакъв необичаен сън, дали годината е била гладна и с какво, кратки биографии на съучениците, след това каква е била реколтата от плодове, как се е запознал с жена си, подробно описание на старческите петна на ръката на президента, на онази, с която поздравявал наредените в шпалир покрай улицата хора, за това какво чувствал, когато се родил синът му, а какво, когато работил на това или онова място, по-надълго за ползата от горските билки и кратко за вредата от лъжата, как за всеотдайната си работа получил орден, който едно десетилетие по-късно опаковал и върнал в столицата, и за това колко страдал, измъчван от болестта и старостта, но научил внука си да срича и буква по буква да изписва думите...

На разсъмване, преди още слънцето да се покаже, но когато млечната му светлина заструи от самото сливане, от пролуката между земята и небесния свод, забелязах нещо особено. На разсъмване, на един такъв нанос, на едно от белите полета, забелязах драскотини. Като от човешки нокти — това се оказа, когато леко засенчих следите с графит. Макар да нямах сериозно доказателство, бях убеден, че не греша: бях намерил мястото, където Н.Н. беше нанесъл своята последна бележка, където конвулсивно бе отбелязал собствената си смърт.

ВСИЧКО, КОЕТО ЗНАЯ ЗА ВРЕМЕТО

НУЛА

Свалих ръчния си часовник един следобед на 1988 г.

По-точно един априлски, облачен следобед, веднага след като дочетох взетата на заем книга на Кортасар за хронопийките, паразитни същества, които се хранят с човешкото време. Сега всичко това ми се струва измислица, празни приказки, но тогава дълго проверявах дали под каишката, на лявата китка нямам мънички убождания. И въпреки че си отдъхнах, защото нямаше видими следи от ухапвания, през следващите дванайсет години не върнах часовника на ръката си.

— Ръчния часовник го наричаме така преди всичко защото не се носи в джоба — поучаваше ме баща ми, сякаш бях дете, макар да гонех тридесетата.

— Не си чел Кортасар — гласеше моето оправдание. — Там, в неговите разкази се говори как хронопийките ни смучат, рядко някой забелязва ухапвания върху кожата си, подобни на змийските, но рано или късно остава без време.

— Не съм чел... — призна баща ми, но никога не престана да ме предупреждава, когато ме видеше да слагам часовника в джоба, в чантата или още по-лошо, изобщо да не го нося със себе си.

Въпреки това веднъж ме защити. Това се случи през същата 1988 г., след като майка ми заедно с дънките беше изпрала и тогавашния ми, забравен в джоба ръчен часовник.

— Не само часовникът се развали, но можеше да ми съсипеш и пералнята — ядоса се много тя.

За моя изненада баща ми каза с оправдателен глас:

— Боже мой, остави го на мира, чел е Кортасар.

Майка ми се смути. Наскоро след това, като прегледа заглавията в домашната библиотека, търсейки нещо, каквото и да е, от Кортасар, тя взе да чете „Игра на дама“. Книгата много ѝ хареса и прочете основно двете известни поредици на издателство „Просвета“ с латиноамерикански романи.

Баща ми дълго държа моя замлъкнал часовник на терасата, вероятно за да изсъхне, като от време на време отваряше механизма и духаше в него, досущ както се прави изкуствено дишане на удавник. Но тъй като след цели две седмици от бронята не се изтръгна никаква следа от живот, той се примири със загубата и прибра часовника в една кутия в чекмеджето при другите непоправимо развалени по-рано часовници. Вярваше, че ще дойде ден, когато от всички тях ще сглоби поне един, който да тиктака.

ЕДНО

През следващата 1989 г. заминах за СССР. Както и предишните лета, реших вместо да ходя на море, да обиколя някой град или страна — десетдневно пребиваване в Ленинград, Москва и Киев ми се струваше обещаващо. Почти веднага след границата, след като прехвърлиха вагоните на влака Будапеща — Лвов със специален кран върху по-широко трасе, понеже съветските линии се различават от европейските, направих грешка, подобно на други наши хора, обменяйки твърде много западногермански марки за рубли; зализаният спекулант едва изброи рублите, които ми даде само срещу две банкноти. Всъщност сумата не беше баснословна, но още щом слязохме от спалния вагон, стана ясно, че такова количество местни пари не могат да бъдат похарчени току-така. Може би затова една част от моите спътници често напускаше групата, търсейки панически магазин, какъвто и да било магазин, който да не е празен, с намерение да купи предимно непотребни неща. В Москва, след имперския Ленинград, и екскурзоводът вдигна ръце от всичко, оправдавайки се с това, че тази галерия била затворена, онзи музей не работел, а бившият Новодевически манастир се реставрирал точно сега и на мнозина им олекна и хората плъзнаха по огромните, полупразни универсални магазини, пазарувайки в големи количества всичко, което заварваха на рафтовете. Изключение правеха две семейни двойки и една стара жена, която беше предприела цялото пътешествие, за да купи на внучката си виолончело, тъй като музикалните инструменти, правени в Русия, се отличавали с благородния си звук и, разбира се, в нашия случай с приемлива цена.

И така цели три дни обикалях кажи-речи сам престолната Москва. Ръководейки се по плана на града, се стараех да видя колкото се може повече, като със съжаление съкращавах някоя и друга минута пред някоя картина в Третьковската галерия, за да прекарам някоя и друга минута повече сред прочутите църкви, заобиколени от крепостните стени на Кремъл, препускайки по булевардите, за да

надникна в някоя порта, където се е запазил старинният мирис или надпис отпреди революцията, отбивайки се под сенките на сградите, защото сенките понякога могат да бъдат по-ясни от фасадите. Господи, колко велико беше всичко, а колко недостатъчно беше времето. И дали всичко това е издигнато, за да може всеки човек, всеки отделен човек, да се чувства малък. Незначителен. Нищожен.

Все пак преди заминаването от Москва бях принуден да реша как да похарча твърде голямата сума рубли в джоба си — грамофонните плочи на Мусоргски и Римски-Корсаков, репродукциите на стари гравюри, пътеводителите, каталозите и други подобни струваха доста евтино. От универмага на Червения площад излязох с четири скиорски шапки — единствената стока, която имаше на втория етаж. Никога няма да забравя лекото презрение на касиерката, която очевидно имаше опит с нашето парадиране с пари и разточително пазаруване.

В някакъв друг магазин, предназначен за туристи, между редиците от окаяни бабушки открих две дървени, ръчно изрисувани Великденски яйца с лика на светия цар Соломон. Пред антиквариата на Арбатская избрах напукана порцеланова чаша, непълен комплект сребърни лъжички и рамка с апликации от алпака. А в подземиято на метрото, на мраморно сивата станция „Проспект Маркс“ платих тройна цена за един екземпляр самиздат на един поет, пиан от водка и декламираше на собствените стихове. Но все още ми оставаха твърде много пари. Работното време беше към края си, в Киев щяхме да стоим само два дни, вече си мислех, че с рублите ще попълня нумизматичната си сбирка от времето, когато бях момче, когато открих магазин за часовници.

Отначало бях убеден, че няма да успея да купя нищо, защото в малкото помещение имаше твърде много местни хора. Но тогава забелязах, че всички те всъщност чакат търпеливо пред един от щандовете, там, където бяха изложени хромирани, еднообразни, електронни вносни часовници, които за Запад отдавна вече се продаваха на прилични цени, а тук, както и всичко от отвъдната страна, много скъпо. Никой не обръщаше внимание на часовниците руско производство, така че аз си избрах три ръчни и един джобен, похарчвайки парите, които имах. Спомням си, че имаха необикновено интересни форми, че „зенитът“, предназначен за сестра ми, беше с подчертано голям диаметър, циферблатът му съдържаше двайсет и

четири римски цифри; вторият беше марка „Слава“; третият, спортен, твърде подобен по дизайн на съвременния „суоч“, а този, който беше предназначен за баща ми, четвъртит, елегантен „пальот“ с позлатена рамка. Спомням си, че си излязох доволен заедно с един московчанин, който току се спираше също като дете, притискайки бутончето на новия си електронен часовник, очарован от квадратчето треперлива светлина на китката си.

Моите подаръци зарадваха роднините и приятелите, а баща ми беше трогателно горд със своя „пальот“. Носеше го при официални случаи, като за първи път позволяваше понякога на своя класически, кръгъл „техно“ със седемнайсет камъка, който беше получил още през 60-те години за десетгодишна служба, да си почине.

— Работи идеално... — казваше от време на време, цъкайки с език, сверявайки стрелката за секундите на „пальота“ с началото на Вторите телевизионни новини, като все още отказваше да уважи „литературните“ причини, поради които никога не носех своя часовник на ръката си.

ДВЕ

Горе-долу година по-късно моят приятел, с когото обикаляхме Гърция, изгуби на плажа ръчния си часовник марка „Омега“. Седяхме пред малък семеен ресторант в подножието на предвечерния Делфи, пийвахме из студена „Рецина“ с парченце старо козе сирене и зелени маслини с едри костилки, говорехме за онова, което вече бяхме видели, за Солун, за Метеора, Олимп, Спарта и Епидавъра, когато той се сети, че този следобед, преди да влезе във водата, долу, на брега, свалил часовника си и го оставил до хавлията. Беше безсмислено да се връщаме до морето не само заради разстоянието, но и защото вероятно изобщо нямаше да познаем точното място сред хаоса от пясъка и прииждащия прилив. Освен това вече се смрачаваше, от слънцето остана само далечна руменина и тлееща топлина в калканите на храмовете на светилищата, кипарисите се губеха в тъмнозелени контури, денят преминаваше в цвърчене на щурци, собственикът на ресторанта прати внука си да сложи на всяка маса по една имитация на антична лампа. Пламъчетата на конопените фитили, напоени с масло, трептяха. А освен това съществуваше и статистика.

— Случва се... Швейцарската камара за часовникарство и Швейцарската федерация на производителите на часовници са поръчали проучване, от чиито резултати става ясно, че годишно всеки петдесети човек губи по един часовник... — каза моят приятел, вероятно, за да се успокои.

— Да, случва се... Но в такъв случай би трябвало поне един на сто души веднъж годишно да намира този нечий изгубен часовник... А това, струва ми се, не се случва — гледах китката на събеседника си; мястото, на което доскоро стоеше часовникът, ми изглеждаше някак отекло, сякаш околната тъкан бе нараснала и погълнала механизма.

— Не, това не се случва... — повтори той; имах чувството, че нарочно скри лявата си ръка под масата. — Какво ли става с разликата между изгубеното и намереното? — попитах, загледан сега към асмата на терасата на ресторанта.

Наистина, както обикновено в крайморските селища, в желанието си да направи сенник, собственикът беше оковал лозницата с решетести метални пръти. Растейки, лозата беше преляла през отворите, металът се беше оплел с израстъците, на много места беше обрасъл, сякаш го нямаше.

— Статистиката мълчи по този въпрос... — сви рамене моят приятел и внезапно смени темата, отваряйки приказка за мистичните времена, когато в Делфи се е идвало заради пророчество. Тук, под Парнас, е бил пътят на света...

Той говореше ли, говореше, а аз си представях, че сега има у себе си чуждо тяло, че онази хронопийка на Кортасар е някъде в него, че бие, определя пулса му също както решетките на лозницата принуждават филизите да не се кривят, да растат правилно според чуждите замисли.

Въпреки че рядко разговарях с баща си и дори тогава неохотно, най-подробно му разказах този случай от нашето пътешествие. Той за минута се замисли за онзи недостиг, за онази разлика, после рязко отметна глава, сякаш искаше да пропъди неприятните мисли.

— Какви ли не щуротии ти идват на ум... В последна сметка всичко е налице... Математиката си е математика, тук няма произволни неща — каза по-високо от обикновено, подобно на човек, който иска да убеди, да залъже преди всичко себе си.

ТРИ

Малкият будилник „Браун“ с капак го донесох от Германия през май 1991 г. Смятах, че ще ми е от полза при скромните пътешествия, които предприемах, без да подозирам, че през следващите десет години всъщност никъде няма да отида, че няма да мога да напускам страната, както впрочем нито една страна няма да приема с удоволствие онези, които идват оттук. Баща ми внимателно, мълчаливо разгледа автобусния билет по маршрута Белград — Франкфурт на Майн — Белград, етикетите на багажа, входните билети за галериите, каталога на Природоисторическия музей „Зекенберг“, десетина картички с репродукции на Рубенс, Дюрер, Бош, Шагал, една по-голяма репродукция „Нашата Дева Мария от Франкфурт“ на Ван Дайк, джобния сръбско-немски речник, въздългия ограничител за книги, ограничителя с печатния автограф на Гьоте от неговата родна къща, каталога на колекцията на старинно изкуство от Музея на миниатюрната пластика, сметката от магазин за чай и сметката от китайски ресторант, безплатната диплянка за страданията на тамошните евреи от Стаята на Холокоста, брошурите от Музея на Далечния изток и Музея на иконите, илюстрирания пътеводител през тропическия павилион на Ботаническата градина, програмата от концерта на Бахова музика за орган, Токата и фуга в де-мол, изпълнена в катедралата „Свети Вартоломей“, обемната монография за Хайделберг, оригиналната рецепта за сладкиш с швабско сирене от гостилница „Ритер“, моите снимки край паметника на Гутенберг и пред живописните къщи на Замстагсберг, къщите с романтични имена „Черната звезда“, „Малкият и големият ангел“, „Златната ръчичка“, афиша за изложбата на избрани произведения от Флорентинската галерия „Уфици“, афиша с детайл от „Благовещение“ на Леонардо да Винчи, няколко етикета от винени бутилки, подложки за бира и други печатни доказателства за моите обиколки. Събирах ги преди всичко, имайки наум, че от дъжд на вятър могат да ми помогнат при съчиняването на разкази. Та баща ми разглежда всичко това доста

дълго, но най-дълго се задържа именно на онзи часовник за пътуване и на ситно изписаната гаранционна карта.

— Добър избор... Много добър избор... — повтори няколко пъти.

— Солидна стока... „Браун“ е отлична къща... Сериозна фирма... Имахме сешоар „Браун“, служи ни осемнайсет години... — добави, след като провери каква е батерията вътре.

— Алкална, винаги слагат алкална батерия, другите ще протекат... Немците са изключително прецизни хора... Точен народ... Вече няма да закъсняваш за работа — завърши, наистина щастлив, че най-после (вярно, на тридесетата си година) съм престанал да купувам глупости и съм започнал да мисля за къщата.

И тогава ме помоли да му преведа горе-долу упътването за използване на електронния апарат за кръвно налягане — единственото нещо, което беше поискал да му донеса от своите пътувания. Най-накрая, след като три пъти едно след друго изпробва апарата, заяви, че се съмнява във верността на трепкащите цифри.

— Не зная какво му е, показва прекалено много, а аз наистина се чувствам отлично.

ЧЕТИРИ

През януари 1992 г. получих призовка за мобилизация. Пристигна през нощта, около три часа, сякаш войната току-що беше започнала, въпреки че може би никога не беше спирала. Жена ми лесно намери всичко необходимо, тъкмо бяхме започнали съвместния си живот, гарсоньерата под наем побираше малко неща... Когато обаче около пет се озовах на сборния пункт извън града, се оказа, че нищо не е толкова спешно. Неочаквано по обяд се появи баща ми. Слезе от таксито, прекоси веднага празното пространство, като че ли се боеше, че приготвената усмивка няма да издържи, ако заобиколи по пътеката, носейки пакетче, изпратено от майка ми, и моя ръчен часовник.

— Намерих го на шкафа — започна уж укорително, макар да личеше, че иска да ми каже нещо съвсем друго.

— Благодаря ти — отговорих и пъхнах часовника в джоба на ризата си.

За момент той отвори уста, сякаш най-сетне щеше да изрече това нещо, но се отказа. Все едно. В мразовития въздух всяка дума беше пара, топло облаче.

— Всички те поздравяват.

След това бързо тръгнахме. И вече на магистралата, благодарение на съобразителността на авторитетния запасен капитан, се объркахме. По-късно се разбра, че цялата част е събрана погрешка и останахме всичко на всичко двайсетина дена, като отначало охранявахме едно мирно село, за да ни изпратят със същата задача в друго село, където от време на време падаха гранатомети. От изсвистяването до експлозията минава известно време. Тъкмо преди завръщането ни, при последната нощна стража, снайперистки куршум откъм гърба ми се заби в брезовото дърво непосредствено до главата ми. Залегнах в калта. Миришеше на гнили листа. След половин час, когато се осмелих да стана, опипах с показалец влажната, пръснала се кора, разцъфналите трески на дървото, слюзестата брезова сърцевина,

раздробените влакна на годишните кръгове и на самото дъно — студения куршум, сякаш пипах в дупка в собствения си тил.

Най-много се стреляше, когато се върнахме. Заварих баща си с цигара в ръка. Междувременно отново беше пропусил. Не си спомням всичко, което каза тогава, но онзи израз на лицето, онзи израз, когато понечваш да кажеш нещо, а не го казваш, остана завинаги в мен.

ПЕТ

Моята жена получи своя „лонжин“ от баща си по средата на следването, точно след избухването на Ирано-иракската война. Бъдещият ми тъст прекара тогава само няколко твърде горещи месеци, работейки в подземните военни обекти в околностите на Мосул, когато конфликтите започнаха и строежът беше закрит по силата на обстоятелствата. Цялата югославска група била прехвърлена с влак в столицата; моят тъст прекарал последния ден от престоя си доста необикновено, за разлика от останалите. Дъщеря му следваше археология и той не искал да си тръгне от Ирак, без на другия ден да може да ѝ разкаже как изглеждат останките от древния Вавилон. Рискувайки да закъснее за самолета, наел такси; заради военното положение до близката забележителност пъплели пет часа, там останал само един, а се връщал обратно почти седем, минавайки по два пъти през деветнадесет контролни пункта, като някъде успявал да обясни причините за пътуването си, а другаде подкупвал военната полиция. Извънредно красивия дамски часовник купил на самото Багдадско летище, десет минути преди последния граждански полет от магазин за богати клиенти, отделяйки за него доста голяма сума. Това беше един от онези фини часовници, един от онези часовници, които със своя вечен вид и с уговорката, че се правят в малки серии, оправдават високата си цена. Освен всичко друго, оказа се, че „лонжинът“ хармонично прилепва на нежната китка на жена ми.

Часовникът работи безупречно десетина години. А после, може би защото жена ми го носеше и по експедиции, вероятно археологическият прах все пак беше проникнал в префинената вътрешност, стрелките спряха. Не си спомням точно защо решихме да го поправим през 1993 година, през пролетта на всеобщото безпаричие. Може би защото нищо друго не можеше да се поправи. Общо взето и тъстът, и баща ми дружно подкрепиха нашите намерения, настоявайки като хора техничари в никакъв случай да не оставяме „лонжина“ в ръцете на някой „обикновен“ часовникар, а

непременно да го дадем на специалист. А в страната имаше само един такъв, струва ми се Аврамович или нещо такова накрая на улица „Кнез Михайлова“.

Занесох часовника на поправка през април или май. Личеше си, че собственикът на ателието, възрастен господин с грижливо оформена брадичка, изпитва удоволствие от това, че му е поверен такъв екземпляр. С тържествено движение нагласи часовникарския окуляр, наведе се, дълго избира сечивото, или по-точно инструмента, с който да отвори задното капаче, за да разглежда сред общата тишина нежния механизъм цели десет минути.

— Вашата съпруга, казахте, че часовникът е нейно притежание, има рядко прекрасен, изключителен... — зареди низ от похвали, като подбираше изразите и правеше многозначителни паузи, сякаш рецитираше някаква поема; не бях сигурен дали говори така театрално, защото „лонжинът“ наистина го е развълнувал, или защото желае да акцентира колко скъпа би била услугата му.

И въпреки това, тъй като не спомена накрая за парите, реших, че не е прилично да попитам колко ще струва поправката. Просто се подразбираше, че в такива случаи човек не се цигани, което се потвърди, когато жена ми отиде да си вземе часовника. Единственият представител на „лонжин“ в страната любезно съобщил умопомрачителна сума, разбира се, във валута, с която по онова време човек можеше да живее три месеца, като на всичко отгоре я убедил да смени и леко захабената кайшка.

— Защото такъв часовник изисква... — извадил кутия, тапицирана с виненочервено кадифе — ...нещо съвсем екзотично, твърде необикновено, може би от тази кожа от полинезийски гущер варан...

Жена ми се почувства зле заради този напълно излишен разход. Аз обаче не съжалявах. Наистина, като не можехме да си позволим друго, поне успяхме да поправим този скъпоценен часовник. Само дето продължавах да се страхувам от хронопийките, като я предупреждавах, когато почувства дори най-незначителен сърбеж или бодеж на ръката си, да свали часовника от китката.

Поправката на „лонжина“ през тази година дълго време остана светла тема на разговор в нашата къща. Тъстът не каза нищо, но определено се усещаше, че му е приятно, затова че оправихме неговия

подарък, но използва случая отново да ни разкаже военното си пътешествие до Вавилон, без да пропусне нито един от двата пъти минаване през деветнадесетте контролни пунктове. Баща ми от време на време питаше дали часовникът работи както трябва, говорейки:

— Правилно си постъпил. Точно така трябва. Хубаво й стои...

Осем години по-късно, толкова много, че се случи всичко, освен това, което един ден може да се превърне в разказ, „лонжинът“ пак спря. Не го занесохме на поправка. Жена ми предложи да го направим, когато дъщеря ни стане пълнолетна, реши, че часовникът ще бъде подарък по този повод. Съгласих се, сякаш нещо можеше да се промени, ако имах нещо против. Един следобед отидохме у „Савич“, където жена ми избра не толкова скъп, продълговат „ситизен“. Стоеше много хубаво на ръката й.

ШЕСТ

Нашата дъщеря счупи четири будилника през 1994 година. Първо пострада онзи, пътният, „браунът“, разпадна се на десетина части, може би можеше отново да се сглоби по прецизната схема на производителя, но до ден днешен не намерихме нито една от трите стрелки. Или същността, самата сърцевина на времето е онемяла, изгубила се е някъде завинаги.

Освен това, колкото и се стараехме да оставяме часовниците на места, недостъпни за нашето момиче, то винаги намираше начин да достигне предмета на своето любопитство. А когато това стана невъзможни, просто умилително молеше дядо си по майчина линия да ѝ помогне. А на него сърце не му даваше да ѝ откаже нещо.

И така, като се докопаше до новия будилник, тя първо унесено се заслушваше в тик, после силно тръсва часовника, отново любопитно чуваше так, после бавно чукаше с него по пода, докато не се отвореше. След като една-две минути старателно ровеше из разсипани вътрешности, очевидно разочарована, че няма нищо живо, се обръщаше към другите играчки. Търпеливо набавих друг будилник, третия взех на заем от баща ми, четвъртия от тъста, спомняйки си как и аз горе-долу същите години, като използвах разсеяността на родителите си, разглобих ламповия радиоапарат, така че него вече не можеше да се измъкне никакъв глас. Накрая, от уличните търговци, само за петдесетина динара, бивши петдесет милиарда, купихме китайски часовник, който показваше някакво друго време, но не точното, при това звънеше твърде силно, когато му скимнеше. Междувременно нашата дъщеря като че вече научи, че времето се прави само от шарена кутийка, винчетата, назъбените колелца, махалото, пружините. Така китайският будилник остана вкъщи няколко години, въпреки че изискваше непрекъснато уйдурдисване, добавяне или изваждане, понякога дори деление и умножение, за да се натамани истинското или поне приблизителното положение.

— На тази пластмаса човек не може да разчита — каза баща ми веднъж. — Ще оправя старата „инса“.

Обичаше да поправя нещата, не понасяше врати, които се отварят сами, заяждащи чекмеджета, несигурни електрически ключове, капещи кранове... Често го мързеше да дойде на кафе, оправдаваше се с болки в краката и с кръвното, но дори най-беглият намек, че нещо се е развалило, беше достатъчен веднага да появи на вратата, въоръжен с подходящия инструмент. И въпреки че никога не беше се занимавал с толкова прецизна механика, много бързо откри какъв е дефектът на старата „инса“.

— Скъсала се е спиралната пружина... Отризах скъсаното, съединих я и върнах всичко на мястото му... Сега работи, но трябва по-често да се навива — каза, като ми даде будилника.

Тъй като, изглежда, не търпеше дори малко по-силно натягане, същата пружина се късаше още няколко пъти. Баща ми и тъстът също толкова пъти отрязваха спиралата, докато цялата работа не стана безсмислена, „инсата“ взе да спира на всеки няколко минути. По същия начин, по който по това време се живееше.

СЕДЕМ

Просто изреждам. Отбелязвам подробности, опитвам се по какъвто и да е начин да открия 1995 г., да я отлича от предишните или следващите. Може би един ден ще ми потрѣбва при писането.

Стенен, порцеланов часовник. Изрисуван с цветни мотиви, с тежести във форма на шишарки, много красива антика, собственост на Обрения Вукадин, по-възрастна колежка на жена ми. Имаме навика да я посещаваме в края на всяко лято. Те двете си говорят за археология, за разкопки, за профили и коти, а аз дегустирам отличната билкова ракия, с която нашата домакиня се снабдява от някакво село. На раздяла, в антрето, винаги се спирам пред стенния часовник.

— Избързва — кратко казва Брена. — Въпреки че всъщност би трябвало да изостава.

Малък пясъчен часовник. По-точно част от „термометърен комплект“. Пясъкът изтича от едно балонче в друго точно толкова дълго, колкото е необходимо температурата на живака да се изравни с температурата на тялото. Отличен е, защото през цялото това време детето е спокойно, ангажира вниманието му и е достатъчно да го чукнеш с пръст, ако пясъчинките спрат в гърлото. След като извади термометъра от мишницата си, нашата дъщеря обикновено „навива“ пясъчния часовник, обръща го така, че пясъкът да се върне „в началото“, в първото балонче.

— Не казвай нито дума — предупреждава ме тихо жена ми, не иска нищо да обяснявам на детето, не иска да развалям илюзията му.

Човек, който прекарва дните си, застанал винаги на едно и също място на площада. Гледам го от прозореца на библиотеката, още от сутринта е тук, особено когато е слънчево. Неугледен, по-скоро занемарен, сякаш с взети на заем дрехи. Всички го смятат за особняк, градски луд, побъркан. И тогава откривам принципа. Изглежда се е научил да пресмята колко е часът по собствената си сянка, по това къде пада. Не му трябва ръчен часовник, нито градския на сградата на осигурителното дружество, не се налага никого да пита колко е сега...

Няма нищо по-просто и същевременно по-сложно. Светлина и сянка. Между тях — човешка фигура.

— Добър ден... Как сте? — обаждам му се оттогава с лек, дружески поклон, докато другите го заобикалят отдалеч.

— Добър ден, добър ден... Ще се оправим... А вие как сте? — отговаря някак гордо.

Църквата „Успение Богородично“ в Панчево. Завършена е през 1810 г., осветена е през 1832. Строители са Гасала и Кверфелд, дърводелец — Бахман, гипсовите работи са правени от Ланг и Шнайдингер, изографисването на стените — от Кне, иконостасът и другите икони са изрисувани от Константин Даниел. Дървеният материал за строежа на църквата е подарен от Караджордже. Отличава се с това, че западната фасада има две камбанарии, съответно две кули. На всяка, над големия сводест прозорец има по един часовник. Веднъж, когато дойдох в Панчево да посетя чичо си, разхождайки се по улица „Димитрие Туцович“, точно до портата забелязах, че положението на големите стрелки на часовниците се различава. Не много, не повече от пет минути, но имаше разминаване между север и юг, трудно беше да се каже кой часовник показваше излишък и кой недостиг на време. Или може би нито един не беше точен, защото именно тогава, в този момент, лястовицата, която прелетя между двете църковни кули, мигом изчезна, изгуби се, сякаш се мушна през невидима пролука на небесата.

— Ами ако това мъничко разстояние е само дъно на празнина, която се разширява от свода към нас? Разширява се непреодолимо, така че всеки момент тази бездна, този отвор, ще погълне всичко... — казах на Васа Павкович, човека, който обича да следи полета на лястовиците.

Метроном. Наталия, дъщеря на наши приятели, се учи да свири на виолончело. В стаята си има метроном, произведен във Франция по патент на Менцел, много стар, около сто и петдесет годишен. Това е уред, който определя темпото, нещо като часовник на музикантската гилдия. Наталия ми обяснява как с помощта на този уред композиторът записва знаците, т.е. може да определи с какво темпо желае да се изпълнява неговото произведение. Добавя, че и Бетховен е използвал метрономните знаци, макар и невинаги съвсем прецизно.

— Освен това... — усмихва се Наталия, — казват, че веднъж, когато му направили забележка за тази приблизителност, отговорил: „Няма смисъл, темпото трябва да се усеща.“

Съжалявам, че при друг случай не записах дума по дума всичко, което ми каза композиторът Светослав Божич. С бързото престо музикалната субстанция се отстъпва на вятъра. Адажиото е постоянство, дълбочина. С илюзията за бързина понякога се прикриват по-слабите части на композицията; с бавно, спокойно темпо се подчертават по-добрите партии. Все пак много добре си спомням едно изречение от това малко устно есе на Божич: „Всеки часовник е пейоратив с времето“.

Баща ми не храни особена вяра в моето писане. Не го казва, но аз зная, че си мисли, че всичко това е губене на време. Имам чувството, че само от немай-къде ме пита какво работя сега, какво записвам. Често едва му отговарям, много рядко му разказвам подробно докъде съм стигнал и какви са намеренията ми. Все пак веднъж, в една зимна вечер на 1995 г., когато се увлякох да разказвам какво съм написал и какво ми предстои — мисля, че говорих цял час, без да спра, — забелязах, че той учудено ме огледа, като че ли за първи път си даде сметка за вълнението от онова, което ме обзема. Смути се. Чувстваше, че трябва да каже нещо, но не беше сигурен какво.

— Почакай малко... — сети се накрая, стана и отиде в стаята си.

Когато се върна в трапезарията, носеше кутийка с неизползвана, тъмнозелена, оригинална писалка „Пеликан“.

ОСЕМ

В края на 1996 г. навсякъде се звънеше. Хората изнасяха своите будилници на прозорците, балконите и площадите. Хиляди, десетки хиляди, може би стотици хиляди будилници заглушаваха началото на телевизионните новини.

И пак, както винаги, стрелките на екрана на телевизора глухо се плъзгаха върху логото: „спонсор на точното време“...

ДЕВЕТ

Седя с баща си на терасата. Пием кафе и пушим. Мълчим. Между два жилищни блока има петдесетина гаража, няколко едноетажни къщурки, купчина пясък с поникнала трева, топола, салкъм и дива череша. Тук някога играех. Точно зная къде си спечелих онези седем метални щипки на лявото бедро и между кои гаражи за малко не припаднах от първата цигара. Започва да вали. Силен, летен дъжд. Жените от къщите с дворове излизат, бързо прибират прането. Белотата изчезва в легените. Мълчим. Сутринта изселиха семейство бежанци, което се беше настанило незаконно тук, пространството отдавна беше планирано за градски паркинг; от време на време, когато някой от старите собственици, който няма наследници, умре, съответните органи рушат обектите. Здравите керемиди и тухли ги отнасят, остават начупените основи. Отгоре дворът прилича на голяма уста, на болна устна кухня с хлътнали венци. Мълчим. Между двата жилищни блока киснат на дъжда лампион, гардероб, нощно шкафче, телевизор, килим, хладилник, печка за дърва, кюнци, голям денк с чаршафи и одеяла и проскубано куче, което обикаля и души всичко това. Сигурно във фурната е останала чиния с баница и остатъци от закуска. Изселеното семейство не е тук, търси си нова квартира някъде из града. Струва ми се, че в мазето имаме найлонов топ. Останал е от миналогодишното боядисване. И без това е късно. Юрганът на двора е съвсем мокър. Мълчим. Дъждът се усилва. Впрочем, тъй като няма вятър, капките не навяват на нашата тераса и ние можем да седим, да пием кафе, да пушим и да мълчим. Изведнъж баща ми попита:

— Какво правят в болниците с фетусите?

— Моля?! Какво правят с фетусите ли? — изненадва ме. — В какъв смисъл?

— Знаеш ли как постъпват с плода при прекъсване на бременност? Какво правят с ампутираните крака и ръце? С оперираните части на човешкото тяло?

— Не знам — отговарям. — Не съм сигурен, може би ги погребват някъде. Вероятно има цивилизована процедура, установен начин. Предполагам що-годе достоен.

— Достоен? — повтаря баща ми последната дума. — А защо тогава отстраненото, отнето човешко време е навсякъде? Оставено да гние и да се вмирисва. И времето е част от тялото.

Мълчим. Дъждът отслабва. Спира. Въпреки това улиците още дълго клокочат, тенекиено дрънчат, шумно смилат, претакат дъжда в обикновена вода...

ДЕСЕТ

В тесния коридор на амбулаторната част на поликлиниката двама души сверяват ръчните си часовници, за да им минава времето. Останалите са напрегнали цялото си внимание да се дебнат помежду си — наблюдават се, недоверчиво оглеждат кой ще се опита да изпревари другите и да влезе, без да е на ред. Защото сестрата дълго не се появява, не вика никого по подредените сутринта здравни книжки. Чакането прилича на много бавна партия шах, впрочем и подът е покрит последователно с черни и жълти, по краищата винени плочки. Чакането прилича на партия шах с много тактически ходове, всеки се опитва да завоюва поне с една стъпка по-добра позиция по отношение на вратата на лекарския кабинет. Най-после, когато предишният пациент излезе — а от това от коя страна на блъсканицата ще се опита да мине, зависи много, — фигурите мигом се разместват, всичко става светкавично, не се зачитат дори правилата на движение. Най-сериозно болните обикновено биват изблъскани. Може би защото наистина се чувстват зле, те нямат сили да протестират, най-гръмогласни по принцип са онези, които са дошли последни, те със сигурност знаят, че в кабинета е влязъл някой, който не е наред. Коридорът на амбулаторията известно време ври, разменят се обидни думи или псувни, а после отново се възцарява дебнене, слухтене да се заеме колкото е възможно по-добра стартова позиция. Наистина този народ е развил до съвършенство уменията да чака.

Баща ми винаги ходи на лекар с майка ми, но този път му правя компания аз. Убиваме времето, като наблюдаваме онези двамата, които от своя страна го убиват, сравнявайки ръчните си часовници. Някой попита колко е часът, и двамата отговориха едновременно, в един и същи миг, но различно. Започна се с отклонение от само една минута. После се продължи с наддумване чий часовник е по-точен. По-хубав. По-добър. Собственикът на „ориент“ твърдеше, че „сейко“ се надценява. Той едно време имал същия такъв „сейко“, но сегашният му „ориент“ бил много по-качествен. Собственикът на „сейко“ не

отстъпва за нищо на света, наистина, твърди той, „ориентът“ бил просто по-лоша имитация на „сейко“. Изреждат се предимствата. Автоматик. Хронометър. Датник. Фази на луната. Неръждаема стомана. Броя на камъните. Непромокаем. Устойчив на удари.

— Хайде, моля ти се... — пренебрежително махва с ръка първият.

— Възрастен човек, а говорите глупости... — обидено отвърща другият.

Най-накрая двамата решават да докажат на място последното качество, отделят се от тълпата, отиват в свободната част на коридора, пред затворената лаборатория, свалят часовниците си и ги разменят. Виждал бях това и по-рано. Но никога на такова място. Обикновено в кръчмата, пийнали, хората се състезават чий часовник може да издържи по-силен удар. Тези двама души обаче го правеха в поликлиниката. Бяха дошли тук, защото не се чувстваха добре. Сега единият бясно хвърли часовника на другия. Другият направи същото, но към яда си добави и омраза. Чуваха се ударите на метала о пода. И „ориентът“, и „сейкото“ издържаха първия опит и всичко се повтори. Случайно събориха кошчето с купчини засъхнали салфетки и едри парцали напоен с кръв памук. Яростно, колкото сила имат, тряснаха за трети път своите часовници, целейки се там, където винените плочки бяха изпадали, в полето на голия бетон.

— Премович... Тук ли е Премович... — неочаквано сестрата продължи да извиква пациентите по подредените сутринта здравни книжки.

Вероятно единият от двамата беше Премович. Той сега обаче не чуваше своето презиме, но дори да го чуваше, трудно щеше да се откаже, докато не докаже, че неговият часовник е по-добрият, докато не срази противника, докато всъщност не го унизи. От объркването сред останалите пациенти се възползва един гърчав мъж, който дойде последен. Като повтаряше, че иска само да попита нещо, само да попита, само да попита нещо доктора, той мина между всички и се шмугна покрай равнодушната сестра в кабинета.

Баща ми тихо каза:

— Изведи ме оттук... Не се чувствам добре...

Навън беше 1998 година.

Обяд.

ЕДИНАДЕСЕТ

Добре направих, като занесох вратата в мазето.

Архитектът на нашата нова сграда не се е съобразявал особено с функционалните размери на помещенията. Затова нямаше живеещи, които веднага след като се настаняваха, да не се заемаха да правят промени. Ние вдигнахме една вътрешна стена, а друга частично разрушихме. Една врата обърнахме, защото беше сложена така, че две трети от килера не можеше да се използва, а друга врата зазидахме. Всичко това изискваше цяла поредица от малки интервенции — преместване на електрически ключове, сваляне и добавяне на керамични плочки, скъсяване и наставяне на лайсни, най-сетне — шпакловане и боядисване на стените. Нямаше какво да правя с излишната врата, т.е. с вратата и касата, сложих ги в мазето...

Зелените щори, които свалих тогава, ги върнах на прозорците преди самите бомбардировки. Всички затъмняваха жилищата си, решихме и ние да не се различаваме от другите. Само десетина минути преди първата сирена една щора падна от ръцете ми и събори цъфналото мушкато на перваза на прозореца, мушкатото, което получихме от една приятелка по случай настаняването ни в новия дом. Саксията падна така, че растението се пречупи в корена. Шепичка пръст остана да лежи на пода, докато слизахме в мазето. Там, долу, още същата вечер, направих импровизиран креват; сложих една дъска, а върху нея поставих вратата, като предварително свалих дръжката. Всичко се натамани до сантиметър. Занесохме дюшек, завивки и детски рисунки — леглото беше достатъчно широко за жена ми и дъщеря ми. И те прекараха на него повечето нощи. Нашето жилище се намира близо до моста, а върху покрива на съседната сграда — едва тогава обърнах внимание — имаше стълб за антени, т.нар. линк и много други съоръжения на няколко телевизии. Привечер слизах в мазето, оставах със семейството си, докато заспи, а после се връщах горе. Седях на течение, защото по съвета на опитния сараевчанин Вулета Журич заради експлозиите бяхме отворили всички прозорци.

Нощите бяха осеяни със звезди, необичайно топли за това време на годината. В околностите на града светваше, а после закънтяваше. Нямах търпение да чета нещо по-дълго, затова прекарвах по-голямата част от времето, прелиствайки речници. Единствената включена лампа и блясъците на хоризонта като че ли разкриваха съвсем нови значения на понятията.

Сестра ми с децата отиде при родителите ни. Ходех да ги посещавам, понякога да занеса нещо от пазара, защото баща ми все по-трудно се наканваше да излезе някъде. Виждаше се как полека-лека се отказва от една или друга улица, от централния градски площад, от близките магазини... Кръгът на неговото движение като че ли се затваряше. Когато говореше за детството си, винаги говореше за войната. Сега и старостта му се свеждаше до същото.

През тези седмици и месеци имаше навика да изнесе на терасата кутията с непоправимо развалените часовници и да се рови из нея, допирайки един или друг часовник до ухото си. И ги слушаше, сякаш никога не бяха спирали. Внимателно.

ДВАНАДЕСЕТ

Баща ми умря през лятото на 2000 година. Бяха големи горещини. Понякога изглеждаше, че всичко е било формалност. Беше се отказал от живота една година по-рано и като че ли очакваше някъде да се приготвят всички необходими документи, да се узаконят, да влязат в сила. Може би защото вече беше взел решение, държеше се някак по-свободно, като че ли се е отървал от голямо бреме. Естествено, тогава само подозирах това. Защото как другояче да си обясня факта, че ходех при баща си по-често от обикновено и че много разговаряхме. По-рано няхаме този навик. Наистина, говореше с часове. За онова, което знаех, и за онова, което чувах за първи път. Задавах му въпроси. И той отговаряше. По различни начини, но не и едносрично. Започваше с уводи, вече си мислех, че е забравил предмета на разговора и той се връщаше на темата от някой различен ъгъл. Говореше. Всъщност разказваше. Мислех да донеса диктофон или бележник, дори му споменах за това. Той нямаше нищо против.

— Бива... — каза. — Може би всичко това ще ти послужи за писането.

Въпреки това сега горчиво съжалявам, че не запазих никаква следа от нашите разговори. Попречи ми формата. Това е вече правено, това вече съществува в литературата — заключих суетно.

Баща ми получи мозъчен удар в болницата на Дедине. Парализира се дясната половина на тялото му. И говорът. Но беше в съзнание цяла седмица. Майка ми се настани у чичо ви в Панчево, откъдето сутрин идваше и чакаше в кръга на клиниката за сърдечносъдови заболявания да я пуснат в стаята на баща ми. Двамата със сестра ми се сменяхме заедно с нея. След няколко дни решиха да установят истинското състояние на скенер. Помогнах да бъде прехвърлен в линейка и заедно с него прекарах десет минути в коридора на болницата „Свети Сава“. Младият лекар пусна папката с историята на болестта и другите книжа на носилката на колела точно върху неподвижните нозе на баща ми. Пусна всичко това, като че ли го

оставя върху маса. Не казах нищо, просто вдигнах книжата. Баща ми тогава ме погледна за последен път със съзнателен поглед. Някак благодарно. Резултатите от скенера бяха отчайващи. Още същия следобед изпадна в кома.

Четиринайсет дни след погребението, според обичая, трябваше да взема нещо негово, някаква дреха или каквото и да било друго — казали на майка ми, че „така трябва“. Избрах класическия ръчен часовник „техносов“ със седемнадесет рубина, часовника, който баща ми получи през 60-те години за десет години служба. В края на 2000 година отидох при „Савич“ да сменя изтърканата каишка. Казаха ми, че това е много добър часовник.

БЛИЖЕН

00:53

Трябва да беше превалила полунощ, когато го сепна чукане. Жена му дори не се обърна. Вероятно сънуваше някъде далеч. Веднъж, по-рано, беше седнал до нея и наблюдаваше как се върти, как дълго не може да се пробуди, как с усилие пробива закоравялата ципа между двата свята и досущ като новородено неохотно отваря очи в този сега.

— Якове, миличък, да знаеш само колко далече бях — каза тогава глезено, като се протягаше, а под одеялото се подаваха нейните малки крачка.

— Не е ли лекомислено да предприемаш толкова дълъг път, като предварително знаеш, че ще си принудена да се върнеш? — попита той загрижено.

Или пък искаше да оправдае, да излъже себе си, в случай че изпита подобно желание...

00:59

Чукането се повтори. Стана, напипа филцовите си чехли, закопча горното копче на раираната си пижама, излезе от стаята, предпазливо мина по коридора и като въздъхна дълбоко, се спотаи точно до входната врата.

Не беше нужно дълго да се ослушва, чукането отново срамежливо се повтори. Двоумеше се дали да надникне, страхуваше се да не би човекът от другата страна да чуе вдигането на капачето на шпионката и после да се наложи да измисля начин как да се отърве от него, когато долови пресекващ, умолителен гласец:

— Има ли някой тук?

— Има ли някой...

— Отворете...

— Моля ви, отворете.

И макар да не знаеше защо прави нещо толкова необмислено, той издърпа скърцащото резе. Свали дребното железце на стоманената верижка. Завъртя ключа в бравата, натисна хромираната дръжка, откряна вратата...

Слабата светлина от апартамента, предимно от десетината мигащи контролни лампички на различните електрически уреди, не беше достатъчна да разпръсне котилото на мрака. Все пак бързо видя на две крачки пред себе си прегърбен старец, облечен само с някаква риза, от онези без яки, дълги до коленете, с разпран подгъв, с избелял цвят. На краката си имаше половинки с развързани връзки, най-малко три номера по-големи.

— Толкова късно? — едва процеди Яков, само неопределената близост на чертите на лицето на посетителя му попречи да каже нещо по-грубо.

— Прощавайте... — старецът засрамено наведе глава.

01:07

— Добре... — понечи да прекрати безсмисленото стоене на вратата; студената нощ се мотаеше около голите глезени. — Каква беда ви води? Да не ви е прилошало?

— Не — въздъхна фигурата в ризата.

— Хайде, кажете... — подканяше го Яков.

— Аз, знаете ли, аз се...

— Какво? — попита Яков търпеливо. — Какво ви се е случило?

— Загубих се! — вдигна най-послед глава старецът. — Слязох, не мога да се ориентирам откъде и защо... Слязох и сега не мога да се върна...

Реши се. Прекрачи прага на апартамента. За да не събуди домашните, внимателно затвори вратата. Окуражен, мракът се втурна от стотици ъгли, оглозгвайки до призрачни сенки и бездруго слабите форми на виделината. Потърси електрическия ключ, но той само злокобно щракна — стълбищното осветление не работеше, живеещите от години не можеха да се споразумеят за смяната на изгорелия автомат. Единствената опора беше оберлихтът, ако можеше да се нарече така пространството, което десетилетия наред се пълнеше с отпадъци, на вид по-старо и от сградата, която като че ли беше издигната около него.

— Не се притеснявайте — каза бавно, вероятно за да потисне колебанието си. — На кой етаж живеете?

— Казах ви... Не си спомням... — отговори старецът.

— А как се казвате?

— И това не зная, добри ми човече... Като че ли никога не съм притежавал собствено име... — почти захълца изгубилият се старец. — Прощавайте...

01:18

Не беше сигурен, че изпита съжаление. И все пак не можеше току-така да хлопне вратата. Впрочем, сякаш вече го беше виждал. Нямахте съмнение, че е от същия вход. Сега вече си спомни тези хлътнали гърди, щръкнали кости на ключицата, приведени рамене, въздълга, съвсем бяла, оплетена коса, този малко разводнен поглед... Утре със сигурност щяха да го упрекнат, че не е искал да помогне на съседа си, на всичко отгоре възрастен човек.

01:36

Отнякъде се усещаше течение. Разнасяше плесента на мазетата, вонята от лошо измитите качета за кисело зеле, застоялата миризма на тютюнев дим и приготовленията на вечерните манджи. На Яков му се дощя да се върне, за да си вземе жилетката. Но така само щеше да удължи тази неприятна история. Досещаше се кой живее на по-ниските етажи, а кой на по-високите от неговия. Не ги знаеше поименно. Въпросът беше дали някога се беше запознал с някой от тези хора? Вероятно да, но със сигурност е било много отдавна. Физиономиите им? Да, спомняше си някои лица. Обаждаше им се, когато се случеше във фоайето на сградата. Едно от тях несъмнено принадлежеше и на този нещастник. Хвана го под ръка и тръгна наслуки...

Изкачваха се бавно. Чехлите му щрапаха. Развързаните обувки на стареца се спъваха в стъпалата. Мракът се изпълваше с неясен тропот.

— Нямате ключове. Значи, вратата е останала отворена... — забеляза, колкото да каже нещо.

01:51

Сам не знаеше защо, но на следващия етаж не се спряха. Старецът дишаше тежко. Може би въздишаше. Яков се питаше дали е прегърбен от годините, или по рождение носи това тежко бреме на гърба си. Сега му стана ясно, че изпитва съчувствие. Но защо трябваше да почука точно на неговата врата? Във входа има над стотина апартаменти. Колко са етажите, не знае. Той живее на деветия. Онези, горните, не го интересуваха. Все пак подозираше, че сградата беше висока, твърде висока. На няколко пъти беше надстроявана. Съвременна Вавилонска кула. Отначало, така да се каже, смирено искаха съгласието на живеещите, а после никой нищо не ги питаше. Имаше нови пощенски кутии, преплетени метални скелета, разни очилати типове с нивелири и планове на прозрачносиня хартия, макари и кранове, псувни на майсторите, камари дъски за дограма, провиквания на дърводелци, водопроводчици и електротехници, бучици и буци хоросан, тръби с най-различни размери, желе за под формата на подкови и клинове, стърготини, наръчи остриета за оксигени, съборени гнезда, разпръснатата перушина, мъртви птици, казани с врящ катран, непрекъснато пристигаха нови камиони, хлътнали от арматура, панелни части и току-що излети монтажни форми за вътрешните стени...

Спътникът мълчеше. Само че дишаше доста силно. Като че ли целият се състоеше от нещо шумолящо...

На една от рамките на оберлихта липсваше стъкло. Яков остави стареца за момент. Заобикаляйки, провря глава и погледна. Грехота. Кухо като в дъбова хралупа. Вместо бяла сърцевина, редки трептения. На дъното — купища какво ли не.

02:15

Времето се губи. От балон в балон — безвъзвратно изтича. Би трябвало да си почива. А не да се катери в тъмното с клетника, безцелно да шляпа по стълбите, да се спъва в мръсни изтривалки, празни бутилки вино, кутии, щайги, развалени готварски печки, изтърбушени канапета и други натурии, изкарани на площадките. И в края на краищата, знае ли къде отиват? Възможно ли е този нещастник да няма никакви близки?

— Ха-джи-та-на-си-е-вич? — сричаше надписа на месинговата табелка.

Старецът сви рамене.

— Данило Ал. Видакович, заклет съдебен преводач — едва прочете на следващата врата.

Старецът поклати отрицателно глава.

— Маржик?

— Аврамович? Зорка и Светозар?

— Клашня? Служител?

— Сидор Исидорович?

— Мърсач?

— Шойка?

— С болка и тъга известяваме на роднини и приятели, че на...

— Траян — Трайче Трайкоски?

— Зечина?

— Jovan Forcan. Pensioner?

— Милин. Дипломиран хидроинженер?

— Любисавич, звъни веднъж продължително? Динич, звъни два пъти кратко?

— Острачанин?

— Голубан Кукумявката?

— 187?

— 188?

— Ваван?

- Петрович?
- Храпе Томова Ракочевич?
- Вивот Юстина, вдовица?
- Запечатано въз основа на Решение 73829/1997 от следствените органи на МВР?
- Бумбарашевич?
- Перушина?
- Грациела Савчич-Савчич, примадона на Народния театър?
- Райче?
- 204?
- Т. Kastelc? Pilot?
- „Квадратура“, агенция за търговия с недвижими имоти, покупко-продажби и замени, посредничество с осигурени правни гаранции?
- Речевич?
- Илич-Узеирбегович-Хорват?
- Имена. Презимена. Професии. Имена. Презимена.
- Имена.
- Нищо.

Седнаха върху вързопи със стари вестници да си починат. Доколкото беше възможно, изучаваше лицето му черта по черта. Макар между веждите да нямаше никакви дивашки окосмявания, очите му бяха мътни, сякаш повече от столетие бдят над безбрежно море от нещастия и мъки. А отдалечавайки се от влажните очи, бръчките по челото, бузите и около устните като че ли не идваха от старостта, а от постоянен болезнен гърч. А когато вдигна дясната си ръка и бавно прекара дългите си пръсти през косата си, на Яков му се стори, че кожата на ръката на неговия спътник е млада, без лунички и гладка. Защо толкова дълго бе предпазлив, а сега толкова лесно повярва на този окаян непознат? И какви са тези прекалено дълги ръкави? Не са ли ризите в санаториума за душевноболни подобни на тази? Кой е този чудак? Какво всъщност иска той?

— Кой си ти? — почти извика Яков. Запитаният се сви, прегърби се още повече.

— Чуваш ли? Кой си ти? Кой? Отговори! — сграбчи го Яков за раменете.

— Ближен, за Бога... Ближен... — повтаряше изгубеният или в нощта се носеше отекващ, жален вопъл.

03:15

Продължиха. Вече нямаше означения на етажите.

Съдейки по разредената избена плесен, трябва да се бяха изкачили твърде нависоко. А може би затыпелите човешки сетива лъжат, представят въртенето в кръг за напредване.

Нищо не се променяше. Шуплестите врати на апартаментите изглеждаха еднакво. Звуците също.

... кошмарно бълнуване, сумтене и свирене на спящи хора...

... дълбоко въздишане и шляпане с крака на онези, които страдат от безсъние...

... жестоки семейни кавги...

... напразно звънене на телефони...

... плач на събудени, напикани деца...

... отчаяно дращение с нокти и душене на затворени, полудяващи кучета...

... препитване между студенти...

... приглушено хриптене на телевизори...

... сто, двеста, двеста и петдесет, триста, триста и десет, триста и двайсет — пресмятане на спестяванията, скрити за още по-лоши времена...

... виене на вълните на нереално далечните, чужди радиостанции...

... разкрасено, образно преразказване на случки от деня...

... чукане на закъснели любовници...

... шум в казанчетата на тоалетните.

Надписите и драсканиците по стените — също, безсмислено подобни. Дори по-горните галерии на оберлихта не се разклоняваха по-силно отколкото на приземния етаж.

Промяната се извършваше само някъде у Яков. С всяко преодоляно стъпало изпитваше все по-голяма близост. Не можеше да обясни, но подозираше, беше почти сигурен, че без своя прегърбен спътник той щеше да се чувства изгубен.

03:41

Отгоре се чу щракане на брава. След това — гласове.

После започна да се щура светлина. Ослепителният сноп на батерията ги завари на площадката. Кой го беше насочил, не можеше да се види.

— Къде? — разбра Яков, след като новодошлите дълго разговаряха шепнешком.

— Горел... — започна той, жумейки, и млъкна, като се сети кое време на нощта е, какво има на себе си и с какво е облечен човекът до него.

Шепотът зад снопа светлина пак завърши с въпрос: — Търсите ли нещо? Да не сте се изгубили?

Вече свикнал с блясъка, Яков се обърна към човека до себе си. Сгърчил се целият, свил се в дългата риза, кръстосал ръце под корема, ближният дишаше шумно и се взираше уплашено като уловено зверче.

— Не, не сме. Знаем къде отиваме! — отговори Яков, колкото се може по-решително, забелязвайки как страхът в очите на неговия спътник се превръща в благодарност.

— Нали виждаш, че са някакви скитници! Какви ли отрепки няма, би трябвало да заключваме входната врата... — ясно се отвори един глас сред шепота.

— Мамка му, гърбавият ми е... нещо познат — надвика го друг.

— Я ги зарежи, ще закъснеем! Най-обикновени смотаняци. А вие, гледайте да не ви заварим, когато се върнем!

Докато не отминаха, държаха снопа срещу тях. Още известно време се чуваше как изчезват по долните етажи и всичко отново утихна.

04:12

Държаха се под ръка. Той безмълвно. Старецът мълчешком. А може би нямаше разлика.

Никой не проговори дори когато Яков се спъна и се поряза на разпръснатите счупени стъкла. Кръвта изпълваше дланта му, капеше между пръстите, маркираше пътека на правилни разстояния. Сякаш и той самият изпитваше болка, неговият спътник притискаше собствената си ръка на същото място. Кръвотечението спря. Раната заздравяваше, не мина много време и не можеше да се познае къде е била. Ако не бяха мътните следи на ръкава на пижамата, Яков можеше да се закълне, че всичко просто му се е сторило.

— Благодаря — обърна се той.

Фигурата с бялата коса тъжно проговори:

— За нищо.

04:34

Може би въздухът горе ги опияняваше. Несвикнал на свежестта, Яков усети виене на свят. Не помогна дори когато разкопча до половината копчетата на пижамата си. Все по-често залиташе, все повече губеше чувство за сигурност, накрая излезе, че старецът води него, а не обратното.

Съвзе се едва когато спътникът му се спря, наведе се леко, вдигна някакъв лист, за да го пречупи и стрие с върховете на пръстите си. Тръпчивата миризма събуждаше силата.

— Лимон, тук? — учуди се Яков.

— Лимон, Якове, изглежда сме близо... — гласеше отговорът.

Якове? Някой отдавна беше свалил табелката с името му от неговата врата. А може би той самият го беше направил. С една дума, беше останал само номерът на апартамента. От друга страна, не можеше да си спомни да беше казвал наскоро на някого как се казва...

Етажите се нижеха. Някъде времето сигурно имаше някакво значение, но те като че ли бяха извън него.

05:11

Така изневиделица се озоваха пред разбита, широко отворена врата. До развалената рамка имаше саксия с олеандър. До нея и друга — с лимонов о дръвче. Вятърът леко галеше листата.

Проходът гледаше към свода. Това беше самият връх на сградата. Изходът към недовършения покрив. Изоставено скеле, профили и колена, неизползвани комини, макари с тел, разпръсната дограма, подпорки, ръждясали триони и сито за пясък, арматура, прогнили въжета, антени, антени, казан с втвърден катран...

Горе, на най-отдалечените разклонения се зазоряваше. Сезонът беше такъв, отдавна ще се е съмнало, а все още ще бъде мрачно.

Спътникът събу големите си обувки и каза:

— Сбогом... и благодаря... Всичко си спомних.

Беше някак кротко усмихнат. Приведен, докато минаваше през вратата, пътем се изправи, разтърси коса, смъкна ризата от раменете и гърба си и остана гол. Някъде на границата на зрителното поле шумното дишане се преливаше в шумолене на пера, гърбицата се разтваряше в чифт огромни криле.

Яков не искаше да излиза. Не искаше да вижда от тази височина каква е нощта долу. Докато се връщаше, докато слизаше обратно към утробата на сградата, повтаряше:

— Гледай да не се изгубиш, гледай да не се изгубиш...

Или това бяха думи на ближния, които отекваха дълбоко в него.

Издание:

Горан Петрович, „Ближен“

Издателство „Балкани“, София, 2005, ISBN 954-9446-15-8

Подбор и превод: Жела Георгиева

Горан Петровић, „Острво и околне приче“, 2002, „Ближњи“, 2003

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.